

BÍRÓ ÁDÁM

A 10–11. SZÁZADI KÁRPÁT-MEDENCEI ÍJLEMEZEK KÜLSŐ
FORRÁSKRITIKAI PROBLÉMÁI

*„Az ily erélylyel, körültekintéssel és a jegyzetek folytatott gyűjtésével
felhalmozott anyag nem sokára Pilint hazánk egyik legkitünőbb nevéként
fogja megörökíteni. – Így – és csak így szabad, és kell a régiek sírjait felbontanunk!
A ki egyebet tesz: megfosztja a jelent és az egész utókort tanulmányai alapjától!”*
(Rómer Flóris, 1873)

*„hihetőnek tartom, hogy e sírt nem emberek dúlták fel,
hanem ragadozó állatok abban az időben, mikor még itt szájjelőre találtak”*
(Végh Adorján, 1881)

BEVEZETÉS

Dolgozatommal Dr. Kovács László munkássága előtt kívánok tisztelni. Noha az íjlemezekkel nem foglalkozott sokoldalú kutatásai során, az mégis kapcsolódik egyik fő vizsgálati területéhez, a honfoglalás kori fegyverzethez. E tanulmány koncepciója és célkitűzése is Kovács László egyik fontos munkájáét, a 10–11. századi Kárpát-medencei kétélű kardok forráskritikai adattárának összeállítását követi.¹ Mivel doktori dolgozatomban a 10–11. századi Kárpát-medence íjlemezeinek teljes körű feldolgozását tűztem ki célul, ennek első lépcsőjét természetesen a leletanyag felgyűjtése és információs értékének meghatározása kell jelentse, vagyis annak számba vétele, hogy mi áll a kutatás rendelkezésére. Ezért jelen dolgozatban olyan katalógust adok közre, ami a Kárpát-medencei 10–11. századi íjlemez tartalmú sírok külső forráskritikai jellemzőit tartalmazza. Elsősorban abból a célból, hogy az annak alapján levont következtetések az Olvasó számára

könnyen ellenőrizhetőek és visszakereshetőek legyenek, illetve kiindulópontul szolgálhasson további kutatás számára. Természetesen tudatában vagyok annak, hogy számos íjlemez sír kimaradhatott a táblázatba foglalt katalógusból, illetve bizonyos esetekben a feltüntetett adatok és megállapítások felülbírálatra, kiegészítésre szorulhatnak. A katalógustáblázat információit már csak azért is kellő óvatossággal kell kezelni, mert ezen tanulmánynak első, 2007–2008-ban készített változatában még csupán az szakirodalom adataira támaszkodhattam. Az azóta eltelt évek során a Kárpát-medence íjlemezeinek jelentős részét személyesen is megvizsgálhattam, s így több esetben sikerült a közölt adatokat pontosítani.² Mindazonáltal a többéves tárgyvizsgálati kutatómunka integrálását ebbe a tanulmányba a szerkesztőség által rendelkezésemre bocsátott többszöri átdolgozási lehetőség ellenére sem vállalhattam.³ Ugyanakkor a katalógust célszerűnek láttam kiegészíteni az azóta publikált, vagy hírül adott íjlemezekkel, íjlemez sírokkal, illetve azokkal a publikálatlan anyagokkal, amiket

¹ Kovács 1994–1995.

² Munkámban számos múzeum munkatársa nyújtott felbecsülhetetlen és önzetlen segítséget. E helyütt szeretnék nekik hálás köszönetet mondani nekik, hiszen segítségük nélkül nem nyílt volna lehetőség a leletanyag és dokumentáció vizsgálatára, ezért hadd szerepeljen itt a nevük: Faragóné Csutak Tünde (DM), Florin Marginean (MJA), Fodor László (DIM), Gál Viktor (HOM), Gulyás András (TSM), Jakab Attila (JAM), Istvánovits Eszter (JAM), Kalászdi György (HOM), Kovács László (MTA-RI), Langó Péter (MTA-RI), Medgyesi Pál (MMM), Mester Andrea (JAM), Nádorfi Gabriella (IKM), Módyne Nepper Ibolya (DM), Matej Ruttkay (AI-SAW, Nyitra), Puskás József (MNM), Pusztai Tamás (HOM), Révész László (MNM), Szalai Tamás (IKM), Szilágyi Krisztián Antal (DM). Végül, de nem utolsósorban, Dr. Révész Lászlónak többszörösen is köszönettel tartozom, nem csupán a leletanyag vizsgálatának lehetővé tételéért, hanem saját munkahelyén túlnyúló támogatásáért, de mindazon beszélgetésekért is, melyek során régészeti felfogásom, „világnézetem” az Ő hatására új formát öltött.

³ Ettől csupán azokban az esetekben tekintettem el, amikor a kutatómunka során közöletlen régi anyagban bukkantam íjlemez sírra, illetve meghagytam azokat személyes tárgyvizsgálaton alapuló forráskritikai megjegyzésket is, amiket még e tanulmány első változatakor készítettem. Egyúttal Kalmár János közöletlen és sajnos datálatlan rajzos jegyzeteinek adatait is felhasználtam a táblázatban (Deszk, Kiszombor, Jánosszállás, Rád-Kishegy, Szakály lelőhelyek), elsősorban az adott sírból előkerült íjlemezek száma és típusa megadásakor. A Kalmár-jegyzetek ismeretért itt fejezem ki hálás köszönetemet Kovács Lászlónak, illetve az anyagot megöröklő Langó Péternek.

számos kutató és megyei múzeumi munkatárs önzetlen segítsége folytán személyesen megvizsgálhattam.⁴ Végül az is magától értetődő, hogy a katalógus továbbfejlesztése már csak a régészeti forrás sajátos, folyamatosan növekvő mennyiségi jellege miatt sem elkerülhető. Illetve, ahogy Kovács László fogalmazott több mint tíz éve: „a jegyzék közreadásának az adatok hozzáférhetővé tételén kívül még az is a célja, hogy felhívjam a figyelmet az adatgyűjtések módszertani nehézségeire”.⁵ S bár az utóbbi időben örvendetesen szaporodnak a forráskritikai szempontokat is szem előtt tartó, a honfoglalás kori leletanyaggal foglalkozó feldolgozások,⁶ nyugodtan hozzátehetjük az idézethez: a figyelemfelkeltés az adatgyűjtések e vonatkozásának *fontossága* tekintetében sem elhanyagolható.

KÜLSŐ FORRÁSKRITIKA: MÓDSZERTANI MEGJEGYZÉSEK

E helyütt nem adhatok átfogó kutatástörténeti elemzést a módszer elméleti tárgyalásáról, így az alábbiakban csupán néhány megjegyzésre szorítokozom e tekintetben. Elsősorban is egy sajátos jelenségre kell felhívni a figyelmet: jellemző, hogy általában csak egy-egy leletanyag feldolgozása kapcsán olvashatóak a régészeti szakirodalomban forráskritikai vonatkozású megjegyzések, önálló monográfiát pedig nem ismerek, ami a régészeti forráskritika módszertanáról értekezne. Az egyetlen tanulmány, ami tematikusan e módszert vizsgálni (pontosabban: bevezetni) hivatott, elsősorban a leletanyag földrajzi és mennyiségi reprezentativitására koncentrál, s a munka rövidsége miatt más alapvető kérdések felvetésére nem került benne sor.⁷ (Ennek ellenére a szerző majdnem pontosan ugyanarra a végkövetkeztetésre jut, mint e tanulmány szerzője.) A módszert egységes rendszerbe foglaló, összegző munka

csak az ezredfordulón jelent meg.⁸ A (külső) forráskritika ilyen sajátos kezelése a Kárpát-medencei népvándorlás és honfoglalás korának kutatására is jellemző: a módszer fogalmi tisztázásának igénye nélkül figyeltek fel jelentőségére. Több mint 30 évvel ezelőtt Bakay Kornél például a forráskritika elhanyagolásában rejlő veszélyekre figyelmeztetett nagy nyomatékkal: „nem ritkán átvettünk – és átveszünk – nemcsak hipotéziseket, hanem kutatási szemléletmódot is anélkül, hogy *elfogulatlan kritika alá vennénk az adatokat* és a következtetéseket”.⁹

A röviden felvázolt kép azonban erősen csalóka lenne, ha nem emlékeznék meg egy kitérőben a Kralovánszky Alán, K. Éry Kinga és Nemeskéri János által kidolgozott – s a kutatás részéről méltatlanul elfeledett¹⁰ – reprezentációs értékszámolási módszerről, amely ismereteim szerint egyedülálló a magyar népvándorlás kori régészet kutatástörténetében.¹¹ E metódus szerint adott temető, vagy az egyes sír(ok) több szempontból meghatározott reprezentációs értékeit (az eredeti tanulmányban: *representative values*) összesítve megkapjuk azt az értéket, ami jelzi az adott temető, vagy sír információs értékét, vagyis az egészhez, a maximumhoz viszonyított értékvesztettségét, tehát lényegében a felhasználhatóságát. A módszer a temetők egésze esetében azok feltártságát, topográfiai megfigyelését, dokumentálását, stb. veszi figyelembe, míg az egyes síroknál a régészeti és antropológiai adatokon túl a dokumentáció mennyiségét és minőségét is bevonja a vizsgálatba (sírleírás, sírrajz, stb.) (1. ábra). Ezt tehát tulajdonképpen a régészet (külső) forráskritikai módszer programadó kidolgozásának tekinthetjük – ugyanakkor a fogalmi tisztázás itt is elmaradt.¹² A metódus javára szól egyszerűsége és átfogó, bármilyen szempontok szerinti alkalmazhatósága. Hátránya viszont – amely az egyes értékek alapvetően szubjektív meghatározásában rejlik – véleményem szerint értelmetlenné teszi az egymástól

4 A világháló (korábbi viszonyokhoz képest) villámgyors világában az újonnan előkerülő és a társadalom érdeklődésére számot tartható leletek, értelemszerűen, gyakran hamarabb kerülnek (megelőző) elektronikus bemutatásra, mint papír alapú feldolgozásra. Így vetődött fel a kérdés, hogy a különböző blogbejegyzések, online hírcsatornák adatait, illusztrációit célszerű-e megjeleníteni a katalógusban. A válasz természetesen igen kellene legyen. Ugyanakkor nem csupán a hivatkozás nehézkes volta (pl. a különböző illusztrációk sorszámozatlansága) következtében, valamint az ily módon bemutatott leletek (eddig) csekély száma miatt végül mégis kihagyásuk mellett döntöttem. Az ilyen tematikájú munkák ugyanis nyilvánvalóan a nagyközönség számára, ismeretterjesztő céllal készülnek, így az e tanulmányban vizsgált forráskritikai szempontok és adatok hiánya semmiképpen sem róható fel nekik, elsősorban kiolvasható adataik felhasználása pedig ennek fényében etikátlan és zavaró lenne. Így nem tüntettem fel a legújabb Bugyi-Felsőványon előkerült íjlemez 3. sírt, valamint a nagykörűi temető több íjlemez sírját. Ugyanakkor, a már előzetes közleménnyel röviden bemutatott Dabas-vencelkei temető két íjlemez sírjáról, a rendezett kiállítás alapján rendelkezésemre álló „többet információ” (íjlemez sírok száma, az íjlemez típusa és mennyisége) feltüntettem a táblázatban.

5 KOVÁCS 1994–1995, 153.

6 Pl. BOLLÓK 2012, illetve BOLLÓK s.a. Hálás köszönettel tartozom a szerzőnek doktori értekezése és tanulmánya ismeretéért.

7 KRISTIANSEN 1978.

8 EGGERT 2005.

9 BAKAY 1978, 165. (kiemelés tőlem).

10 Ritka és üdítő ellenpélda: RÉVÉSZ 2005a, 185 és RÉVÉSZ 2005b, 347.

11 ÉRY-KRALOVÁNSZKY-NEMESKÉRI 1963.

12 Meg kell jegyeznem, hogy ezt a módszert nem általános forráskritikai használatra dolgozták ki, – noha némi átalakítással alkalmas lenne rá – hanem temetők paleoszociográfiai rekonstrukciós vizsgálatához, illetve etnogenetikai elemzésekhez: ÉRY-KRALOVÁNSZKY-NEMESKÉRI 1963, 42.

A. A temető reprezentatív értékei

	érték
Topográfia	
A megfigyelés mértéke:	horizontális vertikális
A feltárás mértéke	
A dokumentáció mértéke	
Az antropológiai leletek „mennyisége”	
Az antropológiai leletek „minősége”	
Régészeti adatok: rítus leletek	

A/2. A dokumentáció reprezentatív értékei

a dokumentáció mértéke	érték
a sírok leírása:	
a) részletes	1.0
b) részleges	0.7
c) hiányzik	0.0
a sírok rajzai:	
a) részletes	1.0
b) vázlatos	0.7
c) hiányzik	0.0
a leletek dokumentációja:	
a) fénykép és leírás	1.0
b) fénykép	0.7
c) leírás	0.4
d) hiányzik	0.0
a temető térkép:	
a) minden sír	1.0
b) a sírok tájolva	0.8
c) vázlatos	0.4
d) hiányzik	0.0

1. kép A reprezentációs értékszámolásos forráskritika mintája (KRALOVÁNSZKY 1971, magyarra fordított változata)

egyébként is esetenként független forráskritikai jellemzők számszerűsített értékeinek átlagolását, valamint a végső eredmény alkalmazását az egész régészeti egységre.¹³ Nem lesz haszontalan tehát, ha az alábbiakban a (külső) forráskritikai módszer fogalmának tisztázására kísérletet

B. Az egyes sírok reprezentatív értékei

	érték
Topográfia	
A feltárás mértéke	
Az antropológiai leletek „mennyisége”	
Az antropológiai leletek „minősége”	
A csontváz nemének megállapítása	
Az elhalálzási kor megállapítása	
Paleopatológiai vizsgálat	
Taxonómiai vizsgálat	
A sír és a váz tájolása	
Sírtípus	
A sír mélysége	
A sír kialakítása	
A váz „betakarása” (koporsó, stb.)	
A váz helyzete, pozíciója	
Az alkarok helyzete	
Az emberi maradványok rituális megcsonkítása	
Funkcionális helyükről elmozdított használati tárgyak	
Depozíció utáni szertartások	
A régészeti leletek „mennyisége”	
A régészeti leletek „minősége”	
A régészeti tárgytipusok mennyisége	

teszek.¹⁴

A forráskritika célját, feladatát viszonylag könnyű megfogalmazni: alkalmazásával adott forrás „információs értékét” (német terminussal: *Aussagewert*, *-potential*, *-kraft*) reméljük megállapítani, vagyis azt, hogy a forrás

13 Az íjlemezek külső forráskritikai elemzése során éppen ezért nem ezt a módszert vettem át, hanem vállalva az átláthatatlanság, netán a kaotikus adathalmaz kialakulásának veszélyét is, az egyes szempontokat külön-külön, és nem számmal helyettesített adatok szerint dolgoztam fel e tanulmányban. Abban reménykedve, hogy ezzel az ugyan apróbb – de elképzelhető, hogy a leletanyag értékelése, interpretációja során esetlegesen fontosabb, netán alapvetőnek bizonyuló – adatok is szem előtt maradhatnak.

14 A magyar régészeti kutatás speciális ateoretikus, praktikus jellegére, továbbá a koncepciózus régészeti teóriák konstruálásának, dekonstruálásának hiányára, valamint a régészetelméleti viták elmaradásának okaira és hatásaira lásd LASZLOVSKY-SIKLÓDI 1991.

hordozta információk (milyen mértékben) valódiak vagy hamisak. Szerepe a kutatási folyamatban alapvető és egyértelmű: a vizsgált forrás hordozta információk elemzése előtt azok biztosságának meghatározása elengedhetetlen. A módszer célmeghatározásának könnyebbségével szemben viszont jóval nehezebb dolgunk van annak tisztázásakor, hogy mit ért(het)ünk forráskritika alatt, tehát maga a módszer pontosan mit és hogyan vizsgál.

Legegyszerűbb abból a meghatározásból kiindulni, amit a régészeti forráskritika fontosságára elsőként rámutató Hans Jürgen Eggers adott:

„Was man heutzutage in Kreisen der Urgeschichtsforschung unter „Quellenkritik“ versteht, kann man am bequemsten in dem bekannten Werk von Jacob-Friesen über „Grundfragen der Urgeschichtsforschung“ nachlesen. Dort versteht man unter „Fundkritik“ die Feststellung, ob ein Fund echt oder gefälscht; bei einem echten, ob der Fundort gesichert, ob die Fundumstände bekannt, ob er von Laeinen geborgen oder bei einer wissenschaftlichen Grabung von Fachleuten gehoben wurde. Also alles Fragen, die sich auf die Zuverlässigkeit der Überlieferung einer Quelle beziehen – nicht auf die Zuverlässigkeit der Quelle selbst!”¹⁵

Korának forráskritikai felfogását kárhóztatta e helyütt Eggers, rámutatva arra, hogy a módszer ezen megfogalmazása nem foglal magában minden szempontot, a régészeti forrás minden olyan jellemzőjét, amit annak feldolgozása során kritikával kell illetni.¹⁶ Véleménye szerint tehát nemcsak a lelet „hagyományozódásának” (*Überlieferung*), de attól függetlenül magának a leletnek a forráskritikai elemzése is szükséges. A forráskritika e két vizsgálati területének elméleti szétválasztása alapján vezette be Manfred K. H. Eggert a fentebb már említett alapvető módszertani munkájában a külső és belső forráskritika fogalmát (*äußere und innere Quellenkritik*).¹⁷ Ugyanakkor a két vizsgálati terület/forráskritika szétválasztása, egymástól való elhatárolása korántsem megnyugtatóan történt: azok ugyanis egymással több esetben átfedésben maradtak.¹⁸ A két forráskritika elhatárolásának zavarai akkor válnak különösen nyilvánvalóvá, ha figyelembe vesszük, hogy Eggert egy új fogalom alkotásával (*Quellenaufbereitung*) ráadásul kiemelte a régészeti forráskritika által

ellenőrzendő adatok közül mindazokat a folyamatokat, eseményeket, amelyek a forrásra annak előkerülése után hatnak. Holott ő maga hívta fel korábban a figyelmet arra, hogy a konzerválás, restauráció, rekonstrukció (is) megváltoztat(hat)ja a forrást, az általa hordozott információt, illetve számos információ elvesztét eredményezheti.¹⁹ Definícióit így éppen emiatt nem fogadhatjuk el: hiszen ha egy forrás információs értékét akarjuk meghatározni (lásd: a módszer célja), akkor egyszerűen nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezeket a tényezőket sem. Ezért az alábbiakban röviden arra törekszem, hogy a régészeti forráskritika fogalmának újraértelmezésével a gyakorlatban is használhatóbb alternatívát kínáljak a problémára.

Térjünk vissza röviden a probléma gyökeréhez. Kérdésünkre: Mit vizsgál a forráskritika? az alábbi válasz adható: minden olyan tényezőt, ami a forrás által (potenciálisan) hordozott „eredeti” információkat *meghatározza, megváltoztat(hat)ja, megsemmisít(het)ji*. Ezzel viszont egy másik, és jóval bonyolultabb problémakör területére tévedtünk, hiszen a forrásértéket változtató faktorok jelentős részét akkor ismerhetjük fel/meg, ha tudjuk, hogy az adott régészeti forrás milyen információkat hordozhat. Nem lehet feladatomban azonban itt ennek a problematikának akárcsak rövid elemzése sem, mert az jóval túlmutatna a dolgozat eredeti célkitűzésén. Azt azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a jelenlegi elmélet-módszertani elemzésektől a szándékolt, illetve funkcionális forrásjellemzők szétválasztásával (*intentionale und funktionale Daten*) forráskritikai szempontból még nem kapunk elégséges választ kérdésünkre.²⁰ Közelítsük meg tehát azt egy másik (processzuális) irányból.

A megoldást annak a folyamatnak a felvázolásában vélhetjük megragadni, ami az adott múltbeli tárgy, jelenség keletkezésétől régészeti forrássá válásán át egészen addig tart, amíg az éppen aktuális kutató fel, vagy újra fel nem dolgozza azt. Ez a folyamat tehát időben felfelé nyitott, és nem korlátozódik az egykori tárgy, jelenség „régészeti forrássá” válása utáni periódusra. A folyamat lényege a konstans információvesztés.²¹ A teljes folyamatot számos tényező befolyásolja és alakítja, de ezek lényegében két csoportra oszthatók: a kulturális és a környezeti faktorokra (az angol terminus szerint: *cultural and environmental formation processes*).²² Előbbibe nemcsak a múltbeli kulturális hatásokat (tulajdonképpen

15 EGGERS 1950, 51; illetve EGGERS 1959, 256–257.

16 EGGERS 1950, 52–55.

17 EGGERT 2005, 106–111.

18 EGGERT 2005, pl. Abb. 20. vö. 106–111.

19 EGGERT 2005, 105–106.

20 EGGERS 1959, 258–268; HÄRKE 1993; HÄRKE 1994; HÄRKE 1997; TABACZYŃSKI 1998.

21 A magyar népvándorlás kor régészeti kutatásában a szerves anyag pusztulásának a régészeti interpretációkat tévútra vezető veszélyére legnyomatékosabban Bálint Csanád hívta fel a figyelmet (BÁLINT 1990, 222.) a fegyverzetrel való összefüggésre lásd CAPELLE 1982. A redukció áttekintő tárgyalása NESTLER 1982, 12–50.

22 SCHIFFER 1996, 3–11.

a később régészeti forrássá váló tárgy/jelenség létrejötte, élete a kapcsolódó szimbolikus-gondolati információkkal egyetemben) sorolhatjuk, hanem a jelen (jövő) és a régészeti forrás közti viszonyt meghatározó faktorokat is (dokumentálás, feldolgozás, maga a kutató, stb.).

A folyamat első fázisában működő múltbeli kulturális faktorok közül számunkra talán legfontosabb a – fentebb már említett – deponálás során történő szándékolt, illetve véletlenszerű kiválaszt(ód)ás – sírrégészeti források esetében természetesen inkább az előbbiről beszélhetünk.²³ A környezeti tényezők többségükben a következő periódus alatt hatnak, ami az eltemetődéssel veszi kezdetét: a természeti környezet (esetünkben: föld) biológiai, kémiai, fizikai romboló/átalakító kontextusa lesz meghatározó.²⁴ Az ebben a közegben bekövetkező változások vizsgálata a tafonómia feladata – noha e tudományágat kezdetben csak az állati maradványok fosszilizációjának megértésére-vizsgálatára használták.²⁵ A tafonómia módszerei, kérdésfeltevése, szemlélete azonban alkalmas arra, hogy a földbe kerülő bármiféle szerves anyag változását, degradációját is elemezhesse.²⁶ (Nem véletlen, hogy a fogalom hamar létjogosultságot nyert a frissen, jelenleg is (ki)alakuló ún. igazságügyi (régész)szakértői tudományban (*forensic archaeology and anthropology*).²⁷ Az igazságügyi szakértői vizsgálatok számos olyan, a történeti korok kutatásával foglalkozó régészettudomány számára is rendkívül fontos megfigyelést és eredményt tettek, megismételhető, illetve egészében, kontextusában vizsgálható forrásuknak köszönhetően, amik a jövőben minden bizonnyal alapvető szemléletváltásra kényszerítik majd a tradicionális régészetet is.) A következő, újfent kulturális tényezők által meghatározott fázis már az „eggerti *Aufbereitung*”,

vagyis a lelet feltárulásától/kiásásától a publikálásig, feldolgozásáig terjedő folyamat. Mindhárom fenti fázis (kulturális-természeti-kulturális) során olyan „szűrők” (*Filtermechanismen*) lépnek működésbe, amik az eredeti információ-mennyiséget csökkentik, vagy a hordozott információt megváltoztatják.²⁸ A leletanyag információs értékét kialakító, majd befolyásoló, változtató és csökkentő tényezők a teljes folyamat során működhetnek: készítés – használat – depozíció – post-depozicionális folyamatok – feltárulás/ásatás – dokumentáció – feldolgozás – publikáció.

Ugyanakkor, a három fázis közül csak az utolsó kettő szűrői, pontosabban csak azoknak is csak egy része vizsgálható objektív tudományos módszerekkel. A környezeti fázis (tafonómiai) faktorainak többsége természettudományos mintavételt, forrást és elemzést követel, így kiesik a szűken értett régészettudomány vizsgálati köréből.²⁹ A szűrők jellegük szerint két csoportra oszthatóak: külső és belső faktorokra. A fenti folyamat viszonyrendszerében azokat a szűrőket nevezhetjük belsőnek, amik az „eredeti” régészeti forrást – értve ez alatt a kiásás előtti pillanatot – meghatározzák, külsőnek pedig azokat, amik a kiásástól kezdve megváltoztatják „eredeti” információs értékét. A határ azonban nem egyértelmű és tiszta. Ha ugyanis azt tekintjük kiindulópontnak, hogy a múltbeli tárgy/jelenség, a hozzá tapadó szimbolikus-gondolati információkkal képezett (egyébként folyamatosan változásra képes és változó) egysége utoljára közvetlenül a (legutolsó) deponálásnál létezett, akkor a tafonómiai, post-depozicionális folyamatok is külső tényezőknek tekinthetők, hiszen az „eredeti” információs egységet változtatják meg.³⁰ Visszautalva a gondolatmenet elején

23 Itt kell megjegyeznem, hogy – magától értetődően – az egykor kapcsolódó információk nem mindegyike hagy lenyomatot a depozíció során, vagyis nem feltétlenül ölt fizikai alakot – ehhez lásd O'SHEA 1981, 40 és Fig. 3.1. A depozícióban fizikai változást nem előidéző információk veszteséglistájának összeállítása azonban már a belső forráskritika feladata (lásd alább).

24 RAISWELL 2005.

25 BARTOSIEWICZ 2006, 60–64. Egyes nyugat-európai régészeti szótárak, kézikönyvek többsége még jobban és több irányban terjeszti ki a tafonómia fogalmát, pl. „taphonomy [is] the study of the transformation of materials into the archaeological record” (BAHN 2001, 435) és „literally, „the laws of burial”, in archaeology it is the study of the formation processes by which animal bones and other remains are transformed by human and natural processes during their incorporation into archaeological deposits, their subsequent long-term preservation within those deposits, and their recovery by archaeologists” (DARVILL 2002, 419).

26 GIFFORD 1981, 365–367; NICHOLSON 2005.

27 Általán ismert legújabb összefoglalása a kérdésnek a korábbi (a régészettudományi viszonyok közt szintén rendkívül „friss”) szakirodalommal: NAWROCKI 2009.

28 A szűrőkre lásd pl. ECKHARDT 1996, 17.

29 A számunkra most fontos sírrégészeti szempontot tekintve ebben a fázisban is találunk egy olyan jelenségcsoportot, amit általában ugyan csak áttételesen, közvetett, de többségében empirikus úton nyert adatok alapján elemezhetünk magunk is. Itt természetesen a sír és a benne feltárt leletek bolygatottságának vagy bolygatatlanságának megítélésére gondolok.

30 Vagyis a probléma az alábbi régészettudományi kérdésre vezethető vissza: „Mikortól/miáltal válik (valami) régészeti forrássá?” (de valójában: „Mi a régészeti forrás?”). A lehetséges két válasz a fentiek tekintetében: a depozíció, illetve a kiásás/feltárulás. Mivel azonban a régészeti forrás (avagy e vonatkozásban inkább már: a múlt reminiscenciája) időben folyamatosan változik (lásd információ átalakulása, -vesztése), ezért aligha tekinthető ilyen egyszerűen stabil, statikus jelenségnek. Amennyiben tehát diakrón szempontból is vizsgálódunk, a régészeti forrást elsősorban e tulajdonsága mentén, de legalábbis ennek figyelembevételével lehet definiálni. A kutatás mindaddig e szempont figyelembe vétele nélkül, egész más struktúrában és kérdésfelvetés mentén igyekezte a régészeti forrást definiálni (FRERICHS 1981, 96–101 és nyomán EGGERT 2005, 46–54, valamint 101–102, az angolszász kutatás által használt terminus fogalmi tisztázását lásd PATRIK 1985.). Sajnos e fejtegetés sem visz közelebb a megoldáshoz, – csupán a dolog bonyolultságát növeli – hiszen kérdésfelvetésünk szempontjából akkor szolgálhatott volna megoldási lehetőséggel, ha a régészeti forrás fogalmának egyszerűsítésére lehetőséget adott volna.

hozott Eggers idézetre, az alábbi kérdésre szűkíthetjük a problémát: mit értünk hagyományozódás alatt? Személy szerint inkább az utóbbi meghatározás felé hajlok, a problémát azonban nyitva kell hagynunk.

A szűrők külső-belső szempont szerinti csoportosításával viszont olyan meghatározást nyertünk, amely alkalmas az eggerti külső és belső forráskritika terminusok új tartalommal való feltöltésére. Ennek alapján külső forráskritikának tehát azt a módszert tekintjük, amely a leletanyag depozíciójának pillanatától kezdve foglalkozik az azt érő hatásokkal, tehát többségében az „eggerti Aufbereitung” kritikája. A gondolatmenet elején említett és idézett tanulmányban Kristian Kristiansen is hasonlóan fogalmazta meg a forráskritika lényegét konklúziójában – igaz, elméleti megalapozás nélkül: „In summary, source-critical analysis examines the effect of factors that have influenced the representativity of the sources from the time they ceased to be an active part of a culture.”³¹ A belső forráskritika feladata ezzel szemben egyrészt annak megállapítása, hogy a régészeti forrás a depozíciót megelőzően milyen szimbolikus-gondolati egységekben nyerte el értelmét, másrészt hogy a leletanyag által hordozott, számunkra megmaradt és felismert, dokumentált információk mire használhatóak, milyen kérdésekre adhatnak feleletet, és mikre nem, egyáltalán hogyan értelmezhetőek.³² A módszertani elemzés lezárásaként néhány, a dokumentációval, mint módszerrel kapcsolatos megjegyzést kívánok röviden összegezni.

A fenti gondolatmenet szerint a régészeti leletanyag dokumentálása is egy olyan szűrő, amin keresztül számos információ elveszhet, és el is veszik. A feltárás során tett megfigyelések pontossága, a *lehetségesig* kiterjedő részletessége azért rendkívüli fontosságú, mert az ásatás nem más, mint „egyetlen megismételhetetlen és [ennélfogva] lényegében ellenőrizhetetlen kísérlet”,³³ amely tulajdonképpen megsemmisíti a régészeti forrást, pontosabban legalább annak lelet-kontextus egységét. A megfigyeléseknek a *lehetségesig* fokozott objektivitása pedig azért alapvető jelentőségű, mert „a primér helyszíni kutatási eredményeket a tudományos értelmezés során szinte mindig elfogadják”, sőt, azok a „későbbi, szövegek és hagyományok kommunikációján alapuló

interpretációk nullhipotéziseként” funkcionálnak.³⁴ Minél objektívebb (fényképek, film) tehát az adatfelvétel, annál jobb lehetősége van a későbbi kutatásnak arra, hogy más, újabb szempontok szerint is elemezhesse az anyagot és kritika alá vehesse ezen „nullhipotéziseket”. Épp e folyamat kellene, hogy fejlesztő hatással legyen a helyszíni, terepen végzett ásatási megfigyelésekre.³⁵

A Kárpát-medence 10–11. századi régészeti kutatásában Bakay K. kelt ki terjedelmes és „érzelmi felhangokat is megszólaltató”,³⁶ de talán nem eléggé nagy hatású lábjegyzetében a forráskritika és a pontos dokumentáció fontossága mellett: „Hiba lenne a ma és a holnap lehetőségeit számon kérni a tegnaptól, a tudományos kutatás azonban szubjektív eredetű méltánylásokra, mint biztos bázisra nem építhet. Hiába ismerjük el – a legnagyobb készséggel és tisztelettel – elődeink áldozatos munkáját, a pontatlanul, rosszul feltárt adat és a reá épített illuzórikus következtetés ettől még nem válik, nem válhatik hitelessé!”³⁷ Milyen forrás alapján lehet tehát „hiteles” következtetéseket levonni? „Hiteles régészeti forrásanyagnak csak a pontos és jól dokumentált feltárások anyagát tekinthetjük.” – hangzik a válasz.³⁸

Mi tekinthető azonban pontos, jól feltárt adatnak? Erre vonatkozólag viszont nem kapunk választ, hiszen nem is kaphatunk: mind a jó, rossz, mind a pontos, pontatlan ugyanis szubjektív, sőt relatív fogalmak, ennélfogva tudományos érvelésben egyáltalán nem, vagy csak megszorításokkal használhatóak. Nem csatlakozhatok tehát maradéktalanul Bakay K. felfogásához, mert a dokumentálást, mint módszert, más jellemzői alapján ítélem meg. Ugyanis a régészeti leletanyag dokumentációs módszerének folyamatos időbeli fejlődését, javulási tendenciáját, de a dokumentáló, illetve a lelet előkerülési módjának rendkívül eltérő lehetőségeit sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Elméletileg könnyen belátható, hogy a forrás az előkerülése előtt rendelkezik egy adott mennyiségű és minőségű „információcsomaggal”. A feltáró a lehetőségeinek, illetve érdeklődésének megfelelően rögzíti ebből az információcsomagból az adatokat. Mivel az ásatással – a sírrégészet területén maradvány – (szinte) teljesen megsemmisül a sír, temető, vagyis maga a

31 KRISTIANSEN 1978, 4.

32 A magyar történelmi kutatásban is ismert a forráskritika szétválasztása külső és belső forráskritikára. E szerint a „külső kritika a források materiális jellemzőit és keletkezésük hátterét tárja fel”, míg a belső kritika „a tartalmi hitelt [értsd. a mondanivaló hitelét] ellenőrzi, elsősorban más, a vizsgált forrástól függetlenül keletkezett, ún. kontrollforrások bevonásával, összehasonlító kutatással”. BÁN 1989. 140. Előbbi tehát nem más, mint a filológia szűkebben értett szövegkritikai módszere.

33 BELÉNYESI–MARTON 2004. 172.

34 BELÉNYESI–MARTON 2004. 173.

35 BELÉNYESI–MARTON 2004. 173 és 175, valamint 1. ábra.

36 TAKÁCS 2006, 99. lábjegyzet.

37 BAKAY 1978, 172. lábjegyzet.

38 Uo.

régészeti forrás, ezért fontos, hogy a dokumentálás minél aprólékosabb, részletesebb legyen.³⁹ Ugyanakkor nyilván számos olyan információ létezik ebben a „csomagban”, ami nem kerül(het) megfigyelésre és rögzítésre, hiszen aminek a létezését nem ismeri fel a kutatás, az nem is rögzíthető.⁴⁰ Természetesen mind az ásatási technikák, mind a dokumentálási módszerek elsősorban pénz, idő és mondhatni jövő-függő régészeti módszerek. A régészettudomány ezen módszerei a világ robbanásszerű információtechnikai fejlődésének köszönhetően azonban folyamatosan javulnak. Ugyanakkor az idő és a pénz sajnos sok esetben, különösen a közép- és kelet-európai régészetben, nem éppen gyakori jelenségek. A fenti, végül is szubjektívnek nevezhető szűrőn átkerülő információk azután – amennyiben a leletanyag közlésre kerül – egy következő, végső szűrőn is fennakadhatnak: mégpedig a publikáción.⁴¹

Végül azt is érdemes hangsúlyozni, hogy nincs rosszul feltárt, vagy rosszul dokumentált lelet, de értelemszerűen jól adatolt sem. A külső forráskritika feladata viszont annak eldöntése, hogy a különböző tudományos kutatástörténettel rendelkező leletek eltérő információs értékére rávilágítson, és meghatározza, melyik leletet mennyire, milyen súllyal lehet a tudományos elemzés, értékelés, illetve interpretáció során használni.

A KÁRPÁT-MEDENCEI 10–11. SZÁZADI ÍJLEMEZEK KÜLSŐ FORRÁSKRITIKAI ELEMZÉSE

A fent vázolt kutatástörténeti hiányosságokból következik, hogy az íjlemezek⁴² részletes külső forráskritikai értékelésével töretlen úton járunk, így

nem követhetem egy korábban, másik tárgytypus elemzésénél már kialakított és bevált modellt.⁴³ A forráskritikai katalógusba ezért a fenti meghatározás nyomán olyan adatokat igyekeztem felvenni, amelyek leginkább csökkenthetik a forrás információs értékét. Ez a stratégia azonban korántsem könnyítette meg az adatkategorizálást, hiszen a fent elemzett folyamat minden pontján felléphetnek a legkülönfélébb redukáló tényezők. Így valójában külön-külön kellene minden egyes íjlemez tartalmazó sírt ilyen szempontú elemzésnek alávetni – ez azonban e keretek között kivitelezhetetlen. További nehézséget jelentett, hogy a katalógus felveendő adatait annak megfelelően kellett kiválasztani, hogy azok a lelőhelyek többségénél ismertek, így összességükben könnyen összevethetőek legyenek. Ezért az alábbiakban csupán a katalógusban felvett forráskritikai adatok összegző értékelését kívánom adni. Az adatbázis értelemszerűen csak a Kárpát-medencei íjlemezekre koncentrál, így nem terjed ki a Kárpát-medence szűk „vonzáskörzetében-előterében” előkerült leletekre⁴⁴ – azok esetében ugyanis nem dönthető el, hogy a leletanyag 1) a korabeli Kárpát-medencei régészeti kultúrához milyen szinten kapcsolható, és 2) kérdéses a sírok datálása is: nem csupán az ismert, (magyar) etnikum központú kérdés nyitott a honfoglalást megelőző, vagy azt követő idősakra történő datálhatóságukról, de általánosan a 11–12. századi ún. kései nomád hagyaték kronológiai problémái is jelentősek. (Ugyanakkor ezen íjapplikációk, pontos formai megfelelésük, tipológiai egyezésük miatt semmiképpen sem hagyhatóak figyelmen kívül a Kárpát-medencei 10–11. századi íjlemezek feldolgozásakor.) Az így meghatározott időbeli és térbeli keretek között összegyűjtött, biztosan ismert háttérű, (legalább)⁴⁵ 301

39 De legalábbis az a kontextus, amiben az adott jelenségek, tárgyak egykori jelentése, az általuk hordozott információ értelmet nyert, létezett.

40 A gondolatmenet ezen irányba alakulása J. O. Brew azon felfogásának hatására történt, amelyben a régészeti klasszifikáció, mint tudományos módszer szubjektív elemeinek fontosságára mutatott rá. (J. O. Brew: *Archaeology of the Alkali Ridge, Southern Utah*. (Papers of the Peabody Mus., Harvard Univ., 21.) Cambridge. 1946. 46. o.) Idézi: Vossen 1970, 35–36. Brew munkáját sajnos nem sikerült elérnem.

41 A legvégső szűrő természetesen a publikációt olvasó saját szűrője.

42 Az e tanulmányban használt íjszerkezeti terminusokat lásd Kun 2006. Az „íjapplikációk” átfogó kifejezés alatt az egymástól tipológailag elkülöníthető íjlemezeket és íjléceket együttesen értem. Mivel a Kárpát-medencei 10–11. századi anyagban az íjlécek száma az íjlemezekéhez képest minimális, ezért az íjapplikációk elnevezés szinonimájaként, általános értelemben, tipológiai elkülönítés nélkül használom e tanulmány értelmező főszövegében az „íjlemez” terminust is.

43 Ez sajnos a más honfoglalás kori tárgyak forráskritikai helyzetével való összevetés lehetőségét is kizárja.

44 Az általam ismert leletek: Przemysl, Rycerska utca 9. temető 13. sír, lásd FODOR 1986, 114 és KOPERSKI 1996, 441. (A további lengyelországi leletekre lásd WOŁOSZYN 2007, 188–189 és Abb. 8, igaz a szerző, helyesen, ezeket inkább már a Russzal való kapcsolatok lecsapódásának tartja.) Valamint Moldovában: Badragii Vechi 10. kurgán 1 sírja 2 markolatlemezrel, markolatléccel (CIRKOV 1990, 165, Ris. 5); a frumșica-i sír 4 oldalsó szarvlemezrel (FODOR 1993, 18, 1–3. képek); Márculești 1. kurgán 3. sírja 2 markolatlemezrel és egy rövid markolatléccel (LEVINSKIJ–TENTJUKOV 1990, 95–96 és Ris. 1); Petrești 1. kurgán 11., illetve 2. kurgán 1. sírok 2–2 markolatlemezrel (CIRKOV 1990, 158–161, Ris. 1–2); továbbá Alexandrovca 2 markolatlemezrel és markolatléccel (SPINEI 2009, Fig. 48/14, 17–18); Cazaclia 2 markolatlemezrel (SPINEI 2009, Fig. 46/18–19); Chirileni 2 markolatlemezrel (SPINEI 2009, Fig. 39/45); Corpaci 2 markolatlemezrel (SPINEI 1985, Fig. 35/13–14); Costești 1 markolatlemezrel (SPINEI 1985, Fig. 35/15); Cuconești Vechi 1 markolatlemezrel (?) (SPINEI 1985, Fig. 35/18;); Holboca 5 szarvlemez-töredékekkel (SPINEI 2009, Fig. 31/7–11); Limanskoe–Fricăței 2 markolatlemezrel és markolatléccel (SPINEI 2009, Fig. 50/2–4); Sevirova 2 markolatlemezrel (SPINEI 2009, Fig. 48/8–9); Taraclia 2 markolatlemezrel és 2 töredékes szarvlemezrel (SPINEI 2009, Fig. 45/8–11); végül Slobozia 18. sír 2 markolatlemezrel és 2 töredékes szarvlemezrel, valamint a 24. sír 2 markolatlemezrel (ŠČERBAKOVA–TAŠČI–TEL'NOV 2008, Fig. 8/25 és Fig. 9/10–11). Az utóbbi két sír közlését Türk Attila jóvoltából ismerem, segítségét ezúton köszönöm.

45 Két, eddig közöletlen lelőhely esetében ugyanis (Komádi és Szeged-Óthalom, V. homokbánya) az előzetes közleményből nem derül ki egyértelműen, hogy pontosan hány íjlemez sírt tártak fel.

íjlemez sír 153 lelőhelyről származik. Ezen felül további 4, szórványleletből rekonstruálható íjlemez sír került az adatbázisba, valamint 18, bizonytalan adatoltságú, csak feltételesen íjlemeznek tekinthető sír adatait rögzíthettem, 9, íjlemez biztosan nem tartalmazó, de annak vélt, vagy vélhető sírral egyetemben. Az így összesen 305 sírből ismert tárgy típus ugyanakkor mennyiségileg ennél jóval több tényleges tárgyat jelent: noha gyakran előfordul, hogy egyes sírokból csupán egy-egy íjlemez regisztrálhatunk, de a síronként gyakorta 3–4 íjlemez miatt a katalógusban feltüntetett íjlemezösszesség 664 darab – ebben nincsenek benne az apró, meghatározhatatlan töredékek, amikkel együtt a tárgyak összlétszáma az ezret is elérheti.

Mindenekelőtt az íjlemez sírok közölségének kérdését kell megvizsgálni. Ugyanis a leletanyag közölségi szintjének meghatározásával tulajdonképpen a forráshelyzettől (*Quellenlage*) különítjük el a kutatási helyzet állását (*Forschungslage*). Ehhez azonban azt kell megállapítani, hogy a továbbiakban mit értsünk a közölt, közöletlen terminusok alatt. Ennek definícióját tudatosan ahhoz kell igazítani, hogy a közölt státuszba sorolt íjlemez sírok használhatóak legyenek bizonyos elemzésre. Mivel elsősorban két vonatkozásban lehetséges sírből származó, adott tárgy típus esetében az objektív kutatás terén megmaradni, – ez pedig a tárgy fizikai jellemzőinek, illetve sírbeli helyzetének vizsgálata – ezért vizsgálatomban egy íjlemez sírnak a közölt állapot elnyeréséhez rendelkeznie kell egy tárgyrajzzal, vagy tárgyfotóval és legalább egy olyan sírleírással, ami az íjlemez helyzetét (is)⁴⁶ rögzíti. A közölt sírrajzot, vagy fényképet tehát nem vettem előfeltételnek.⁴⁷ Számos, a szokásos értelemben közöltnek tekintett íjlemez sír még így is kiesett a publikált lemez csoportjából, mint például a frissen közölt Szolnok-Szanda 10. sírja. A végső összesítés szerint a felgyűjtött 305, biztosan íjlemez tartalmú sírből jelenleg 66 lelőhely

legalább 120 íjlemez sírja közöletlen, tehát az összes majdnem 40%-a. Ezt azonban hasonló, forráskritikai elemzések hiányában nem értékelhetjük sem pozitív, sem negatív helyzetként. Mindenesetre az megállapítható, hogy a közölt íjlemez sírok későbbi elemzése során tett megállapítások biztossága közel két-harmadában megfelelő.⁴⁸ Másképpen: bármiféle megállapítás, amely e tárgyak fizikai jellemzőin, avagy sírbeli kontextusukon alapul, csakis 60%-ban tekinthető igaznak (amennyiben az állítás során nem tévedünk). Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy az állítások biztossága csak az épp aktuális feltártság mellett értelmezhető – hiszen a még fel nem tárt leletek ezt az (utóbbi) százalékot ugyan ismeretlen mértékben, de feltételezhetően erőteljesen felfelé módosítják majd.

A további értékelés elé kell bocsátanom, hogy a választott lelet típus a Kárpát-medence területéről jelenleg csak temetőkből ismert, tehát a régészeti források szokásos felosztása szerint a síranyagok (*Grabmaterial*) közé sorolható. Nem ismertek ugyanis sem településekről, sem kincsből vagy vízi kontextusból. Telepeken való hiányuk kevésbé szúr szemet, ha figyelembe vesszük, milyen kevés, egyértelműen a 10. századra keltezhető feltárt településsel rendelkezünk.⁴⁹ (Csupán egy, a Kárpát-medencén kívüli települetről tudok, mégpedig egy markolatlemezzel a csehországi Libice nad Cidlinou-i földvárban feltárt 35. számú gödörből.⁵⁰) Másfelől viszont figyelemfelkeltő lehetne a jelenség, hiszen a korszakból más fegyverek ismertek telepekről,⁵¹ vízi környezetből,⁵² de némileg korábról akár depóleletből is.⁵³

Elsőként érdemes megfigyelni az íjlemez sírok előkerülésének időbeli vonatkozásait (*1. diagram*).⁵⁴ A felgyűjtött példányok közül kilenc esetben nem találtam erre adatot. Az első íjlemez sír közlésétől (Pilin-Leshegy, 1871) a lemez funkciójának felismeréséig (Cs. Sebestyén Károly, 1930) eltelt 60 esztendő alatt összesen 24 sírban kerültek megfigyelésre a lemez.⁵⁵

46 Szintén objektív elemzés témája a más tárgyakkal, jelenségekkel való előfordulás vizsgálata – ez azonban nem kíván meg részletesebb külső forráskritikai elemzést a sírkontextus épségének vizsgálatán túl (lásd lejjebb). Amikor azonban az íjlemez sírbeli helyzetét rögzíti a publikáció, minden esetben megtaláltuk a többi tárgy helyzetének leírását is. Ennél fogva a sírleírással rendelkező, tehát közölt íjlemez sírok alkalmasak ilyen elemzésre is.

47 Annak ellenére, hogy az egyes íjlemez sírok elemzése során nyilvánvalóvá vált, hogy az eredeti sírfotó, sírrajz nélkül ilyen vizsgálat nem végezhető el. (BÍRÓ 2007 és lásd lejjebb.) Ugyanakkor, ha a közölség definícióját még jobban leszűkítjük, az nemcsak a publikációk (esetenként a nyomdai lehetőségek miatti) hiányosságaira mutatna, hanem arra is, hogy a közölség e fenti definíciója irreleváns a jelenlegi viszonyok közt.

48 Az arányt elsősorban a régi ásatásból származó közöletlen íjlemez sírok rontják erőteljesen.

49 KOVALOVSKY 1996, 288–289, 291.

50 PROFANTOVÁ–LUTOVSKÝ 1992, 11 és Obr. 5, valamint NEVIZÁNSZKY 1999, 128 és 1. tábla. Noha a lelőhely kívül esik a Kárpát-medencén, de a lemez alakja és datált előkerülési kontextusa alapján a moldovai és lengyelországi leletanyaghoz hasonlóan igen fontos adalékokkal szolgál a Kárpát-medencei íjlemez vizsgálatához.

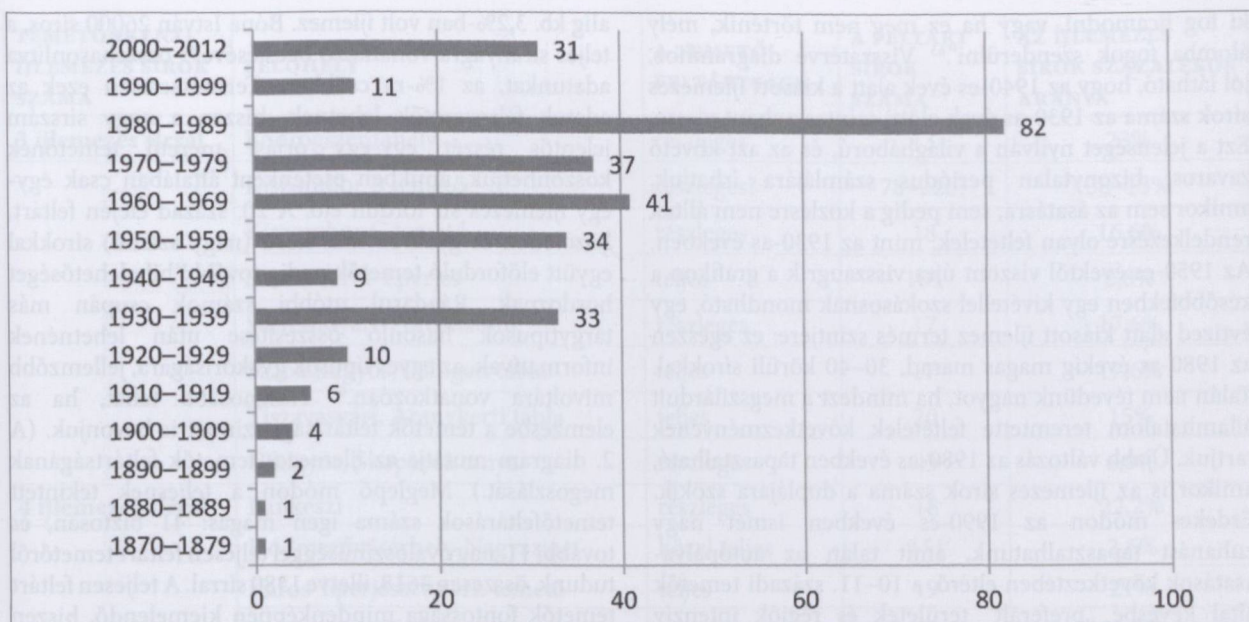
51 Nyílhegyek: LANGÓ 2005, 77. lábjegyzet és LANGÓ 2007, 1. táblázat, újabban LANGÓ 2010, 263–264.

52 Pl. KOVÁCS 1994–1995, 159.

53 Lándzsák: PROHÁSZKA 2001, 16–17. A lándzsák csupán alak, formai attribútumaik alapján történő datálása általában komoly nehézségekbe ütközik. Az idézett együttest a kutatás a 9. századra datálja a szárnyas lándzsa miatt. A szárnyas lándzsákat azonban viszonylag sokáig használták, (pl. Szob-Vendelin 83. sír – TÖRÖK 1956, 134 és 36. ábra, valamint Serçe Limani, 11. századi bizánci hajóroncs – SCHWARZER 2004.) így a depó pontos kronológiai helyzetét sem könnyű egyértelműen megállapítani.

54 Hasonló diagram: ECKHARDT 1996. Diagramm 2.

55 Természetesen az íjlemez sírok száma az adott időszak alatt előkerült összes sírok mennyiségének is függvénye.

1. diagram Az íjlemez sítók előkerülésének időbeli eloszlása

Jól szemlélteti ez az adat azt a jelenséget, amit fentebb már említettem, vagyis: amit a kutatás nem tart fontosnak, vagy jelentőségét nem ismeri fel, azt nem is igyekszik dokumentálni. Mindez összefüggésben van azzal megállapítással, miszerint az „adat” valójában mesterségesen létrehozott információ, amit legalább annyira a kutatás, mint maga a vizsgálandó tárgy/jelenség határoz meg.⁵⁶ Megfelelően alátámasztja mindezt az, hogy a felismerést követő egy évtizedben a dokumentált íjlemez sítók száma jelentősen megugrott: több sírról beszélhetünk, mint az addig eltelt 60 év alatt összesen – igaz, a kutatás intenzitásának növekedése a Szeged környéki (a kor viszonyai közt) szisztematikus ásátások miatt sem elhanyagolható tényező. Természetesen a dokumentálás az első periódus alatt erősen függött az adott kutató lehetőségeitől, érdeklődésétől, aprólékosságától. Révész László tuzséri hitelesítő ásátása egyértelműen tanúskodik arról, hogy a korai temetőfeltárásokban az ásatók figyelmét könnyen elkerülhették az íjlemez.⁵⁷ „nem csoda, hiszen akkoriban még nem ismerték fel az íjcsontok szerepét, s nyilván bordadaraboknak vélvén azokat, kihajították a

sírból”.⁵⁸ Révész L. a tuzséri példa alapján azt feltételezi, hogy az ásatók a bezdédi temetőben is a sírokban hagyták az íjlemezket,⁵⁹ az újonnan előkerült sírrajzokon azonban nem szerepelnek a várt íjlemez.⁶⁰ E sírrajzok, valamint a mellettük szereplő sírleírások, megfigyelések viszont olyan fokú, (részben váratlan) pontosságról árulkodnak, hogy a szerzők tanulmányuk lezárásaként végül is a feltáró „saját koruk követelményeit messze meghaladó gondosságát” emelték ki.⁶¹ Ennek fényében azt a lehetőséget sem lehet egyértelműen kizárni, hogy a bezdédi temetőben nem is voltak íjlemez. Természetesen a kérdést csak egy sikeres hitelesítő ásátás dönthetné el – erre azonban még nem került sor.⁶²

Azért, hogy a feltárást végző, és a forrást dokumentáló, közlő személynek a forrással való szubjektív viszonyának fontossága se sikkadjon el, hadd idézzek itt a szóban forgó tiszteletre méltó nagy előd, Jósa András egy másik írásából: „nem akarom az olvasót azon kellemetlen helyzetbe sodorni, amilyenben érzem magamat, akkor, amikor 100 megásott sírnak inventáriumát kell végig olvasni, és folyton rettegni, hogy az ásítás miatt az állkapcsom

56 A hipotézis-tárgy-adat öröki körének kitűnő képi ábrázolását lásd például: NORDBLADH–ROSVALL 1975, Fig. 1.

57 Itt ugyanis az 1998/8. számú sírban, amiben a visszadobált, benne hagyott leletanyag mellett a 3. sír csontjai is előkerültek, szarvlemez töredékeket sikerült dokumentálni. Révész 2000, 18–19.

58 Hasonló háttérű jelenségnek tarthatjuk a tegez vas szerelékeinek, illetve a nyílhegyeknek az összekeverését is: „erkannte Jósa zur Zeit der Ausgrabung noch nicht die ursprüngliche Rolle der „bleistiftdicken Eisenstäbe“, weshalb er ihre Lage nur recht skizzenhaft angab... man die rombisch oder blattförmig zugespitzten Enden der Köcherbeschläge leicht mit den Pfeilspitzen verwechseln kann” Révész 2003, 162–163.

59 Hasonló háttérű jelenségnek tarthatjuk a tegez vas szerelékeinek, illetve a nyílhegyeknek az összekeverését is: „erkannte Jósa zur Zeit der Ausgrabung noch nicht die ursprüngliche Rolle der „bleistiftdicken Eisenstäbe“, weshalb er ihre Lage nur recht skizzenhaft angab... man die rombisch oder blattförmig zugespitzten Enden der Köcherbeschläge leicht mit den Pfeilspitzen verwechseln kann” Révész 2003, 162–163.

60 PROHÁSZKA–RÉVÉSZ 2004, 165.

61 PROHÁSZKA–RÉVÉSZ 2004, 167.

62 FODOR 1992.

ki fog ficamodni, vagy ha ez meg nem történik, mély áomba fogok szenderülni”.⁶³ Visszatérve diagramhoz, jól látható, hogy az 1940-es évek alatt a kiásott íjlemezes sírok száma az 1930-as évek előtti szintre zuhant vissza. Ezt a jelenséget nyilván a világháború, és az azt követő zavaros, bizonytalan periódus számlájára írhatjuk, amikor sem az ásatásra, sem pedig a közlésre nem álltak rendelkezésre olyan feltételek, mint az 1930-as években. Az 1950-es évektől viszont újra visszaugrik a grafikon a későbbiekben egy kivétellel szokásosnak mondható, egy évtized alatt kiásott íjlemez termés szintjére: ez egészen az 1980-as évekig magas marad, 30–40 körüli sírokkal. Talán nem tévedünk nagyot, ha mindezt a megszilárdult államhatalom teremtette feltételek következményének tartjuk. Újabb változás az 1980-as években tapasztalható, amikor is az íjlemezes sírok száma a duplájára szökik. Érdekes módon az 1990-es években ismét nagy zuhanást tapasztalhatunk, amit talán az autópálya-átsatások következtében eltérő, a 10–11. századi temetők által kevésbé „preferált” területek és régiók intenzív kutatása befolyásolhatott. Az ezredfordulót követően azonban újra az egy évtizedben szokásos 30 körüli számú íjlemezes sírral találkozhatunk. Természetesen az íjlemezes sírok itt felvázolt időbeli elterjedését erőteljesen befolyásolta azoknak a temetőknek a jellege, amiket az adott évtizedben kiástak. Így amíg Magyarhomorog-Könyadomb íjlemezekben gazdag sírjai az 1960-as évek, addig a karosi temetők és Sárrétudvari-Hízóföld a 80-as évek, Hajdúszoboszló-Árkoshalom pedig a 2000 utáni évek „íjlemez-felhozatalát” növelték meg jelentősen. Szeged-Algyő 10 íjlemezes sírja adja ki például az 1970-es évek íjlemez termésének közel egyharmadát. Az 1980-as évek kiugróan magas értéke tehát mindenképpen ezzel van összefüggésben.

A következő adat, amit célszerű röviden elemezni, az az íjlemezes temetők feltártsága, feltárhatósága, valamint íjlemezes sírjaik és teljes sírszámuk összefüggése.⁶⁴ A felgyűjtött „biztos” 305 íjlemezes sír 153 Kárpát-medencei, lelőhelyről származik. A 153 lelőhely több, mint 8800 feltárt és legalább 530 megsemmisült sírjának⁶⁵ tehát

alig kb. 3,2%-ban volt íjlemez. Bóna István 26000 síros, a teljes sírszágra vonatkozó becslésével⁶⁶ összehasonlítva adatunkat, az 1%-ra csökken. Természetesen ezek az adatok félrevezetőek lehetnek, hiszen a nagy sírszám jelentős részét egy-egy óriási méretű temetőnek köszönhetjük, amikben esetenként általában csak egy-egy íjlemezes sír fordult elő. A 20. század elején feltárt, közöletlen és gyakran más korú (nagy számú) sírokkal együtt előforduló temetők pedig további hibalehetőséget hordoznak. Ráadásul utóbbi számok csupán más tárgytípusok hasonló összesítése után lehetnének informatívak, az egyes típusok gyakoriságára, jellemzőbb mivoltára vonatkozóan.⁶⁷ Hasznosabb tehát, ha az elemzésbe a temetők feltártsági szintjét is bevonjuk. (A 2. diagram mutatja az íjlemezes temetők feltártságának megoszlását.) Meglepő módon a teljesen tekintett temetőfeltárások száma igen magas: 41 biztosan, és további 11, nagy valószínűséggel teljesen feltárt temetőről tudunk, összesen 3618, illetve 1380 sírral. A teljesen feltárt temetők fontossága mindenképpen kiemelendő, hiszen ezek horizontálstratigráfiai elemzése az egyik módszer arra, hogy megismerhessük a temető „betelepítési” relatív kronológiáját, s ezáltal az egyes tárgytípusok, így az íjlemezek egymáshoz viszonyított keletkezésében előrébb jusson a kutatás. Noha már a magyar nyelvű szakirodalomban is komoly kritika érte,⁶⁸ de a szeriáció, pontosabban adott temetőn belüli szeriáció, talán szintén használható módszer lenne hasonló elemzésre. A kis létszámú temetők természetesen kevésbé megfelelőek erre a feladatra, mint ahogy azok sem, ahol a feltárás megkezdése előtt számos sír elpusztult (pl. Sárrétudvari-Órhalom). Legalkalmasabbak a magas sírszámú, teljesen feltárt, ép, és az adott tárgytípusból minél több példányt tartalmazó temetők. Így Püspökladány-Eperjesvölgy 600 feletti vonzó sírszámával, de egyetlen íjlemezes sírjával alkalmatlan egy ilyen elemzésre. A fentiek tekintetében az alábbi, viszonylag sok íjlemez tartalmazó, teljesen feltárt temetők esetében tarthatnánk fontosnak az ilyen jellegű vizsgálatokat:

63 JÓSA 1912, 214–215.

64 Az íjlemezes sírok paleoszociológiai elemzését ezek a jellemzők is erőteljesen befolyásolják. Vö. még a 9. lábjegyzettel.

65 Csúpan 6 esetben, valamint a tiszalóki, illetve a két szórvány JAM-garnitúra esetében nem találtam erre vonatkozó információt.

66 BÓNA 1997, 352.

67 A teljes sírszám és az adott tárgytípust tartalmazó sírok számának összevetése módszertanilag azért nem helyes, mert egyes tárgyak, mint esetünkben az íjlemezek is, nemi szempontból specifikusak – legalábbis a temetkezésekben így jelennek meg – vagyis csak az egyik, vagy csak a másik nem sírjaiban fordulnak elő.

68 KESZI 2000.

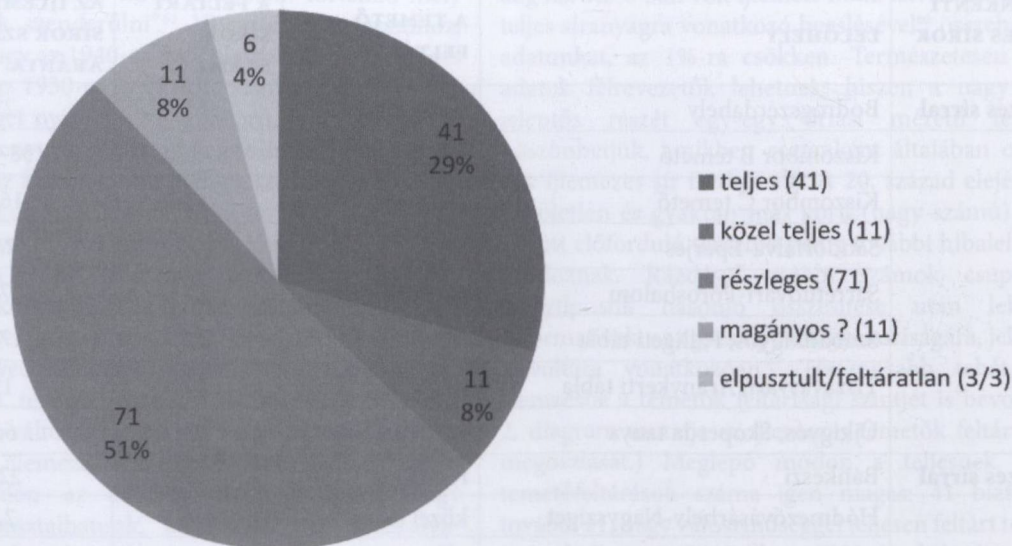
TEMETŐNKÉNTI ÍJLEMEZES SÍROK SZÁMA	LELŐHELY	A TEMETŐ FELTÁRTSÁGA	A FELTÁRT SÍROK SZÁMA	AZ ÍJLEMEZES SÍROK SZÁZALÉKOS ARÁNYA
3 íjlemezessel	Bodrogszerdahely	részleges	13	23%
	Kiszombor B temető	részleges?	78–220?	38–13%
	Kiszombor C temető	részleges	18	16,6%
	Sándorfalva-Eperjes	teljes	105	2,8%
	Sárrétudvari-Poroshalom	részleges	17	17,6%
	Szabadkígyós, Pálligeti tábla	teljes	17	17,6%
	Tiszavasvári, Aranykerti tábla	teljes	20	15%
	Újkígyós, Skoperda tanya	részleges	43	6,9%
4 íjlemezessel	Bánkeszi	részleges	18	22,2%
	Hódmezővásárhely-Nagysziget	közel teljes	151	2,6%
	Karos-Eperjesszög III. temető	teljes	19	21%
	Örménykút 52. lh.	teljes?	18	22,2%
	Rád-Kishegy (?)	részleges	51	7,8%
5 íjlemezessel	Deszk D temető	részleges	216?	2,3%
	Ikervár, Virág utca	részleges	140	3,5%
	Rakamaz-Strázsadomb	részleges	19	26,3%
6 íjlemezessel	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	részleges	30	20%
	Szentes-Borbásföld	teljes	20	30%
8 íjlemezessel	Gyulafehérvár-Mentőálmás (3–8 sírban?)	részleges	1300?	0,2–0,6%
	Szered-Mácséd I. temető	részleges	25	32%
10 íjlemezessel	Algyő	teljes	83	12%
11 íjlemezessel	Magyarhomorog-Könyadomb	teljes	540	2%
12 íjlemezessel	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	közel teljes	249	4,8%
	Karos-Eperjesszög II. temető	teljes	73	16,4%
20 íjlemezessel	Sárrétudvari-Hízóföld	teljes	262	7,6%

A legalább négy íjlemezessel bíró 17 temetőnek kevesebb, mint a fele, szám szerint 7, jelenleg közöletlen, így sajnos sem horizontálstratigráfiai, sem szeriációs elemzésre nem használható fel. Szerencsések vagyunk azonban a karosi, illetve a hajdú-bihari temetőkkel, mivel nemcsak közöltek, de viszonylag friss ásatások (80-as évek második fele, 90-es évek), sőt az előbbieket az ásató maga igen kimerítően elemezte a temetőket⁶⁹ – igaz, elsősorban nem az íjlemezsek szempontjából. Ikervár-Virág utca több mint 1/3-ban elpusztult temetője, illetve a borbásföldi kis létszámú, valamint

a nem szisztematikusan leletmentett-ásott szeredi és rádi temetők ilyen szempontból csak korlátozottan értelmezhetőek. A 3. diagram tájékoztat az íjlemezsek temetőnkénti megoszlásáról: szembetűnő, hogy a többség csupán egy íjlemezessel temetőből származik, s a lelőhelyek alig több mint 1/5-e tartalmazott kettőnél több íjlemezessel sírt.⁷⁰ Ezért erősen kérdéses, hogy a nagy(obb) íjlemezessel sírszámú temetők alapján levont következtetések vajon relevánsak lesznek-e az egyedüli íjlemezessel sírookra is. Itt fontos megemlíteni azt is, hogy a közölt íjlemezessel síros temetők közül 33 esetben nem ismerünk temetőterképet,

69 Révész 1996a.

70 Két esetben nem találtam erre vonatkozó egyértelmű információt.

2. diagram Az íjlemez tartalmazó temetők feltártsága

ami egy ilyen elemzést alapjaiban tenne lehetetlenné, de van több olyan eset is (Algyő, Hódmezővásárhely-Nagysziget), ahol a közöletlen temető értelmezett temetőterképe viszont publikálásra került. Szerencsére a nagyobb íjlemez sorszámú (és közölt) temetők közül csak a szeredi temető térképe hibádzik – a hiányzó temetőterképek többsége ugyanis páros, magányos, vagy leletmentés során feltárt pár síros temetőteredékekhez tartozik.

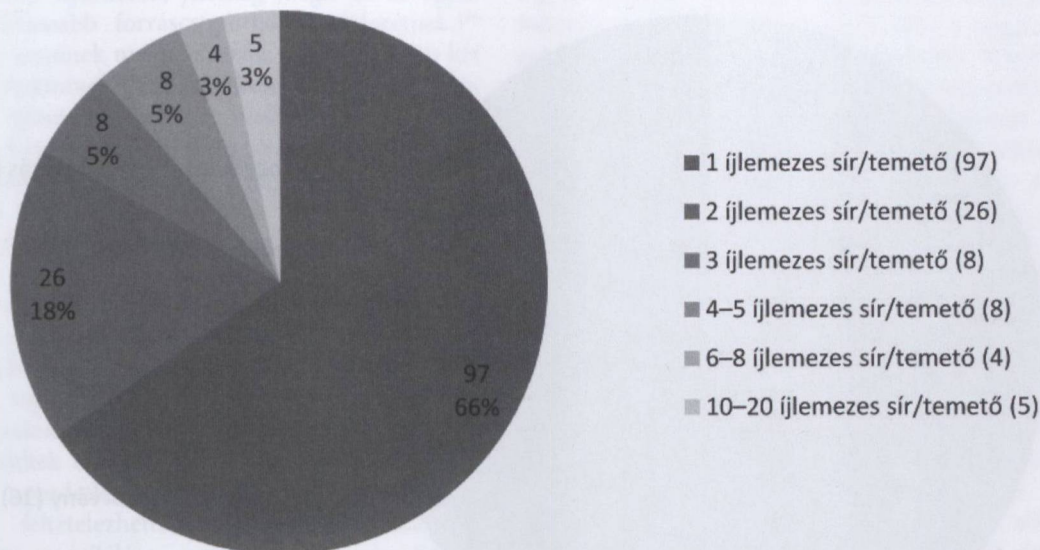
A temetők szintjén túllépve már maguk az íjlemez sírok vonatkozásában is rendkívül fontos, hogy mennyire megbízható körülmények között kerültek elő. A 4. diagramon⁷¹ látható adatok közül először is ki kell emelni, hogy az íjlemez sírok döntő többsége, majdnem háromnegyede megbízható körülmények között, szakemberek végezte ásatás során került elő. Ugyanakkor magas a leletmentések száma is – amik során nyilvánvalóan nem lehet olyan mértékű precizitást, pontosságot és részletekbe menő dokumentálást elvárni, különösen, ha a sírokat a további pusztulás veszélye fenyegeti. Amit még külön ki kell emelnünk, az az utólagos, hitelesítő ásatások sajnálatosan alacsony száma – holott ez, ismerve a korai ásatások mai szemmel nézve kezdetleges módszereit, rendkívül fontos lenne. Jó helyzetben vagyunk viszont a szórványok tekintetében: számuk rendkívül alacsony.

Az egyes sírok információ értékének kérdéséhez érve, vizsgáljuk meg az íjlemez, illetve a sírok dokumentáltságát is, vagyis a róluk készült közölt rajzok

és fényképek mennyiségét. A közölt íjlemez döntő többségéről jobb vagy rosszabb minőségű rajz készült (139 esetben), s csak kisebb részükről fénykép (37 esetben), mindkettőt pedig csak 16 íjlemez garnitúráról közöltek. Ugyanakkor a közölettség e tanulmányban meghatározott kombinált terminusa miatt 13 további, de közöletlen íjlemez garnitúráról ismerünk rajzot (5) vagy fényképet (7), illetve mindkettőt (1), valamint sírrajzokat (5) vagy sírfotót (4), egy esetben pedig az íjlemez sírbeli helyzetéről részletfotót. A sírok dokumentálása tekintetében ez az arány még jobban eltolódik: a 101 sírrajzzal⁷² szembe csak 12 sírfotót tudunk állítani. Az íjlemez sírbeli helyzetének elemzésénél döntő fontosságú részletfotó és részletrajz szempontjából viszont még hiányosabbak a közlemények. Közölt részletrajzról csak egyről tudok (Karas-Eperjesszőg II. temető 14. sír) – ugyanakkor itt részletfotó, sírrajz, sírfénykép is a kutatás rendelkezésére áll. Így ez tekinthető a Kárpát-medence legrészletesebben közölt dokumentációval rendelkező íjlemez sírjának. Hasonlóan részletesen közöltek tekinthető a karosi III. temető 11. sírja, a királyhidai, a Kiskunfélegyháza, Radnóti utcai sír és a valkóvári 92. sír, mert a sírfotón, sírrajzon kívül a lemez helyzetéről részletfotó is megjelent. Mindenképpen fel kell hívni a figyelmet ezeken felül arra a további nyolc sírra, ahol a lemez helyzetéről in situ részletfotó ismert – elsősorban azért, mert a publikációkban teljes sírfotót általában csak olyan kis méretben és olyan minőségben lehet lehozni, ami a lemez helyzetének pontos vizsgálatát nem teszi

71 20 esetben nem találtam ilyen információt. A Dabas (Gyón)-Paphegy I. sírját, a hajdúdorogi, a Szob-kiserdei, a nagylaki A. sírokat az amatőr ásatások közt, míg a szegvárit a sírhoz kötött szórványok közt tüntettem fel.

72 Ezekből 10 darab csontvázlap.

3. diagram Az íjlemez sírok temetőkénti megoszlása

lehetővé.⁷³ Magasabb a száma viszont azoknak a síroknak, amikről sírfotó és sírrajz is közlésre került (23 esetben). Természetesen itt is vannak úgymond közöletlen íjlemez sírokról közreadott sírfotók (4), illetve rajzok (5). A közölt íjlemez publikált dokumentációja tehát sokkal rosszabb képet mutat, mint amivel a paleoszociológiai és relatív kronológiai vizsgálatok alapfeltételének tekintett jellemzők terén találkoztunk. Mind az íjlemez, mind az azokat tartalmazó sírok részletes dokumentálásának fontosságára Szöllősy Gábor több ízben is felhívta a figyelmet, sőt a felveendő adatok mintáját is kidolgozta.⁷⁴ Tanulmánya megjelenése óta viszonylag kevés 10–11. századi íjlemez sír került elő, – publikált még kevesebb – így mintája használatának elterjedtségéről, vagy használhatóságáról még nem tudunk érdemben nyilatkozni.

Itt kell megemlítenünk egy furcsa jelenséget, mégpedig az „ép” illetve a töredékes, törött íjlemez sírok számainak érdekes alakulását. Ehhez azonban először is definiálni kell, mit értsünk e tanulmányban ép, és mit törött íjlemez alatt. Előbbi csoportba soroltam a teljes és ép lemezeket, tehát már a törött, de töredékekből egészévé összeállítható lemezek is kiestek a csoportból. A publikációk adatai alapján ismert íjlemezek közül 62 sír esetében beszélhetünk a sírból előkerült minden egyes íjlemez „ép” állapotáról. Ha vizsgálat köréből kirekesztjük az amúgy sem ismert állapotú, közöletlennek vett íjlemezeket, akkor a 185 közölt íjlemez-garnitúrának ez csupán 33,5%-át jelenti, tehát a lemezek kétharmada

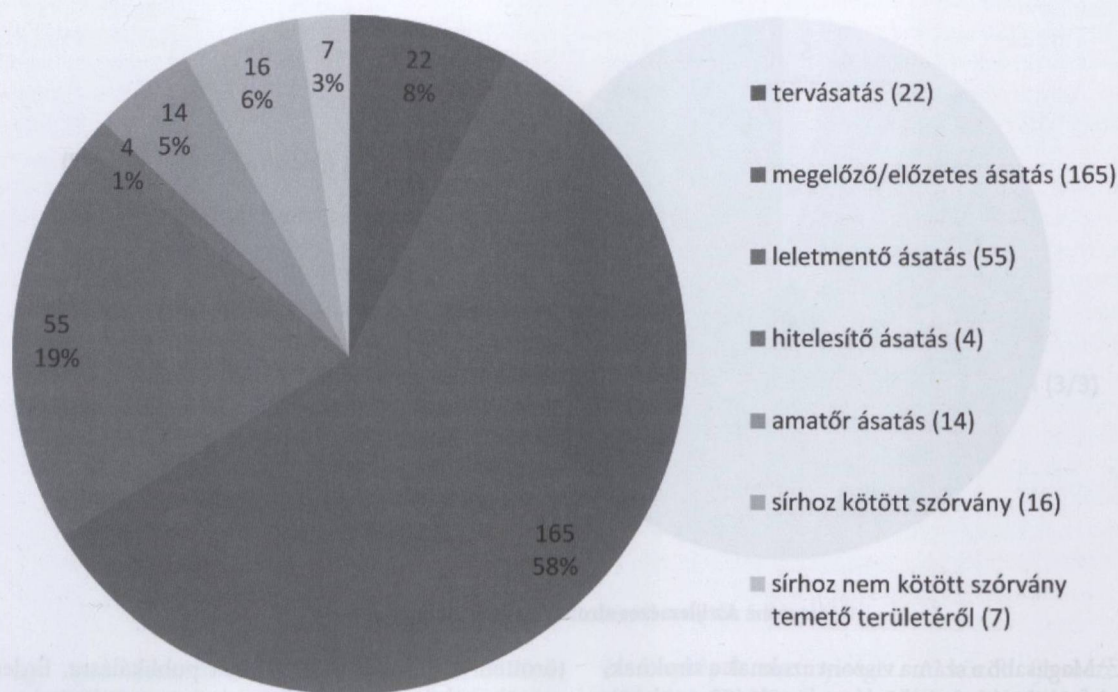
törötten került elő, illetve került publikálásra. Érdekes megvizsgálni ezek „típus” szerinti megoszlását is: a 62 „garnitúra” közül 43 (69,3%) csak markolatlemez(ek)ből állt, 16 sírban (25,8%) szarv- és markolatlemez egyaránt volt, s 3 esetben tudunk (4,8%) csak ép szarvlemez(ek)e t tartalmazó sírról. Nem bocsátkozhatok azonban e tanulmány keretei között a jelenség értékelő elemzésébe. Elsősorban azért, mert egy ilyen összesítő adatsor mögött különféle okozati tényezők bújhatnak meg, hiszen figyelembe kell venni azt a lehetőséget is, hogy az egyes sérülések, törések a lemezek előkerülése során, de az után is keletkezhetnek. Éppen ezért sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a későbbiekben a törött, de éppé ki nem egészíthető íjlemez körének: mégpedig azért, mert ezek már eleve törötten kerülhettek a sírokba. Ez pedig még messzebb, már a lemez hordozta információk értékelésének (és így a belső forráskritikának) a területére vezetne, hiszen a témának (a sírba helyezett íjlemez, avagy új rongálása) a temetkezési szokások rituális részéhez tartozása egyértelmű.

Az eddig személyes tárgyvizsgálat során elemzett íjlemez sírok és íjlemez-garnitúrák végső tanulsága az volt, hogy a tárgyakat és az eredeti dokumentációt kell felhasználni a vizsgálatokhoz, mert a publikációig tartó úton erősen degradálódhat még akár a képi információ mennyiség is, sőt, a folyamatos információ csökkenés mellett, azzal párhuzamosan zajló fokozódó interpretációs jelleggel is számolnunk kell.⁷⁵ Egyet kell tehát értenünk Gáll Erwinnel, aki hasonló kutatási

73 Algyó 97.; Hajdúszoboszló-Árkoshalom 128. és 248.; Karos-Eperjesszőg II. temető 60.; Kál-Legelő 9.; Püspökladány-Eperjesvölgy 200.; Szentés, Derekegyházi oldal D-3 tábla 6.; Vörs, Majori dűlő 385. sírok.

74 Szöllősy 2002, 137 és 1–3. képek.

75 Bíró 2007.

4. diagram Az ijlemezes sírok előkerülési módjának megoszlása

problémákkal küzdve az alábbiakra jutott: „kutatásunk első és alapvető célkitűzése a tárgyak vizsgálata volt... s csak másodsorban a fotók, illetve a jó vagy rossz, többé-kevésbé szubjektív rajzok felhasználása”.⁷⁶ Jó példa minderre a Sárrétudvari-Hízóföld 247. sír ijlemezeiről közölt rajz,⁷⁷ amelyen a szarvlemezek épnek tűnnek. Azonban a tárgyak személyes vizsgálata során kiderült, hogy az egyik szarvlemez nem teljes, miszerint a hűrvájattól a csúcsig terjedő része még a sírba kerülése előtt letört/letöretett a lemezről. A szarvlemezt a restaurálás során a másik három ép darab formája alapján „teljessé” egészítették ki, s a rajzoló a már „teljes” lemezt rajzolta le, semmilyen módon nem jelölve munkáján, hogy a szóban forgó rész nem eredeti. A rajz tehát teljesen félrevezető: a kutató, aki csak ezt venné alapul, s az eredeti tárgyat nem ismeri, téves következtetést vonna le téves „alapadatokból”.⁷⁸

A dolgozat végén eljutottunk a talán legizgalmasabb és legtöbb kérdést felvető problémához, a sírok bolygatottsági fokának tárgyalásához. Az egyes sírok bolygatatlanságának vizsgálata rendkívüli fontossággal bír, hiszen csak ennek biztos tudatában tekinthetünk az adott sírra, mint zárt leletre (geschlossener Fund). A

sírkontextus épsége pedig annak alapvető feltétele, hogy a sír tartalmazza régészeti jelenségek, tárgyak (szándékolt források) és az antropológiai, talajtani maradványok (funkcionális források) összetartozására, egyidejű megjelenésére épített (kronológiai, paleoszociológiai, stb.) elemzések alapjaikban ne lehessenek elhibázottak.

A rendkívül összetett kérdéskört érdemes több szempontból megközelíteni. Definiáljuk először is a bolygatottság fogalmát. Bolygatottság alatt azt értem, ha egy adott sír kontextusa síron kívüli tényezők hatására megváltozott. Ezek a Kárpát-medencei viszonyok közt könnyen leszűkíthetők néhány lehetőségre, így állati, növényi bolygatására (faunal-, floralturbation), önálló talajmozgásokra (graviturbation),⁷⁹ valamint utólagos emberi tevékenységre (rablás, utántemetkezés, stb.), illetve modern, a sír felfedezését kiváltó emberi tevékenységre (pl. szántás, homokbányászás, stb.). (A talaj, mint fizikiai, kémiai és biológiai rendszernek, valamint működésének-változásának megértése, illetve lelőhelyenkénti vizsgálata alapvető fontosságú a környezeti indikációjú posztdepozicionális folyamatok megismerésében. A lelőhelyek intenzív és szisztematikus talajvizsgálatából ugyanis lényeges adatok és

76 GÁLL 2007, 396.

77 NEPPER 2002 II, 323. tábla.

78 Ugyanez a helyzet a temető 264. sír egyik szarvlemezével is (NEPPER 2002 II, 338. tábla). Ennek színes fényképét Révész L. egyik ismeretterjesztő munkájában közölte (RÉVÉSZ 1999, 166), így fenti állításom a tárgyak személyes vizsgálata nélkül is mindenki számára ellenőrizhető.

79 Ezek elemzését átfogóan ld. SCHIFFER 1996, 199–212, 216; ROLFSEN 1980 a fagy hatására és növényi turbációra, valamint WOOD–JOHNSON 1978, 317–333, 346–352, 359–362 az állati bolygatásra. Utóbbi tanulmány megszerzéséért e helyen mondok hálás köszönetet Tobias Bendeguznak.

következtetések nyerhetők, jelenleg mégis ez az egyik legkihasználatlanabb forráscsoportja a régészetnek.)⁸⁰ A bolygatás tényének meghatározása a kirívó utolsó két tényezőtől eltekintve, melyek többnyire drasztikusak és egyértelmű nyomokat hagynak maguk után, általában igen nehéz. A honfoglalás kori régészetben a természetes tényezők (*pedoturbation*) közül leggyakrabban az állati bolygatással találkozhatunk, s azok közül is rágcsálók turkálása a domináns jelenség. E rágcsálók viselkedését, szokásait a sírrégészet szempontjaiból vizsgáló, és elsősorban a helyi Kárpát-medencei viszonyokat szem előtt tartó munkára eddig nem akadtam,⁸¹ így csupán az alábbiakban kibontott elméleti megállapítások tehetők. Empirikus, tapasztalati síkon maradva leszögezhető, hogy a rágcsálók okozta bolygatás, ha a földben járataik nem színeződtek el, csak már a vázcsontok és/vagy a mellékletek „rendetlen”, nem megszokott pozíciójából, közvetetten feltételezhető. Tehát a bolygatatlanság-bolygatottság megítélése szempontjából csupán az interpretáció ingatag talaján járunk. Hiszen egyedül az emberi váz csontjai helyzetének tekintetében lehetünk biztosak – ezt az antropológia és az anatómia, mint természettudomány garantálja: az emberi váz csontjainak rendje az általunk vizsgált időtávlatokban, ide nem illő szóval mondhatni állandó, konstans. (Nem véletlenül tekinthetjük ezt a forrásanyagot a sírrégészet egyik legfontosabb, valójában egyedüli funkcionális adatának.)⁸² Sírbeli helyzetük, elmozdulásuk, hiányuk, ezek mértéke, amennyiben az eredeti kontextuson (síron) kívüli tényezők (pl. rágcsálók) nem lépnek fel, kísérletekkel megismerhető/ismert bomlási és természetes talajtani folyamatok függvénye. (Ezek egyébként nyilvánvalóan nem járnak jelentős mértékű csont elmozdulással.) Ez tehát (természet)tudományos módszerekkel vizsgálható, elemezhető.⁸³

A sírban talált mellékletek esetében azonban más a helyzet. Egyrészt azért, mert az egyes bolygatások kiterjedtsége, lokalitása is figyelembe veendő tényező, hiszen az érheti a sír azon részét, ahol az íjlemezek vannak, de helyezkedhetnek úgy az íjlemezek (vagy egy részük), hogy kiesnek a bolygatott területből. Másrészt, különösen bonyolult interpretációs helyzet áll elő azokban az esetekben, ahol a tárgy, vagy annak egy része a sír kontextusában számunkra észlelhetetlenné válik,

vagyis elbomlik. A szerves anyagokból esetlegesen ránk maradó töredékekre ugyanis a kutató a tárgy egykori egészéről alkotott saját elképzelését, feltételezését vetíti rá, azt látja bennük, amit vár. (Jelen esetben ezek a töredékek az egykori, döntő többségében szerves anyagból készített íj egységének *feltételezett* maradványai, vagyis az íjapplikációk.) Ez az elképzelés azonban nem feltétlenül, nem mindig a töredékeken, tehát a valójában a régészeti kutatás rendelkezésére álló eredeti, cáfolhatatlan tényeken alapul, mivel azok legtöbbször semmitmondóak, vagy semmitmondónak látszanak, hanem a párhuzamok, analógiák módszerével⁸⁴ visszakövetkeztetett már megalkotott, eleve rendelkezésre álló ideához igazodnak. Eddigi sír, és íjlemez-garnitúra elemzéseim során megfigyelhető volt ugyanis, hogy még a feltérési megfigyelések, leírások sem mentesek a prekoncepcióktól: ha íjat keresünk, íjat fogunk belelátni a tárgyakba. A koncepciótól eltérő, abba nem illeszkedő apró jelenségeket pedig könnyebb figyelmen kívül hagyni, avagy olyan tényező(k) közbeiktatásával «megmagyarázni», ami esetünkben szintén csak hipotézis: mégpedig bizonyítatlan. (Egyébként ez az alább részletezett közkedvelt interpretációs hipotézis, a sírnak, mint régészeti forrásnak sajátos jellemzőjéből fakadóan utólag bizonyíthatatlan is, mivel a sír eredeti kontextusa elpusztul az ásatással.) Itt arra a jelenségre gondolok, amikor „bolygatatlan” sírban az íjlemezek nem a várt idea, rend szerint kerülnek elő, hanem valamilyen teljesen más pozícióban, ami első látásra összefüggés nélkülinek látszik. Általában ekkor szokás a lemezek helyzetét állati bolygatással magyarázni. (Olyan közlést, ami részletekbe menő sírleírásával a rágcsáló járatait is dokumentálja – vagyis a bolygatást egyértelművé teszi, csak egyet ismerek.)⁸⁵ A megismerésnek, mint tudományos folyamatnak⁸⁶ ezt a sajátosságát tehát tisztán láthatóan találhatjuk az íjlemezekkel kapcsolatban. Sőt, a kutatás kezdetekor én magam is szükségszerűen ezen ideák szerint gondolkodtam, s vélekedtem a leletanyag megismerhetőségéről. Azonban a választott tárgycsoport szerencsésnek bizonyult: a «hibák», az eredeti koncepciótól eltérő jelenségek a vizsgálat során olyan mennyiségben léptek fel, amely nem csupán segített az új nézőpont kialakításában, de ki is kényszerítette bizonyos kérdések feltételét, s végül az axiómák megkérdőjelezését.

80 Általánosan lásd LIMBREY 1975, 3–96.

81 A közép-európai kutatás mindaddig mindössze egyetlen tanulmányt szentelt a témának, s az is elsősorban a faunálturbációk a német régészet-tudományban eddig kellően nem hangsúlyozott fontosságára hívta fel a figyelmet a rablott sírok meghatározása kapcsán: VON FREEDEN 2008.

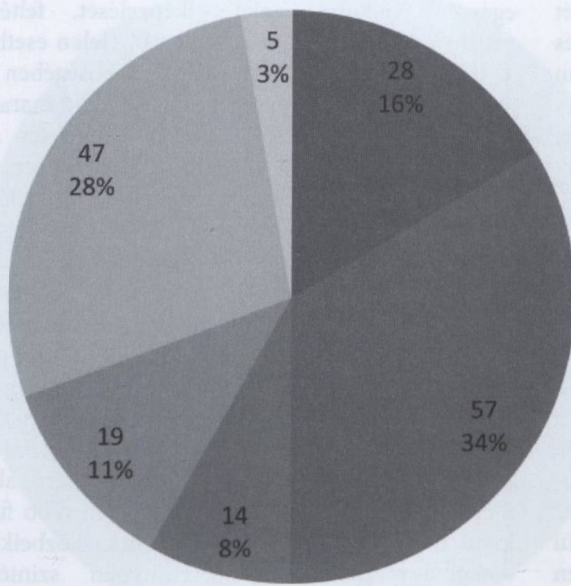
82 HÄRKE 1997, 24.

83 Ismereteim szerint a magyar kutatásban csak Bakay K. szentelt komoly figyelmet a sírban az eltemetés után zajló folyamatok fontosságának: BAKAY 1973, 78. Ezek átfogó elemzését lásd MICOZZI 1991.

84 A párhuzamok és analógiák használata, helye, lehetőségei a tudományos érvelés logikájában erősen vitatott: az angolszász és a német kutatás számos régészetelméleti munkát szentelt e témának. A Kárpát-medencei népvándorlás kor kutatásában magyar nyelven eddig tudtommal Bálint Csanád foglalkozott a problematikával, lásd BÁLINT 2004, 317–327, 339, 358–359, részletes további irodalommal.

85 KÜRTI 1996a, 151–152.

86 HÁRSING 1981, 16–25. E folyamat speciális régészeti szempontú elemzésére lásd pl. GARDIN 1980, különösen 5–6 és Fig. 2.

5. diagram Az íjlemezek bolygatottságának megoszlása

Az új nézőpont szükségszerűen minimalista, félve a hibás következtetések levonásától, s elsősorban arra keresi a választ, hogy mi az az információ, amit az adott jelenség/tárgy közvetlenül, eredetileg-elsődlegesen hordoz(hat). Természetesen ehhez a fent röviden leírt megismerési folyamat szubjektív elemének kiiktatása szükséges. Nyilvánvaló azonban az is, hogy ez lehetetlen: az emberi tényező kiiktathatatlan.⁸⁷ Épp ezért kell igyekeznünk legalábbis ellenőrizni, kritikával illetni azt.

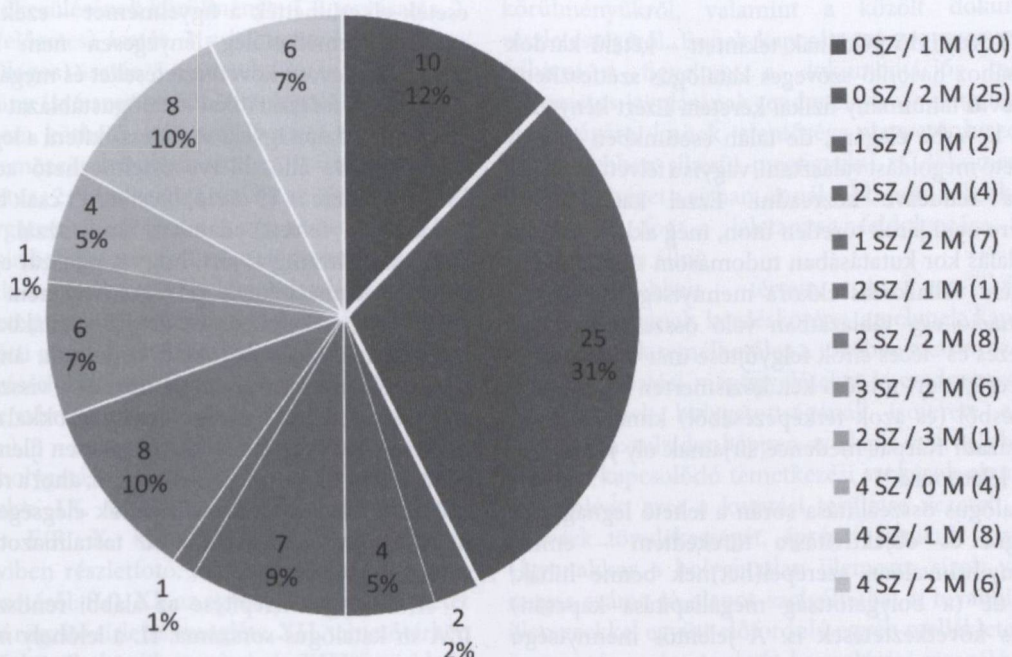
A fentiek fényében úgy tűnik, hogy amíg egy régészeti szempontú etológiai, valamint talajtani elemzés nem segít a rágcsálók általi bolygatások megfigyelésében, értelmezésében, addig csak olyan esetben fogadhatjuk el érvként a lemezek rágcsálók általi bolygatását (amennyiben azok a talajszíneződésben nem észlelhetőek), ha a bolygatás a váz csontjainak abnormalis helyzetében is tükröződik. Amennyiben a bolygatott vázcsontok környékén kerülnek elő az íjlemezek, azok bolygatottsága is nagy valószínűséggel feltételezhető. Az íjlemezek mennyiségét azonban a rágcsálók okozta bolygatás nem befolyásolhatja, (hiszen az általuk esetlegesen síron kívülre hurcolt leletek könnyen észlelhetőek a feltárás során), így az csak a

helyzetük hordozta információ értéke, megbízhatósága, tehát kritikája tekintetében lehet releváns.

Ezzel lényegében a „minőségi” után elérkeztünk a „mennyiségi” problémához is. A rendelkezésre álló adatok és jelenség magyarázatával két különböző értelmezési modellben is megpróbálkozhatunk. Az első esetben abból a premisszából indulunk ki, hogy amit a sírban találunk, az került bele egykor. A bolygatatlan (a fentiek nyomán: annak tűnő) sír kontextusához a deponálást követően tehát külső tényező nem tehetett hozzá, vagy vehetett el abból semmit. Ebben a modellben eltekintünk a szerves anyagok lebomlásától, hiszen az íjapplikációk anyagát képező agancslemezek és -lécek a földben nyom nélkül nem bomlanak le.⁸⁸ Ebből következik, hogy ha a sírban például csak 1 markolatlemez találtatott, akkor a sírba nem is helyeztek többet. A második modellben egy belső, kontextuson belüli mennyiség csökkenést is lehetségesnek tartunk: teljességgel nem zárhatóak ki ugyanis olyan talajtani-kémiai körülmények, amikben egy agancslemez nyom nélküli lebomlása elképzelhető. Az ilyen tafonómiai kontextusok lehetőségességének, meglétének vizsgálatához kémikusra, biológusra lenne szükség, hogy az egyes frissen feltárt íjlemez tartalmazó

87 Vö. LANGÓ 2006, idézettel a 89. oldalon.

88 Az eddig archaeozoológiai elemzésnek alávetett íjlemezekről kiderült, hogy nem csontból, hanem agancsból készültek. CHOYKE-BARTOSIEWICZ 1986, 135; CHOYKE 1995, 228–229, valamint BARTOSIEWICZ 2006, 191. Fábíán Gyula kísérleti régészeti vizsgálata is az agancs csonttal szembeni használhatóbb tulajdonságaira mutatta rá: Fábíán 1967, 4. ábra és Fábíán 1984, 68–69. Az általam eddig személyesen megvizsgált 10–11. századi Kárpát-medencei íjlemezek mindegyike agancslemezről faragottnak bizonyult. Az agancs és csont elkülönítéséhez Bartosiewicz László nyújtott nélkülözhetetlen segítséget, melyet ezúton is rendkívül hálásan köszönök.

6. diagram Szarv- és markolatlemezek előfordulási kombinációi a bolygatlan sírokban

sírok földjét megvizsgálják. Nyilvánvaló, hogy a magyar régészet ilyen kutatásokra elsősorban pénz- és időhiány⁸⁹ miatt ma még nem támaszkodhat. Van azonban egy olyan pont, ahol mennyiség-csökkenés lehetősége kontrollálható, igaz ugyan, hogy éppen a fent elvetett megismerési folyamat „idea” képe felhasználásával. Nehéz elképzelni ugyanis, hogy egy adott sír földjében olyan gyökeresen eltérő lebomlási folyamatok, és így gyökeresen eltérő kémiai, biológiai összetételű körülmények (lebomlási, tafonómiai kontextusok) létezhetnének, amik az egyik agancslemezt nyom nélkül eltüntetik, de tőle a 30 cm-re, vagy még furcsább esetben az alatta, felette, mellette lévő lemezpárját megőrzik.⁹⁰

A fenti gondolatmenet során megfogalmazott állítások nyomán tehát az alábbi „minőségi-mennyiségi” kérdéseket kell, hogy feltegyük a leletanyagunk: ténylegesen bolygatottak-e azok a sírok és a bennük

lévő íjlemezek ahol azok nem a várt íjszerkezeti rendben feküdtek? Továbbá, mely esetekben magyarázhatóak modern bolygatással, premodern rablással, illetve állati turkálással azok a sírok, amelyekben nem a várt mennyiségű íjlemez került elő? E kérdéseknek a megválaszolása azonban már aprólékos síronkénti vizsgálatot igényel. Noha ez a lehető legszorosabban tartozik tárgyhoz, vagyis a külső forráskritikai elemzéshez, itt mégsem vállalkozhatok az összes íjlemez sír ilyen elemzésére. Annak ellenére, hogy tisztában vagyok azzal, hogy ez a katalógusban jelenleg még bizonyítatlan adatsorokat fog eredményezni: oda ugyanis a sírok, íjlemez bolygatottsági vizsgálatának csak az eredménye került be.⁹¹ Ezért itt csupán a fent felismert két probléma/tendencia mennyiségi eloszlási diagramjának bemutatására szorítkozom, értelmezési kísérlet nélkül (5–6. diagramok).⁹²

89 Az 1990 óta dominánssá vált autópálya ásatások fesztett tempójára, leletmentő jellegére, és az ebből fakadó adatfelvételi nehézségeire összefoglalóan: BELÉNYESI–MARTON 2004, 177, illetve RACZKY 2007, 6 és 8–9.

90 Az idea kép itt természetesen az, hogy a lemezeknek párosan kellene elhelyezkedni az íj megfelelő részein, vagyis a markolaton és szarvakon.

91 A kérdéskör az íjlemezekkel kapcsolatos temetkezési szokásokkal együtt tárgyalva önálló tanulmányt igényel, melyet a közeljövőben tervezek elkészíteni.

92 Nem állt rendelkezésre adat 91 esetben. A 6. diagram esetében csak a teljességgel bolygatatlan (az ásatók szerint bolygatatlannak tekintett) sírokat vettem figyelembe, és csak a (közel) ép lemezeket tüntettem fel, tehát a néhány apró töredékkel rendelkező sírok kimaradtak az összegzésből. Egyúttal csak a klasszifikációs értelemben vett íjlemez, tehát az íjlecek nem, kerültek feltüntetésre. [Megjegyzés: e két grafikon a 2007–2008-as kutatási állapotot mutatja, mivel az azóta megismert eredeti ásatási dokumentációk adatai a képet némileg módosítják. Az adatsorok felülvizsgálatát és a jelenség értelmezését egy következő, erre a problémára koncentrált tanulmányban kívánom közreadni.]

Egy, – a követendő példának tekintett – kétélű kardok katalógusához hasonló szöveges katalógus szétfeszítette volna e rövid tanulmány fizikai kereteit. Ezért kénytelen voltam a kevésbé elegáns, de talán esetünkben jobban áttekinthető megoldást választani, vagyis a felvett adatokat táblázatba rendezve közreadni. Ezzel kapcsolatban szerencsére nem járok töretlen úton, még akkor sem, ha a honfoglalás kor kutatásában tudomásom szerint eddig nem történt vállalkozás ekkora mennyiségű leletanyag és információ egy táblázatban való összefoglalására.⁹³ Az íjlemez és -léces sírok felgyűjtése már csak azért is szükségszerű, mert mind a két, közismerten legnagyobb leletgyűjtésből (és azok térképezéséből) kimaradt ez, a 10–11. századi Kárpát-medence sírjainak oly jellegzetes és sajátos lelettípusa.⁹⁴

A katalógus összeállítása során a lehető legnagyobb pontosságra és objektivitásra törekedtem – ennek ellenére nyilvánvalóan szerepel(het)nek benne hibák, elírások, de (a bolygatottság megállapítása kapcsán) akár téves következtetések is. A jelentős mennyiségű közöletlen anyag esetében a hiányokat természetesen nem kell magyarázni, de előfordult olyan eset is, amikor a közölt leletanyag publikációjában nem találtam meg a keresett információt. Az egyes sírok, illetve íjlemezeik bolygatottságának-bolygatatlanságának megállapítása több esetben rövidebb-hosszabb elemzést kívánt. Ezeket eredetileg a táblázatot követő végjegyzetekben terveztem közölni, azonban azok túlságosan nagyméretűre duzzasztották volna a jegyzetapparátust, így végül elhagytam őket, s egy későbbi tanulmányban tervezem közreadni az önálló elemzéseket. A táblázatot ugyan 2012 őszén igyekeztem naprakész formába hozni: a 2007-es

adatgyűjtés óta közölt példányok és sírok, valamint azok (újabb) irodalmának felvételével, de természetesen egyes esetek elkerülhették a figyelmemet – ezek mennyisége azonban remélhetőleg lényegesen nem módosítja a fentiekben levont következtetéseket és megállapításokat.

A külső forráskritikai katalógustáblázat legfontosabb felveendő adatait igyekeztem leszűkíteni a leggyakrabban rendelkezésre álló, illetve értelmezhető adattípusokra. Ennek ellenére is 15 oszlopba sikerült csak beleszorítani, rendezni a felvett adatokat, ami azzal a sajnálatos technikai hátránnyal járt, hogy a táblázat egyes celláiba foglalt információknak szöveges hely nem jutott. Ezért az adott oszlopokban szereplő cellákban található információkat számsorokkal kódoltam, amik az alább olvasható legenda szerint könnyedén visszakereshetők. Az oszlopok fejléceit pedig római számokkal rövidítettem. A katalógus végén a kutatásban tévesen íjlemez sírként ismert sírok találhatóak, illetve azok, ahol a rendelkezésre álló információk nem bizonyultak elégségesnek ahhoz, hogy eldönthető legyen: a sír tartalmazott-e íjlemez, vagy sem.

A katalógus felépítése az alábbi rendszert követi:⁹⁵ I. A sír katalógus-sorszáma. II. a lelőhely megnevezése. III. az íjlemez sír temetőn belüli sorszáma/a feltárás-előkerülés éve. IV. a sírban előkerült szarv/markolatlemezek mennyisége (például: -/1 = szarvlemez nincs, 1 markolatlemez).⁹⁶ V. az íjlemez-töredékek mennyisége (szarv- és markolatlemezenként szétválasztva, mint a IV. számú oszlopban). VI. a temető feltártsága, feltárhatósága (zárójelben a feltárt sírok/feltételezett, ismert elpusztult sírok számával): 1 = teljes, 2 = közel teljes (ásató megállapítása szerint), 3 = részleges (a feltárt sírok mennyisége és a temető méretének aránya nem ismert, vagy: perjellel a feltételeesen elpusztult sírok mennyisége – ez minden esetben becslés, tehát

93 Újabb az információk táblázatba foglalása egyre gyakoribb: Révész 2001, 58–59, 62–64 (a honfoglalás kori rozettás lószerszámú sírok táblázata, 74 lelőhellyel), Langó 2004, 101–108 (a Kárpát-medence karneol- és hegyikristály-gyöngyöket tartalmazó sírjainak táblázata, 98 lelőhellyel), de említhetünk Kiss Attila, vagy Kovács László munkásságából is: Kiss 1985, 340–348; Kovács 1989, Abb. 22–23, 30, 36, 45, és 49–50.

94 Kiss 1985, 228–234; BÁLINT 1991, 262–265.

95 A katalógus celláiban az alábbi rövidítések fordulnak elő: ? = az adat, vagy következtetés a rendelkezésre álló adatok alapján nem egyértelmű; n = nem áll rendelkezésre adat; x = igen; – = nem, vagy nincs; lt = leltározatlan; * = a IV. oszlop cellájában az íjlemez ép, teljes voltát jelzi (több íjlemeznel mindegyik példány esetében teljesülnie kell a kitételnek). Amennyiben a * jelzés a VIII. oszlop cellájában szerepel, akkor az íjlemeznek megközelítően „pontos” íjszerkezeti rendben való fekvésének jelzésére szolgál. Ua. = ugyanaz, mint a felette lévő cellában. Olyan esetekben alkalmaztam, ahol a táblázat áttekintését nem bonyolítja, gátolja számottevően, de hosszabb számsort, adatot lehetett vele rövidíteni, s így némi helyet megtakarítani. A múzeumok rövidítései megtalálhatók: ADAM 2002. 601–603, kivéve: ÉVM = Érsekújvári Városi Múzeum; GMZ = Gradski Muzej, Zemun; MJA = Muzeul Judetea Arad; MNU = Muzeuk Național al Unirii, Alba Iulia; MTA RI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet, Budapest; PÁI = Penci Általános Iskola Gyűjteménye; PZM = Przemysł-i Múzeum; SAV = Savaria Múzeum, Szombathely; TBM = Temesvári Bánsági Múzeum.

96 A perjel után, vagyis a markolatlemezekre vonatkozóan a + jelzés utáni szám a markolatléc jelenlétét jelöli a sírban. Időközben ugyanis sikerült felismerni és azonosítani a 10–11. századi Kárpát-medencei leletanyagban ezt az íjapplikációt (ezekre lásd BÍRÓ-LANGÓ-TÜRK 2011, 255–261). A perjel előtt, vagyis a szarvapplikációkra vonatkozóan található + jelzés utáni szám az ún. hódmezővásárhelyi típusú szarvleceket jelöli (ezekre lásd B. NAGY-RÉVÉSZ 1986). Ezen túlmenően e dolgozatban a szarvapplikációk további klasszifikációs bontását, vagyis a szavak belső, íjász felőli oldalán egykor elhelyezkedő, egyenlőszárú háromszög alakú hátlaplemezeket e katalógus keretein belül nem jelölöm, mert az egyes hátlaplemezek biztos meghatározása általában csak a tárgy személyes vizsgálatát követően dönthető el, mivel többségük töredékes és így könnyen összetéveszthető egy oldalsó szarvlemezrel, aminek letört a felső, hűrváji része.

viszonylagosan, és nem pontos sírszámként értendő⁹⁷), 4 = magányos, 5 = feltáratlan, 6 = teljesen elpusztult temető. VII. a lelet előkerülésének körülménye: 1 = tervásatás, 2 = (megelőző/előzetes) ásatás, 3 = leletmentő ásatás, 4 = hitelesítő (utólagos) ásatás, 5 = amatőr ásatás, 6 = (sírhoz kötött) szórvány (szó szerint vett leletmentés, begyűjtés), 7 = sírhoz nem köthető szórvány (temető területéről). VIII. a sír íjlemezeinek bolygatottsága: 1 = bolygatatlan sír, ép kontextus, 2 = bolygatott sír, de az íjlemez(ek) in situ, 3 = bolygatott sír, de lemezek egy része in situ, 4 = bolygatatlan sír, bolygatottnak tűnő, az íjszerkezeti rendtől eltérő lemezek, 5 = bolygatott sír, lemezek a bolygatásból, vagy bolygatott pozícióban, 6 = bolygatás fajtája: feltárás/előkerülés előtti elmozdulás (pl. állatjárás), 7 = bolygatás fajtája: feltárás/előkerülés során, vagy az előtt nem sokkal (modern bolygatás, pl. szántás, árkok, földmunka, építkezés, stb.), 8 = bolygatás fajtája: korabeli rablás vagy premodern bolygatás, 9 = a lemez(ek) helyzete nem lett megfigyelve. IX. az íjlemez(ek)ről közölt fénykép, rajz megléte: F/R. X. közölt sírfotó/sírrajz megléte: F/R (amennyiben részletfotó, rajz is rendelkezésre áll a lemezek helyzetéről: f/r). XI. az egyes íjlemezek helyzetét egyértelműen rögzítő sírleírás megléte. XII. temetőterkép megléte. XIII. közöletlen íjlemez(es) sír. XIV. őrzési hely (az elveszett, megsemmisült lemezek száma zárójelben) és leltári szám. XV. vonatkozó irodalom.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ha röviden összefoglalni kívánjuk e dolgozat főbb megállapításait, akkor elsőként a külső forráskritikai vizsgálatok fontosságát érdemes kiemelni: minden tárgytípus esetében elengedhetetlennek kell tartani a kutatás elején egy ilyen vizsgálódást. Ennek nyomán derül ki ugyanis, hogy a rendelkezésre álló információk mennyire megbízhatóak, tehát milyen mértékben használhatók fel a későbbi elemzés és interpretáció során. A régészeti forrás „keletkezése”, és folyamatos információ-degradációs jellege vonatkozásában tett futólagos elméleti áttekintésnek köszönhetően a külső és belső forráskritika különbségét is sikerült tisztázni.

A Kárpát-medencei 10–11. századi íjlemezek összegző külső forráskritikai bemutatása során képet adhattunk

az íjlemezek, íjlemezés sírok közölettségéről, az íjlemezés sírok előkerülésének időbeli vonatkozásáról, előkerülési körülményükről, valamint a közölt dokumentáció részletességéről. Ennek kapcsán még egyszer szeretném felhívni a figyelmet a dokumentációs módszerek folyamatos javulásának tendenciájára, valamint a javítás fontosságára. Ennek jelentősége alapvető, hiszen minél részletesebben sikerül megfigyelni és dokumentálni az adott jelenséget a sírban, annál több és annál sokoldalúbb információ fog a leletanyag feldolgozása során a rendelkezésre állni.

Részletesebben tértem ki az íjlemezek bolygatottságának kérdéskörére, amelynek kapcsán tett megjegyzések remélhetőleg a jövőben akár új szempontú helyszíni, ásatási megfigyeléseket is eredményezhetnek. Az íjlemezek bolygatottságának ismerete elsődleges fontosságú: tulajdonképpen az alapja a sírbeli helyzetük, vagyis a kapcsolódó temetkezési szokások elemzésének. (Hasonlóan erre a kutatási területre vezetett az egyes lemezek töredékességét, épségét felmérő vizsgálat is.) Ugyanakkor a bolygatatlan íjlemezés sírok viszonylag magas száma jó alapot szolgáltat a továbbiakban az íjlemezekkel együtt előforduló egyéb mellékletekkel való összevetés során a relatív kronológiai vizsgálódásokhoz is. Az íjlemez tartalmazó temetők feltártságának, sírszámának, illetve annak az íjlemezés sírokhoz mennyiségéhez viszonyított arányának áttekintésével az íjlemezrel, ijjal eltemetett 10–11. századi egyének „társadalmi helyzeteinek” (social persona) vizsgálatához adhatjuk meg a (biztos) alapot. Egyúttal a horizontálstratigráfiai, illetve szeriációs temetőelemzések által vizsgálandó temetők körét is sikerült meghatározni. Összességében elmondható, hogy noha a vizsgált tárgyak, jelenségek sajátosságai (vékony, törékeny, nem a kutatás központjában lévő tárgyak) többségükben negatívan hatnak a forrásadottságokra, az mégis pozitív összképet ad: elsősorban a nagyobb sírszámú, viszonylag sok íjlemezés sírt tartalmazó temetők, valamint az egyes, részletesen dokumentált, az esetek közel felében bolygatatlan, így a temetkezési szokás, a szimbolikus világ viszonyában (is) önállóan elemezhető és elemzendő sírok miatt.

(A kézirat és az adatgyűjtés lezárva: 2012 szeptembere)

97 Amennyiben a közlésben nem számadat volt megadva, hanem csak hozzávetőleges becslés, pl. „a temető háromnegyede pusztulhatott el”, ott átszámítottam konkrét mennyiségre az adatot. Természetesen ezzel az információ nem lett objektívebben kezelhető, vagy biztosabb súlyú, sőt, éppenséggel bizonytalanabbá vált, de legalább lehetővé tette a többi adattal való összehasonlítást.

IJAPPLIKÁCIÓT TARTALMAZÓ KÁRPÁT-MEDENCEI, 10–11. SZÁZADI SÍROK FORRÁSKRITIKAI KATALÓGUSA (1–305)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
1	Algyő	11/1973	n	n	1 (83)	2	n	F ¹	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1980, 11. kép; KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
2	Algyő	15/1973	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
3	Algyő	17/1973	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18 és 6. térkép
4	Algyő	25/1973	4/2	-	1 (83)	2	27,6	R	R	x	x	-	MFM, n	KÜRTI 1996a, 152, és 1, 3. képek
5	Algyő	26/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
6	Algyő	38/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
7	Algyő	90/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
8	Algyő	92/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
9	Algyő	94/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép
10	Algyő	97/1973–76	n	n	1 (83)	2	n	-	f	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1998, 18, és 6. térkép; KÜRTI 2001, 6. kép
11	Alpár, Szikra-Madari tanya	17/1898	0/2	-	n	2?	n	-	-	-	-	x	KaJM, 520–521	SEBESTYÉN 1932, 175–176
12	Alpár, Szikra-Madari tanya	n/1898	2/0	2/0	n	2?	n	-	-	-	-	x	KaJM, 531–534	SEBESTYÉN 1932, 175–176
13	Arad-Csálya/Arad - G.A.S. Ceala (RO)	X/1964	0/1	-	n	3	2,7	R	R	x	-	-	MJA 14371–6	DÖRNER 1970, 447–449, Fig. 4–5; COSMA 2001, 514–515, Taf. 1–2.
14	Balatonszemes, Landler Jenő utca 112. sz.	1/1988	0/2*	-	4?	3	2,7*	R	R	x	x	-	n, n	KÖLTŐ 1990, 87, 94, és 3, 5. ábrák
15	Balatonújlak, Erdő-dűlő	6/2003	0/2	-	1 (17)	2	n	-	-	-	-	x	n, n	SIKLÓSI-LANGÓ 2007.
16	Balatonújlak, Erdő-dűlő	9/2003	0/2	-	1 (17)	2	n	-	-	-	-	x	n, n	SIKLÓSI-LANGÓ 2007.
17	Batajnica, Velika humka (SRB)	n/1958–59	n	n	3 (102–100–200)	2	n	-	-	-	-	x	GMZ, n	BÁLINT 1991, 211 ²
18	Bánkeszi/Bánov (SK)	16/1960	4/2*	-	3 (18)	2	5,8	R	R	x	x	-	n, n	Točik 1968, 11–12, Abb. 3/5, Taf. III.
19	Bánkeszi/Bánov (SK)	20/1960	-	5/0	3 (18)	2	1,4	R	R	-	x	-	n, n	Točik 1968, 12–13, Abb. 4/2, Taf. III.
20	Bánkeszi/Bánov (SK)	27/1960	0/1	-	3 (18)	2	1,4	R	R	x	x	-	n, n	Točik 1968, 15, Abb. 5/4, Taf. VI.
21	Bánkeszi/Bánov (SK)	28/1960	0/1*	-/4	3 (18)	2	5,8	R	R	x	x	-	n, n	Točik 1968, 15–16, Abb. 5/5, Taf. VII.
22	Besenyőtelek-Szórhat	n/n	n/1	n	5 (n)	7	9	F ³	-	-	-	x	DIM (1?), 60.144.1–11.	SZABÓ 1969, 55, 27. kép; RÉVÉSZ 2008, 53 és 11. tábla
23	Besenyőtelek-Tepélypuszta, II. temető	11/1975	-	1/1	3 (14/14)	3	n	R	-	-	-	-	DIM, lt	BUZA 2007, 76 és 4. tábla; RÉVÉSZ 2008, 65 és 15. tábla
24	Besenyőtelek-Tepélypuszta, II. temető	13/1975	2/2	-	3 (ua)	3	5,8	R	F/R	-	-	-	DIM, lt	BUZA 2007, 77 és 11–12., 23 táblák; RÉVÉSZ 2008, 66, 46. kép és 18. tábla
25	Békés, Povádi Tangazdaság (Povádzug)	45/1958	2/2*	1/-	3 (kb.145)	2	1*?	F	-	x	x	-	MMM (2), 59.1.144	TROGMAYER 1962, 16 és 36, IV–V. táblák
26	Békés, Povádi Tangazdaság (Povádzug)	58/1958	4/1	-/1	3 (ua)	2	1,4	F	R	x	x	-	MMM (2), 59.1.461	TROGMAYER 1962, 18 és 36, IV–V. táblák
27	Biharkeresztes-Bethlen Gábor utca 25.	2/1995	1/2	4/-	3 (2)	3	2?	R	R	x	-	-	DM, IV.97.6.3	NEPPER 2002 I, 29, és 13. kép; NEPPER 2002 II, 7. tábla
28	Biharkeresztes-Vasútállomás	n/1959–60	2/1	-/1	5 (2)	6	2,7	-	-	-	-	x	DM, 77.155.7	FÉK 1962, 24 (Nr. 90.); HORVÁTH 1960, 80
29	Birdancsháza, halomszeri homokbánya	1/1962	n	n	n (10)	3	n	-	-	-	-	x	DM?, n	PATAY 1963, 56.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
30	Bodrogszerdahely/Streda nad Bodrogom (SK)	2/1941	0/1	1/1	3 (13)	3	1*?	F	F/R	- ⁴	x	-	MNM, 10/1941.3	ERDÉLYI 1964, 20, 24, és 6, 9. képek, IV. tábla; FODOR 1996a, 136-138
31	Bodrogszerdahely/Streda nad Bodrogom (SK)	3/1941	4/1	2/-	3 (13)	3	1,4	F	F/R	-	x	-	MNM, 10/1941.22	ERDÉLYI 1964, 24, 9. kép, VI. tábla; FODOR 1996a, 136-138
32	Bodrogszerdahely/Streda nad Bodrogom (SK)	szórvány/1941 ⁵	0/1	-	3 (13)	7	-	F/R	-	-	-	-	MNM, 10/1941.66	ERDÉLYI 1964, 27, 9. kép, VI. tábla; FODOR 1996a, 136-138; NEVIZÁNSKY-KOŠTA 2009, 312, Tab. VII/7.
33	Budakeszi, Barackos dűlő	8/1976-80	-	x/-	3 (49/7)	2	1,4	-	F	x	x	x	FKM, n	ERDÉLYI 1993, 137, 3. kép
34	Budakeszi, Barackos dűlő	17/1976-80	0/1	-	3 (49/7)	2	2,7	-	F	x	x	x	FKM, n	ERDÉLYI 1993, 141, 4. kép
35	Budakeszi, Felkeszi utca	1/1993	n	n	3 (40/5-6)	3	n	-	-	-	-	x	n	TETTAMANTI 1996; MRT 1986, 60
36	Budapest-Soroksár, Telekesek legelője (M0 BP 09 leelőhely)	3/2008	0/1	-	1 (8/0?)	2	1	R	R	x	x	-	BTM, 2010.131.61	BENCZE-SZIGETI 2010, 54, 59 és 4. kép
37	Dabas (Gyón)-Paphegy	1/1970	2/1	2/2 [?]	3 (23)	5,3	5,7	F	R	x	x	-	MNM, 71.62.1.A.a	KOVÁCS 1985, 371, 3. kép
38	Dabas (Gyón)-Paphegy	szórvány/1972	0/1*	-	3 (23)	6	-	F	-	-	-	-	MNM, 73.21.1.A	KOVÁCS 1985, 373, 4. kép
39	Dabas, Vencelkei-dűlő	1/2010	0/2	n	1 (17/5-7)	3	n	-	-	-	-	x	n	PATAY-RÁCZ 2012.
40	Dabas, Vencelkei-dűlő	2/2010	0/1	n	1 (17/5-7)	3	n	-	-	-	-	x	n	PATAY-RÁCZ 2012.
41	Deszk D temető	51/1931	0/2	-	3 (216?)	2	n	R ⁶	-	-	-	x	MFM, 53.14.1-354	SEBESTYÉN 1932, 178, 1. kép; BÁLINT 1941, 25-26, 28-29; BÁLINT 1991, 218
42	Deszk D temető	57/1931	2/0	n	3 (ua)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.14.1-354	SEBESTYÉN 1932, 178; BÁLINT 1941, 25-26, 28-29; BÁLINT 1991, 218
43	Deszk D temető	65/1931	0/1	-	3 (ua)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.14.1-354	SEBESTYÉN 1932, 178; BÁLINT 1941, 25-26, 28-29; BÁLINT 1991, 218
44	Deszk D temető	73/1931	0/1	1/-	3 (ua)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.14.1-354	SEBESTYÉN 1932, 179; BÁLINT 1941, 25-26, 28-29; BÁLINT 1991, 218
45	Deszk D temető	76/1931	3/1*(?)	-	3 (ua)	2	n	R ⁷	-	-	-	x	MFM, 53.14.1-354	SEBESTYÉN 1932, 179, 2. kép; BÁLINT 1941, 25-26, 28-29; BÁLINT 1991, 218
46	Deszk-Újmajor, Ambrus tanya	2/1938	n	n	n (4)	5	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.43.1-93; 53.114.1-3	DIENES 1959, 153; FÉK 1962, 31 (Nr. 221.); BÁLINT 1991, 218
47	Déva/Deva Micro 25 (Hunedoara m., Románia)	1/1974	-	1/-	3 (7)	6	n	R	-	-	-	x	n, n	HOREDT 1986, 84, Abb. 39; PINTER 1992-1994, Pl. 4; GÁLL 2004-2005, 449, DRAGOTÁ 2006, 87-88
48	Doroszló/Doroslovo, Žarko Zrenjanin u. 48. (SRB)	1/1958	0/1	-	4?	3	2,7	R	-	x	-	-	VM, AS534, 536-537	FODOR 1981, 149-152, 2. kép
49	Érsekújvár, „Szomoray útra dűlő” /Nové Zámky (SK)	55/1969-70	0/2*	-	1?(211/40)	3	n	R	-	x	x	-	n, n	REJHOLCOVÁ 1974, 440, Tab. V.
50	Fadd-Jegeshegy I. temető	129/1998-2005	0/2	-	2 (213)	2	n, 7	-	-	-	-	x	WMM, n	ÓDOR 2007.
51	Gádosor, Bocskai u. 44.	1/1933	0/2	-	2 (4)	3	2,7	F	-	x	x	-	KoJM, 357/1933	FETTICH 1937, 102, XC-XCI. táblák; BÁLINT 1991, 38
52	Gáva-Vásártér	1/1957	0/2*	-	3 (33/49) ⁸	3	2,7	F/R	R ⁹	x	x	-	JAM 2002.107.1	ISTVÁNOVITS 2003, 58, 336, 40. tábla, 27, 169. képek; NEMESKÉRI-ÉRY-KRALOVÁNSZKY-HARSÁNYI 1961, Pl. IX.
53	Gerendás, Petőfi TSz homokbányája	1/1963	3/2	-	6 (2)	6	5,7	F	-	-	-	-	SZKJM, n	DIENES 1965, 157, 113. végjegyzet, XV. tábla
54	Gyöngyöspata-Kecskekő	3/1982	-	mi 9/-	3 (6/50)	3	5,8 (?)	R	R	x	x	-	DIM, M.84.2.8	RÉVÉSZ 2008, 184-185, 145. kép és 48. tábla

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
55	Gyulafehérvár-Mentőállomás/ Alba Iulia - Stația de Salvare, M.3/S.IX (RO) ¹⁰	3/1982	2/n	n	3 (1300?)	2	n	F	-	-	-	x	MNU, 6864	CIUGUDEAN 2006, 12-18; BLĂJAN 2006, 26, 32, 111; GĂLL 2007, 401, I.A. tablázat
56	Gyulafehérvár-Mentőállomás/ Alba Iulia - Stația de Salvare, M.3/S.IX (RO)	n/1980-85?	+2/n * ¹¹	n	3 (ua)	2	n	F	-	-	-	x	MNU, 6864	CIUGUDEAN 2006, 12-18; BLĂJAN 2006, 26, 32, 120; GĂLL 2007, 401, I.A. tablázat
57+?	Gyulafehérvár-Mentőállomás/ Alba Iulia - Stația de Salvare (RO)	n/1980-85?	n	n	3 (ua)	2	n	-	-	-	-	x	MNU, n	GĂLL 2007, 401, I.A. tablázat
58	Gyulavarsánd-Laposhalom/ Vársand (RO)	7/1949	0/2 *	-	3 (72)	2	n	R	-	x	x	-	n, n	MÉDGYESI 1995, 102, 108, XXII. tábla
59	Hajdúböszörmény, Vidi puszta, Erdős tanya	1/1926	0/2 *	-	3 v. 4?	2	1,4	-	R	x	-	-	HM (2), 55.546.1	KOVÁCS 1983, 25, 31, és 1-2, 4. ábrák
60	Hajdúdorog-Temetőhegy, Verdes Miklós tanya	1/1938	2/0*	2/-	3 (3)	5,3	3?,7	F	F	x	-	-	DM (4), 5861938	SŐREGI 1940, 46-47, 22, 24. képek
61	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	74/2000	-	2/-	1(249) ¹²	2	2,6	R	R	x	x	-	DM, IV.02.31.1	NEPPER 2002 I, 69; NEPPER 2002 II, 35-36. táblák
62	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	99/2000	0/1	-	1(249)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.02.45.3	NEPPER 2002 I, 72; NEPPER 2002 II, 43-44. táblák
63	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	117/2000	0/1	-	1(249)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.02.57.4	NEPPER 2002 I, 76; NEPPER 2002 II, 56. tábla
64	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	128/2000	2/2	-	1(249)	2	2,6?	R	f/R	x	x	-	DM, IV.02.61.8	NEPPER 2002 I, 77, 46. kép; NEPPER 2002 II, 65-66. táblák
65	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	145/2000	2/0	3/-	1(249)	2	2,6?	R	F/R	x	x	-	DM, IV.02.65.3	NEPPER 2002 I, 79, 48. kép; NEPPER 2002 II, 68, 71. táblák
66	Hajdúszoboszló-Árkoshalom ¹³	178/2000	-	1?/-	1(249)	2	1,9	R	F/R	x	x	-	DM, IV.02.80.7	NEPPER 2002 I, 84-85, 52. kép; NEPPER 2002 II, 75. tábla
67	Hajdúszoboszló-Árkoshalom ¹⁴	185/2000	-	2?/-	1(249)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, lt	NEPPER 2002 I, 86; NEPPER 2002 II, 77. tábla
68	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	217/2000	0/1*	-	1(249)	2	2,6	R	R	x	x	-	DM, IV.02.100.4	NEPPER 2002 I, 91-92; NEPPER 2002 II, 88-89. táblák
69	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	220/2000	-	4?/-	1(249)	2	5,7	R	R	x	x	-	DM, IV.02.101.4	NEPPER 2002 I, 92, 94; NEPPER 2002 II, 90. tábla
70	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	244/2000	1/0	1/1	1(249)	2	5,6-7	R	F/R	x	x	-	DM, IV.02.114.2	NEPPER 2002 I, 97-98, 58. kép; NEPPER 2002 II, 99-100. táblák
71	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	248/2000	2/0	1/-	1(249)	2	3(2),7	R	f/R	x	x	-	DM, IV.02.117.6	NEPPER 2002 I, 98-99, 60. kép; NEPPER 2002 II, 102-103. táblák
72	Hajdúszoboszló-Árkoshalom	253/2000	-	1/-	1(249)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.02.120.4	NEPPER 2002 I, 100; NEPPER 2002 II, 105. tábla
73	Himod, Káposztás-kertek	?/2000	0/1	-	1? (152)	2	n	-	-	-	-	x	n, n	EGRY-TOMKA 2003, 148
74	Homokmégy-Halom ¹⁵	1-4? /1952	0/2 *	-	3 (8)	2	9	F	-	-	-	x	VKM.55.4.50-52; 64.6.34-78; 66.1.1-4; 87.39.1;88.5- 9.1;95.1.1-3	LASCZIK-SÓS-KOMÁROMI 1954, 80; HORVÁTH 1996a, 127, 2. kép, HORVÁTH 1996c, 312
75	Homokmégy-Halom	6-7?/1952	n	n	3 (8)	2	1,4	-	R ¹⁶	-	-	x	VKM, ua., mint fent	DIENES 1994, 173, Abb. 3; HORVÁTH 1996c, 312

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
76	Hódmezővásárhely-Nagysziget	37/1983	4/2	-	2 (151)	2	1,4	-	-	-	x	x	TJM, lt	NAGY-RÉVÉSZ 1986, 123; SZŐLLŐSY 2000, 174, 6. kép; RÉVÉSZ 1999b, 234-235
77	Hódmezővásárhely-Nagysziget	56/1985	0/2	-	2 (151)	2	1,4	-	-	-	x	x	TJM, lt	RÉVÉSZ 1999b, 234-235
78	Hódmezővásárhely-Nagysziget	63/1985	+2/2 *	-	2 (151)	2	1,4	F/R	R	x	x	-	TJM, lt	NAGY-RÉVÉSZ 1986; CHOYKE-BARTOSIEWICZ 1986; RÉVÉSZ 1996c, 311, 6. kép; RÉVÉSZ 1999b, 234-235
79	Hódmezővásárhely-Nagysziget	85/1986	2/0	2 [?]	2 (151)	2	2,8	-	-	-	x	x	TJM, lt	RÉVÉSZ 1999b, 234-235
80	Hódmezővásárhely-Szakálhát	3/1935	1 (?)	-	1? (48)	2	1	-	-	x	x	-	TJM, (1)	BÁLINT 1936, 205
81	Hódmezővásárhely-Szakálhát	19/1935	2/1+1	-	1? (48)	2	2,? *	F	-	x	x	-	TJM, 770-787/1934	BÁLINT 1936, 207, 215, és LXX. tábla; BÍRÓ-LANGÓ-TÜRK 2010, 11. kép
82	Ikervár, Virág utca	7/1987	1/2 *	-	3 (140/60-65)	2	1*	R	R	x	x	-	SAV,K.96.1.7.15-17	KISS 2000, 44-45, 78-79, 10. tábla, 26. kép
83	Ikervár, Virág utca	24/1987	0/2	-	3 (ua.)	2	1*	R	R	x	x	-	SAV,K.96.1.24.10-11	KISS 2000, 47, 78-79, 14. tábla, 26. kép
84	Ikervár, Virág utca	57/1988	1/2 *	-	3 (ua.)	2	1*	R	R	x	x	-	SAV,K.96.1.57.4-6	KISS 2000, 51, 78-79, 25. tábla, 27. kép
85	Ikervár, Virág utca	65/1988	-	3/-	3 (ua.)	2	1,4	R	R	x	x	-	SAV,K.96.1.65.11-12	KISS 2000, 52-53, 78-79, 33. tábla, 27. kép
86	Ikervár, Virág utca	114/1989	0/2*	-	3 (ua.)	2	n	R	R	x	x	-	SAV,K.96.1.114.9-11	KISS 2000, 60, 78-79. 46-47. táblák
87	Ipolykiszkeszi/Malé Kosihy (SK)	81/1985-86	-	8/-	1 (436/?)	2	1,4	R	R	x	x	-	n, n	HANULIAK 1994, 120, Tab. XVII.
88	Ipolykiszkeszi/Malé Kosihy (SK)	82/1985-86	2/0	1/-	1 (436/?)	2	1,4	R	R	x	x	-	n, n	HANULIAK 1994, 121, Tab. XVIII.
89	Izsák-Balázspuszta	1/1974	2/2	6/2	4?	6	5,7	F/R	F	x	-	-	KajM, 76.2.1-26	TÓTH 1976, 177, 183, 18/a, 31/b. képek
90	JAM, ismeretlen lelőhely	szórvány	0/2	-	n	n	n	-	-	-	-	x	JAM, 65.184.1 ¹⁷	-
91	JAM, ismeretlen lelőhely	szórvány	2/1	-	n	n	n	-	-	-	-	x	JAM, 64.1187.1 ¹⁸	-
92	Jászapáti-Homokbánya	n/1979	n	n	4?	3	3,8	-	-	x	-	x	DJM, n	CsÁNYI 1980, 72; MADARAS 2001, 120, 122
93	Karos-Eperjesszög I. temető	1/1936	3/0	-	3 (13/100) ¹⁹	3	1,4	F/R	-	x	-	-	MNM, 5/1936.13	FETTICH 1937, 134, CXXXI. tábla; RÉVÉSZ 1996a, 13, 5. tábla
94	Karos-Eperjesszög II. temető	6/1986	0/2 *	-	1 (73/6)	1	1*	R	R	x	x	-	HOM, 94.6.5	RÉVÉSZ 1996a, 16, 153-154, 11. tábla
95	Karos-Eperjesszög II. temető	7/1986	2/0	2/-	1 (ua)	1	2,?	R	R	x	x	-	HOM, 94.7.3	RÉVÉSZ 1996a, 16-17, 153-154, 13. tábla
96	Karos-Eperjesszög II. temető	9/1986	0/2 *	-	1 (ua)	1	1*	R	R	x	x	-	HOM, 94.9.4	RÉVÉSZ 1996a, 17, 153-154, 15-16. táblák
97	Karos-Eperjesszög II. temető	14/1986	4/2	-	1 (ua)	1	2?,6*	R	F,f/R,r	x	x	-	HOM, 94.14.20	RÉVÉSZ 1996a, 18, 153-154, 23. tábla, 6, 51-52, 84. képek
98	Karos-Eperjesszög II. temető	16/1986	2/1	-/1	1 (ua)	1	2,8	R	F/R	x	x	-	HOM, 94.14.20	RÉVÉSZ 1996a, 19, 153-154, 28. tábla, 54. kép
99	Karos-Eperjesszög II. temető	20/1986	-	2/-	1 (ua)	1	1,4	R	R	x	x	-	HOM, 94.20.6	RÉVÉSZ 1996a, 20, 153-154, 34. tábla
100	Karos-Eperjesszög II. temető	36/1986	0/2	-	1 (ua)	1	1*	R	F/R	x	x	-	HOM, 94.33.7	RÉVÉSZ 1996a, 22, 153-154, 50. tábla, 112. kép
101	Karos-Eperjesszög II. temető	41/1986	0/1	25?	1 (ua)	1	1,4	R	F/R	x	x	-	HOM, 94.38.7	RÉVÉSZ 1996a, 23, 153-154, 55. tábla, 68. kép

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
102	Karos-Eperjesszög II. temető	51/1987	1/1	1/-	1 (ua)	1	2,7	R	R	x	x	-	HOM, 94.45.2	RÉVÉSZ 1996a, 26, 153-154, 76. tábla
103	Karos-Eperjesszög II. temető	52/1987	2/2	-	1 (ua)	1	1,4	R	F/R	x	x	-	HOM, 94.46.12	RÉVÉSZ 1996a, 28, 153-154, 78., 84. táblák, 32. kép
104	Karos-Eperjesszög II. temető	60/1987	3/2	-	1 (ua)	1	1,4	R	f/R	x	x	-	HOM, 94.53.16	RÉVÉSZ 1996, 30, 153-154, 97. tábla, 108. kép
105	Karos-Eperjesszög II. temető	61/1987	0/2	-	1 (ua)	1	2?,6	R	R	x	x	-	HOM, 94.54.7	RÉVÉSZ 1996a, 30, 153-154, 101. tábla
106	Karos-Eperjesszög III. temető	4/1988	0/1	-	1 (19/2)	1	5,8	R	R	x	x	-	HOM, 94.75.1	RÉVÉSZ 1996a, 34, 153-154, 114. tábla
107	Karos-Eperjesszög III. temető	11/1988	0/2	8/-	1 (ua)	1	2,6	R	Ff/R	x	x	-	HOM, 94.82.14	RÉVÉSZ 1996a, 36, 153-154, 120. és 124. táblák, 35, 62, 94. képek
108	Karos-Eperjesszög III. temető	13/1989	0/2	-	1 (ua)	1	1*	R	R	x	x	-	HOM, 94.83.12	RÉVÉSZ 1996a, 37, 153-154, 130. tábla
109	Karos-Eperjesszög III. temető	14/1989	4/2	-	1 (ua)	1	2,6,7*	R	R	x	x	-	HOM, 94.84.3	RÉVÉSZ 1996a, 37, 153-154, 132. tábla
110	Kál-Legaló	9/1966	2/1 *	-	1 (70/12) ²⁰	2	2,6?	R	f/R	x	x	-	DIM (3), lt	SZABÓ 1970, 265; FÜREDI 2003, 339 és 3, 6. képek; RÉVÉSZ 2008, 200, 154., 157. képek és 53. tábla
111	Kenézlő-Fazekaszug I. temető	16/1913	2/1 ²¹	-	3 (25/8)	5	n ²²	R	R	x	x	-	JAM, 63.817.1	JÓSA 1914, 323-324, XXXIII-XXXIV. képek; RÉVÉSZ 1996d, 150-152
112	Kenézlő-Fazekaszug I. temető	18/1913	4/2	-	3 (25/8)	5	n	R	R	x	x	-	JAM, 63.733.1	JÓSA 1914, 327-328, XXXVIII., XL. képek; RÉVÉSZ 1996d, 150-152
113	Kenézlő-Fazekaszug II. temető	46/1927	1/0	-	3 (26)	2	1?	F	-	x	x	-	MNM, 55.16.8.A	FETTICH 1931, 96, 81. kép; RÉVÉSZ 1996d, 150-152
114	Kenézlő-Fazekaszug II. temető	50/1930	1/2	- ²³	3 (26)	2	1?	F	F	x	x	-	MNM, 55.20.2/A	FETTICH 1931, 100, 87-88. képek; RÉVÉSZ 1996d, 150-152
115	Királyhida/Bruck and der Leitha, Hans Czettel Gasse 21.	24/2000	2/0	-	3 (24)	3	1	R	Ff/R	x	x	-		KREITNER 2001, 193-195 és Abb. 3., 30-32
116	Kisgeszt/Hoste-Maly háj dűlő (SK)	szórvány/1973	0/1	-	n	7	7	R	-	-	-	-	AI-SAW	NEVIZÁNSKY 1978, 386 és Obr. 1
117	Kiskunfélegyháza-Külsőgalambos	1/1949	0/2	7/-	4?	3	n	R	-	x	-	-	KM, 58.234.1-6	BALOGH 2003, 284-285, 1. kép
118	Kiskunfélegyháza, Radnóti Miklós u. 48.	1/1970	2/2	-	4?	3	2,7 ²⁴	F	Ff/R	x	x	-	KaJM, 73.1.1-54	TÓTH 1974, 113, 4, 6-7. képek
119	Kiszombor B temető	12/1928	2/2	-	3 (220/n)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.5.1-814	SEBESTYÉN 1932, 176-177; BÁLINT 1941, 27; KÜRTI 2007, 108, 20. lábjegyzet
120	Kiszombor B temető	217/1928	4/2	-	3 (220/n)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.5.1-814	SEBESTYÉN 1932, 177; BÁLINT 1941, 27; KÜRTI 2007, 108, 20. lábjegyzet
121	Kiszombor B temető	284/1928	0/2*	-	3 (220/n)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.5.1-814	SEBESTYÉN 1932, 177; BÁLINT 1941, 27; KÜRTI 2007, 108, 20. lábjegyzet
122	Kiszombor C temető, Nagyhalom (Matuszka Györgyné és özv. László Györgyné földje) ²⁵	13/1928	0/2*	-	3 (18/n)	2	n	R ²⁶	-	-	-	x	MFM, 53.6.1-40	SEBESTYÉN 1932, 177, 1. kép; BÁLINT 1941, 27; KÜRTI 2007, 20. lábjegyzet
123	Kiszombor C temető, Nagyhalom (Matuszka Györgyné és özv. László Györgyné földje)	15/1928	0/2*	-	3 (18/n)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.6.1-40	SEBESTYÉN 1932, 177; BÁLINT 1941, 27

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
124	Kiszombor C temető, Nagyhalom (Matuszka Györgyné és özv. László Györgyné földje)	37/2003	0/1	-	3 (18/n)	4	n	-	-	-	-	x	n, n	LANGÓ-TÜRK 2004b, 206
125	Kiszombor E temető (Kiss János földje)	39/1930	4/2*	-	1 (20)	2	n	F/R ²⁷	-	-	-	x	MFM, 53.7.1-112	SEBESTYÉN 1930, 9. kép; SEBESTYÉN 1932, 177-178, 2. kép; Bálint 1941, 25; LANGÓ-TÜRK 2004b, 207-208; KALMÁR 1971, 4. kép a 133. oldalon
126	Kiszombor F temető, Nyilasdűlő	1/1930	4/1 ²⁸	-	3 (8/n)	2	n	R ²⁹	-	-	-	x	MFM, 53.8.1-7.; 53.8.41-46	SEBESTYÉN 1932, 178, 1. kép; BÁLINT 1941, 27; LANGÓ-TÜRK 2004b, 209-210
127	Kolozsvár, Pata, v. Szántó utca/ Cluj-Plugarilor strada (RO)	25/?	n	n	3 (26/n)	2	n	-	-	-	-	x	n, n	BÓNA 1996, 9; GÁLL 2004-2005, 448; GÁLL 2007, 402, I.B. táblázat, 23. lábjegyzet; GÁLL-GERGELY 2009, 71
128	Kolozsvár, Pata, v. Szántó utca/ Cluj-Plugarilor strada (RO)	további 4 vagy 11 sírban ³⁰	n	n	3 (26/n)	2	n	-	-	-	-	x	n, n	BÓNA 1996, 9; GÁLL 2004-2005, 448; GÁLL 2007, I.B. táblázat; GÁLL-GERGELY 2009, 71
129	Kolozsvár, Zápolya utca/Cluj-Dostoievski strada (RO)	4/1911	-	1/-	3 (11/n)	2	1,9	R	F/R ³¹	x	x	-	ENM, n	KOVÁCS 1942, 96, II. tábla; LÁSZLÓ 1942, 579-580; BÓNA 1987, 35/1. kép; GÁLL-GERGELY 2009, 118 és 11. tábla
130	Kolozsvár, Zápolya utca/Cluj-Dostoievski strada (RO)	szórvány/1911	0/1	-	3 (11/n)	7	-	R	-	-	x	-	ENM, n	KOVÁCS 1942, 104, VI. tábla; LÁSZLÓ 1942, 579; LÁSZLÓ 1943a, Abb. IV; GÁLL-GERGELY 2009, 120 és 23. tábla
131+?	Komádi, Közös-liget 2.	n/2010 ³²	n	n	n (83)	1	n	-	-	-	-	x	DM, n	KOLOZSI 2012, 263.
132	Kunadacs-Köztemető	1/1983	0/2*	n	1 (2/n)	2	n ³³	-	F	x	-	x	KaJM, 85.3.14	TÓTH 1984, 83; HORVÁTH 1996b, 334, 336, 1-2. képek
133	Kunágota, Boldog Antal cirokföldje	3/1925	4?/3?	-	1? (6)	2	1?	R ³⁴	-	x	x	-	MFM, n	MÓRA 1926, 131, 6. kép; SEBESTYÉN 1932, 1.kép
134	Kübekháza-Újtelep 483. sz.	11(10?)/1961	n/1	n	3 (12/4)	2	n	-	-	-	-	x	MFM, n	BÁLINT 1962, 60; FARKAS-LOTTERHOF-B. MARCSIK 1969, 123
135	Letkés-Téglaégető I. temető	59/1965-69	3/2	-	1 (91)	2	1,4	R	R	x	x	-	TIM?, n	BAKAY 1978, 83, XXXVII. tábla, 86. kép
136	Letkés-Téglaégető II. temető	71/1965-69?	3/2*?	-	3 (91)	2	1,4	-	R	x	x	-	TIM?, n	BAKAY 1978, 114-114, 151. kép
137	Madaras-Kenderföldek	9/1982	n	n	3 (9/n)	3	n	-	-	-	-	x	n, n	KÓHEGYI 1983, 73
138	Magyarhomorog-Könyadomb	1/1961	0/2*	-	1 (540)	3	2,7	-	-	-	-	x	MNM, 68.2.5.A	-
139	Magyarhomorog-Könyadomb	6/1961	3/2 ³⁵	-	1 (540)	2	1,4	-	-	-	-	x	MNM, 68.7.2.A.a-c	-
140	Magyarhomorog-Könyadomb	9/1961	2/0	-	1 (540)	2	5,8	-	-	-	-	x	MNM, 68.10.4.A.a-b	-
141	Magyarhomorog-Könyadomb	11/1962	4/1	-	1 (540)	2	1,4	-	-	-	-	x	MNM, 68.12.2.A.a-d	-
142	Magyarhomorog-Könyadomb	15/1962	0/2*	-	1 (540)	2	2,7*	-	-	-	-	x	MNM, 99.1.1.A	-
143	Magyarhomorog-Könyadomb	16/1962	1/2	2 [?]	1 (540)	2	1*	-	-	-	-	x	MNM, 99.2.1-3.A	-
144	Magyarhomorog-Könyadomb	23/1962	4/2*	-	1 (540)	2	1,4	F	-	-	-	x	MNM, 99.5.1.A	DIENES 1972, 81, 18. kép; Kovács 1997, 374, 377 és Abb.3.
145	Magyarhomorog-Könyadomb	25/1963	0/1	-	1 (540)	2	2?,6	-	-	-	-	x	MNM, 99.6.1.A	DIENES 1964, 63; Kovács 2007, 54. lábjegyzet
146	Magyarhomorog-Könyadomb	80/1964	2/0	8 [?]	1 (540)	2	5,6	-	-	-	-	x	MNM, 68.40.1-2.A	DIENES 1965a, 51; Kovács 2007, 54. lábjegyzet
147	Magyarhomorog-Könyadomb	81/1964	4/1	1 [?]	1 (540)	2	1*	-	-	-	-	x	MNM, 99.41.1.A	Kovács 2007, 54. lábjegyzet

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
148	Magyarhomorog-Könyadomb	103/1965	2/0*	–	1 (540)	2	2,8	–	–	–	–	x	MNM, 99.55.3.A	Kovács 2007, 54. lábjegyzet
149	Mezőtúr-Vizköz	1/1930?	2/0	–	3? (2)	n	n	–	–	–	–	x	MNM, 22.1930.2	FÉK 1962, 53 (Nr. 663.)
150	Mezőtúr-Vizköz	2/1930?	4/1	–	3? (2)	n	n	–	–	–	–	x	MNM, 22.1930.8	FÉK 1962, 53 (Nr. 663.)
151	Mindszent-Koszorúsdülő	2/1936	4/1*	2/–	1 (3)	3	1*	F	F/R	x	x	–	KoJM (8), 57.87.1–8	Csallány 1941, 186, IV. tábla, 2. kép; BÁLINT 1991, Abb. 52; LANGÓ-TÜRK 2004a, 370 és 3–5. képek
152	Mohács-Téglagyár	5/1950	0/2*	–	3 (16)	2	5,7	R	–	x	x	–	MNM, 2/1951.30	KISS 1983, 241 és 111. ábra
153	Nagycserkesz, Nádasi bokor	2/1970	0/2*	–	3 (29/ 2+) ³⁶	3	1	–	–	–	–	x	JAM, lt	NÉMETH 1971.
154	Nagykörös, Fekete dűlő	2/1950	0/2	–	3 (2)	6	5,7	F	–	x	–	–	AJM, 56.1.21–27; 56.2.1–14	DIENES 1960b, 181 és XIX. tábla
155	Nagylak/Nēdlac-Lutērie (RO)	A/1998	0/1	–	2 (15/n)	5/6	–	R	–	–	R	–	MJA, 17.121	MÁRGINEAN-HUSZARIK 2007, 19, 36 és PL XIII/1; GÁLL-HUSARIK-MÁRGINEAN 2008, 107 és 5. kép
156	Nagylak/Nēdlac-Lutērie (RO)	13/2005	3/1 ³⁷	–	2 (15/n)	3	1*	R	R	x	R	–	MJA, 17.288	MÁRGINEAN-HUSZARIK 2007, 22–23, 36 és PL III.1, PL XIII/2–5.
157	Nagymágocs, Mágocs-ér határrészi homokbánya	1/1952	n	n	3 (11)	n	n	–	–	–	–	x	KoJM, 55.12.1-21	FÉK 1962, 56 (Nr. 721.); Bálint 1991, 242 ³⁸
158	Nagyszénás, Sváböld 562. sz. tanya	1/2004	n	n	1? (3)	2	n	–	–	–	–	x	n, n	LICHTENSTEIN-RÓZSA 2005, 252
159	Nagytarcsa-Homokbánya	6/1967	2/2	3/–	3 (28)	2	1	F	R	x	x	–	MNM, 69.4.1.a–c.A	Kovács 1986a, 94, 101 és 5. kép
160	Nagyvázsony-Nőzsér, Szőke Dániel földje	B(2)/1903	n	n	3 (n)	n	n	–	–	–	–	x	LDM, 63.269.12;63.222.1 ³⁹	MRT 1969, 138–139; PERÉMI 1998, 34
161	Naszvad, Partok dűlő, Ullmann Ferenc kertje/ Nesvady (SK)	2/1936	0/2	–	3 (2)	3	1	F ⁴⁰	F/R ⁴¹	x	–	–	ÉVM (2), n	SZŐKE 1941, 222 és III., V. táblák; Točík 1968, 37 és Taf. XXVI.
162	Nemesócsa/Zemianska Olča (SK)	7/1880 ⁴²	4/2	–	3 (7)	5	n	F/R	–	–	–	–	MNM, 87/1880.10	VÉGH 1881, XLII–XLIII; Kovács 1986b, 7. kép, 322
163	Ondrohó-Homokpuszta, Tallószér/Lipová-Ondrochov (SK)	4(IV)/1957	2/2*	–	3 (7)	3	2,7	R	–	x	–	–	n, n	BIALEKOVÁ 1964, 188 és Obr. 2; Točík 1968, 33 és Taf. XXII.
164	Orosháza, Belső Monori tanyák, Pusztai Ignácné-Görbics József tanyája	1/1954	0/2	–	1 (2/n)	2	1*	–	R	x	x	–	MNM, 63.69.3.A	DIENES 1965b, 144, 5. ábra, V. tábla
165	Orosháza, Dózsa Tsz, Nagy Albert tanya	2/1961	1/2	–	1 (6)	2	1,4	F	F/R	x	x	–	MNM, 63.64.11–12.A	DIENES 1965b, 141, 2. ábra, II–III. táblák
166	Orosháza, Dózsa Tsz, Nagy Albert tanya	5/1961	0/2	–	1 (6)	2	n	–	–	x	–	x	MNM, 63.67.5.A	–
167	Örménykút 52. lh.	1/1986–87	4/2	–	1/3 (18) ⁴³	1	2 ⁴⁴	R	R	x	x	–	TSM, 90.5.36–41	KOVÁCS-VADAY 2011, 588, Pl. 2/1a-c
168	Örménykút 52. lh.	8/1986–87	–	1/–	1/3 (18)	1	1	R	R	x	x	–	TSM, 90.5.50	KOVÁCS-VADAY 2011 592, Pl. 5.
169	Örménykút 52. lh.	15/1986–87	3/2	3/–	1/3 (18)	1	5,8 ⁴⁵	R	R	x	x	–	TSM, 90.5.68, -71, -75–76	KOVÁCS-VADAY 2011, 594–595, Pl. 7.
170	Örménykút 52. lh.	szórvány/1986–87	0/1	–	1/3 (18)	1	7	–	–	x	x	–	TSM, 90.5.52 ⁴⁶	KOVÁCS-VADAY 2011, 600, Pl. 10/1
171	Pesterzsébet-Soroksár, Marx K. úti homokbánya	1/1963	n	n	3? (1)	6	5,7	–	–	–	–	x	BTM, n	ALFÖLDY 1963, 546, 19. kép ⁴⁷

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
172	Pílin-Leshegy	1/1871	2/2	-	3 (5)	5	n	R	-	-	-	-	MNM,44/1898. 2357-2358,-2360	NYÁRY 1873, 16, 24; HAMPEL 1900, 516, III. tábla
173	Pílin-Sirmányhegy I. temető	61/1901	0/2*	-	3 (78)	5	n*	R	-	x	-	-	n, n ⁴⁸	NYÁRY 1902, 221-222, 235-236, és a 237. oldalon lévő tábla; HAMPEL 1907, 182, 69. tábla
174	Pusztabukova VIII. halom, Balthazar Antal földje	1/1906	0/1 ⁴⁹	-	n	5	1(?)	-	-	x	-	x	n	KISLÉGI NAGY 2010, 121-122
175	Püspökladány-Eperjesvölgy	200/1979	3/2	5/-	1 (637)	1	1,4	R	f/R	x	x	-	DM, IV.79.48.8	NEPPER 2002 I, 160-161, és 95-96, 128. képek; NEPPER 2002 II, 180. tábla
176	Rakamaz-Strázsadomb	1/1974	0/2	-	3 (19)	2	n	-	-	-	x	x	JAM, lt	DIENES 1975, 88-89; FODOR 1996b, 111
177	Rakamaz-Strázsadomb	3/1974	4/2+1	8/0	3 (19)	2	n	-	-	-	x	x	JAM, lt	DIENES 1975, 88-89; FODOR 1996b, 111; Bíró-LANGÓ-TÜRK 2010, 11. kép
178	Rakamaz-Strázsadomb	4/1974	2/0	1(?)	3 (19)	2	n	-	-	-	x	x	JAM, lt	DIENES 1975, 88-89; FODOR 1996b, 111
179	Rakamaz-Strázsadomb	6/1974	0/2	-/1	3 (19)	2	n	-	-	-	x	x	JAM, lt	DIENES 1975, 88-89; FODOR 1996b, 111
180	Rakamaz-Strázsadomb	szórvány/1974	-	1/- [?]	3 (19)	7	-	-	-	-	x	x	JAM, lt	DIENES 1975, 88-89; FODOR 1996b, 111
181	Rád-Kishegy	II/1936	4/2	1/0	3 (51)	3	n	-	-	x	-	x	PM (n), ⁵⁰ 51.555.3	PATAY 1957, 60
182	Rád-Kishegy	IV/1936	3/1	2/-	3 (51)	3	n	F	-	x	-	-	PM (n), ⁵¹ 51.557.3	PATAY 1957, 61 és XI. tábla
183	Rád-Kishegy	XIII (?)/n	0/2*	n	n	n	n	-	-	-	-	x	PM (?), ⁵² n	-
184	Rád-Kishegy	n	2/2	n	n	n	n	-	-	-	-	x	PM (?), ⁵³ n	-
185	Rétközberencs, Parom-domb	2/1957	0/2*	-	3 (4)	3	1,4	R	F/R ⁵⁴	x	-	-	JAM, lt ⁵⁵	ISTVÁNOVITS 2003, 336, 169-170. képek, 164, 167. táblák
186	Sarkadkeresztúr, Csapháti legelő, Barna tanya	12/1989-91	4/2	-	1 (133/1)	2	1,4	R	R	x	x	-	MMM, 96.3.32.1-2, 96.3.33-37	MEDGYESI 1993, 488 és III., VI. táblák
187	Sarkadkeresztúr, Csapháti legelő, Barna tanya	81/1989-91	4/0	1/-	1 (133/1)	2	1,4	R	R	x	x	-	MMM, 96.3.148-150, 96.3.182	MEDGYESI 1993, 488 és III., VII. táblák
188	Sándorfalva-Eperjes	23/1980-81	0/1	-	1 (105)	2	n	-	-	x	x	x	MFM?, n	FODOR 1985, 23
189	Sándorfalva-Eperjes	57/1980-81	0/1	-	1 (105)	2	n	-	F	x	x	x	MFM?, n	FODOR 1985, 23 és 4. kép
190	Sándorfalva-Eperjes	114/1980-81	1/0	-	1 (105)	2	n	F	R	x	x	-	MFM?, n	FODOR 1985, 23 és 3., 5. képek
191	Sárbogárd, Tringer tanya	5/1961	4/1 ⁵⁶	-	1 (91/9)	2	1*	F	-	x	x	-	IKM (2), ⁵⁷ 61.188.6	ÉRY 1968, 107, 127 és XXVIII-XXIX. táblák
192	Sárrétudvari-Hízóföld	3/1983	0/2*	-	1 (262)	2	1*	R	R	x	x	-	DM, IV.90.9.1	NEPPER 2002 I, 297, 208. kép; NEPPER 2002 II, 223. tábla
193	Sárrétudvari-Hízóföld	63/1983	0/1*	-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.54.7	NEPPER 2002 I, 306-307, 215. kép; NEPPER 2002 II, 241. tábla
194	Sárrétudvari-Hízóföld	66/1983	0/1	-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.56.4	NEPPER 2002 I, 307, 215. kép; NEPPER 2002 II, 242. tábla
195	Sárrétudvari-Hízóföld	80/1983	2/0*	-	1 (262)	2	1*	R	R	x	x	-	DM, IV.90.65.4	NEPPER 2002 I, 309, 217. kép; NEPPER 2002 II, 246. tábla
196	Sárrétudvari-Hízóföld	84/1983	2/2	-	1 (262)	2	1,4	R	F/R	x	x	-	DM, IV.90.69.7	NEPPER 2002 I, 310-311 és 183., 217. képek; NEPPER 2002 II, 252. tábla
197	Sárrétudvari-Hízóföld	94/1983	1/0	-	1 (262)	2	5,7	R	-	-	x	-	DM, IV.90.77.1	NEPPER 2002 I, 313, 354; NEPPER 2002 II, 258. tábla
198	Sárrétudvari-Hízóföld	98/1983	0/1	-	1 (262)	2	5,7	R	-	x	x	-	DM, IV.90.80.6	NEPPER 2002 I, 313, 354; NEPPER 2002 II, 259. tábla

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
199	Sárrétudvari-Hízófold	106/1983	2/2 ⁵⁸	1/-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.85.7	NEPPER 2002 I, 315 és 218. kép; NEPPER 2002 II, 264-265. táblák
200	Sárrétudvari-Hízófold ⁵⁹	158/1984?	0/1	-	1 (262)	2	2, n	R	R	x	x	-	DM, It ⁶⁰	NEPPER 2002 I, 329, 223. kép; NEPPER 2002 II, 286. tábla
201	Sárrétudvari-Hízófold	171/1984	4/2	-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.135.3	NEPPER 2002 I, 333-334 és 225.kép; NEPPER 2002 II, 296. tábla
202	Sárrétudvari-Hízófold	179/1984	0/2*	-	1 (262)	2	1*	R	R	x	x	-	DM, IV.90.140.2	NEPPER 2002 I, 335, 226.kép; NEPPER 2002 II, 299. tábla
203	Sárrétudvari-Hízófold	181/1984	1/0	-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.141.1	NEPPER 2002 I, 335, 226. kép; NEPPER 2002 II, 299. tábla
204	Sárrétudvari-Hízófold	183/1984	2/1	-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.143.7	NEPPER 2002 I, 335-336 és 226.kép; NEPPER 2002 II, 301. tábla
205	Sárrétudvari-Hízófold	185/1984	1/2	1/-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.145.6	NEPPER 2002 I, 336, 227. kép; NEPPER 2002 II, 303. tábla
206	Sárrétudvari-Hízófold	214/1984	2/0	1/-	1 (262)	2	5,8	R	-	x	x	-	DM, IV.90.166.4	NEPPER 2002 I, 342-343; NEPPER 2002 II, 318. tábla
207	Sárrétudvari-Hízófold	247/1984	4/2 ⁶¹	-	1 (262)	2	2?,8*	R	R	x	x	-	DM, IV.90.184.3	NEPPER 2002 I, 346-347 és 232. kép; NEPPER 2002 II, 323. tábla
208	Sárrétudvari-Hízófold	251/1984	2/2	-	1 (262)	2	1*	R	R	x	x	-	DM, IV.90.187.8	NEPPER 2002 I, 348, 233. kép; NEPPER 2002 II, 328. tábla
209	Sárrétudvari-Hízófold	258/1985	4/0	1/-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.194.9	NEPPER 2002 I, 349-350, 234. kép; NEPPER 2002 II, 333. tábla
210	Sárrétudvari-Hízófold	259/1985	3/2	1/-	1 (262)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.90.195.5	NEPPER 2002 I, 350, 234. kép; NEPPER 2002 II, 335. tábla
211	Sárrétudvari-Hízófold	264/1984	4/2	1/-	1 (262)	2	1*	F/R	R	x	x	-	DM, IV.90.198.2	NEPPER 2002 I, 351-352, 234. kép; NEPPER 2002 II, 338. tábla; RÉVÉSZ 1999b, 166
212	Sárrétudvari-Órhalom ⁶²	3/1986	-	2/-	1 (5/40-45)	3	5,7	-	R	x	x	x	DM, IV.97.100.4	NEPPER 2002 I, 390, 243. kép
213	Sárrétudvari-Órhalom	5/1987	-	2/-	1 (5/40-45)	3	5,8	R	F/R	x	x	-	DM, IV.97.101.1	NEPPER 2002 I, 390-39 és 241., 243. képek; NEPPER 2002 II, 343. tábla
214	Sárrétudvari-Poroshalom ⁶³	1/1991	2/3 ⁶⁴	-	3 (17)	2	2?,6	F/R	R	x	x	-	DM, IV.97.2.5	NEPPER 2002 I, 394-395; NEPPER 2002 II, 344., 346-347. táblák; NEPPER 2002 II, hátsó borítólapp; UNGARI 1998; 100. kép
215	Sárrétudvari-Poroshalom	2/1991	0/1*	-	3 (17)	2	1,4	R	R	x	x	-	DM, IV.97.3.4	NEPPER 2002 I, 395-396, 398; NEPPER 2002 II, 351., 354.táblák
216	Sárrétudvari-Poroshalom	8/1992	-	7/-	3 (17)	2	5, n	R	R	x	x	-	DM, IV.97.10.1	NEPPER 2002 I, 399; NEPPER 2002 II, 360. tábla
217	Somogyjád-Gépállomás	5/1988	n	n	3 (12)	2	5,8	-	-	-	-	x	RRM, n	BÁRDOS 1991, 41
218	Szabadkigyós, Pálligeti tábla	1/1967	0/2	-	1 (17)	6	5,7	F	-	-	x	-	MMM?, n ⁶⁵	BÁLINT 1971, 53, II. tábla
219	Szabadkigyós, Pálligeti tábla	4/1968	0/2	-	1 (17)	3	5,8	F	F	x	x	-	MMM?, n	BÁLINT 1971, 56, IV. tábla, 6-7. képek
220	Szabadkigyós, Pálligeti tábla	5/1968	0/2	1/-	1 (17)	3	1,4	F	R	x	x	-	MMM?, n	BÁLINT 1971, 56-57, V. tábla, 8. kép
221	Szakály-Ujhegy	8/1937	-	2/0	n	n	n	-	-	-	-	x	WMM (2), ⁶⁶ n	ÓDOR 1999, 159
222	Szakony-Kavicsbánya	1/1961	0/2	-	1 (7)	3	5,7	R	R	x	-	-	n, n	RÉVÉSZ 2006, 417 és 12. ábra
223	Szarvas, Tessedik Sámuel utca	2/1957	0/2*	-	3 (11, n)	3	1*	F/R	R ⁶⁷	x	-	-	TSM, 78.2.3	LANGÓ 2000, 289, 311 és 3-4. képek; MRT 19989, 69. tábla

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
224	Szarvas, Velki halom (Ószőlő)	5/1960	3/0 ^{6d}	-	3 (15, n)	3	2,6	F/R	R ⁶⁹	x	x	-	TSM, 66.5.4	LANGÓ 2000, 295, 311 és 17., 19. képek; MRT 1989, 63. tábla
225	Szatymaz-Jánosszállás, Katonapart	3/1970	-	1/1	3 (6)	2	5,8	F ⁷⁰	-	x	-	-	n, n	BÁLINT 1991, 27, 29 és Tafel II.
226	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	2/1934	+1/2 ^{71*}	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	MFM, 12/1934, 53.61.1-46	FÉK 1962, 69 (Nr. 954.); KÜRTI 1994, 374
227	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	3/1934	n	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	ua.	FÉK 1962, 69 (Nr. 954.); KÜRTI 1994, 374
228	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	5/1934 ⁷²	n	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	ua.	KÜRTI 1994, 374, 376
229	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	8/1934	3/2*(?)	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	ua.	FÉK 1962, 69 (Nr. 954.); KÜRTI 1994, 374
230	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	17/1934	0/2*	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	ua.	FÉK 1962, 69 (Nr. 954.); KÜRTI 1994, 374
231	Szatymaz-Jánosszállás, Gróf Árpád földje	21/1934	0/2*	n	3 (30)	n	n	-	-	-	-	x	ua.	FÉK 1962, 69 (Nr. 954.); KÜRTI 1994, 374
232	Szeged, Csongrádi út, Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola	1/1974-87	4/2	n	1 (13)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, 2004.3.8-10	KÜRTI 1979, 3; KÜRTI 1996b, 60
233	Szeged, Csongrádi út, Kiss Ferenc Erdészeti Szakközépiskola	36/1974-87	0/2	-	1 (13)	2	n	-	-	-	x	x	MFM, n	KÜRTI 1996b, 60
234	Szeged-Kiskundorozsma, Hosszúhát	500/2004	0/2	-	1 (13)	2	1	F/R	F/R	x	x	-	MFM, n	LŐRINCZY-TÜRK 2011, 421, és 3, 5-6. képek
235	Szeged-Kiskundorozsma, Gépállomás	n ⁷³	n	n	n (7)	n	n	-	-	-	-	x	MFM?, n	KÜRTI 1983, 273; ⁷⁴ BÁLINT 1991, 232
236	Szeged-Kiskundorozsma, Subasa I. lelőhely	143/n	n	n	1 (4)	2	n, 8	-	-	-	-	x	MFM?, n	BENDE-LŐRINCZY-TÜRK 2002, 354
237	Szeged-Kiskundorozsma, Subasa II. lelőhely	1/2004	n	n	4	2	n	-	-	-	-	x	MFM?, n	MÉSZÁROS-PALUCH-SZALONTAI 2005, 286
238	Szeged-Óthalom, nyugati domb	9(4/1950)	2/1	-	3 (13)	3	2?, n	F	-	x	-	-	MFM, 53.455.1-26	BÁLINT 1968, 57, VI. tábla
239+4?	Szeged-Óthalom, V. homokbánya	n/2009 ⁷⁵	n	n	1 (8)	2	n	-	-	-	-	x	MFM?, n	PALUCH 2010, 348
240	Szeged-Székhalom, rézkori kurgán	1?/1988	n	n	n	6	5,9	-	-	-	-	x	MFM, n	KÜRTI 1991, 55; KÜRTI 1994, 373
241	Szegvár-Oromdűlő, Hevesi Vince ajándéka	2/1906	0/1*	-	3 (6/n)	n, 6	n	R	-	-	-	-	KoJM, 55.13.1.19; 57.99.1-58	SZÉLL 1943, 180 és LXI. tábla; BÁLINT 1991, 251
242	Szentes-Borbásföld ⁷⁶	7/1953-54	0/1	-	1 (20)	3	1,9	R	-	x	x	-	KaJM, n	RÉVÉSZ 1996b, 300 és 4. kép
243	Szentes-Borbásföld	8/1953-54	0/2*	-	1 (20)	3	1*	R	F	x	x	-	KaJM, n	RÉVÉSZ 1996b, 300-301 és 7., 21. képek
244	Szentes-Borbásföld	15/1953-54	2/2+1	-	1 (20)	3	1,4	R	F	x	x	-	KaJM, 98.1.85	RÉVÉSZ 1996b, 302, 307 és 13-14., 21. képek; BIRÓ-LANGÓ-TÜRK 2010, 11. kép
245	Szentes-Borbásföld	17/1953-54	0/2*	-	1 (20)	3	5,8?	R	F	x	x	-	KaJM, n	RÉVÉSZ 1996b, 302 és 15., 21. képek
246	Szentes-Borbásföld	20/1953-54	0/2*	-	1 (20)	3	1*	R	F	x	x	-	KaJM, n	RÉVÉSZ 1996b, 302 és 16., 21. képek
247	Szentes-Borbásföld	21/1953-54	0/1	-	1 (20)	3	5,7	-	-	-	x	-	KaJM (1), n	RÉVÉSZ 1996b, 302 és 13. lábjegyzet

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
248	Szentes, Derekegyházi-oldal D-3 tábla (Berényi Benjámin 129. sz. tanya földje)	6/2002	0/2+1	-	1 (8)	4	3	F/R	f/R	x	x	-	KaJM (1), ⁷⁷ 2002.3.91-92	BÍRÓ-LANGÓ-TÜRK 2011, 246-255 és 2-4. 10. képek
249	Szentes-Szentlászló, Aradi János földje	6/1932-33	0/1*	-	1? (112)	2	1,4	R	-	x	x	-	KoJM, n	SZÉLL 1941, 234, I. tábla, 2. kép
250	Szentes-Szentlászló, Aradi János földje	13/1932-33	0/2	-	1? (112)	2	1?*	R	F/R ⁷⁸	x	x	-	KoJM, R.57.3.599-600	SZÉLL 1941, 234 és III. tábla; LÁSZLÓ 1943b, 37. kép; BÁLINT 1991, Abb. 52; TEMESVÁRY 1999, 120
251	Szentes-Töke, Libahalom	3/1932	-	1?/-	3 (6)	2	n	R	-	-	-	-	KoJM, n	SZÉLL 1942, 132, X. tábla
252	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	1/1952	0/1*	2/1	3 (25/9)	2	1,4	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 41-42, Abb. 16/1, Taf. XXX.
253	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	3/1952	0/2*	-	3 (25/9)	2	1*	R	-	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 42, Taf. XLIV.
254	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	6/1953	-	4?/-	3 (25/9)	2	?1,4	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 43, Abb. 16/2, Taf. XXXII.
255	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	8/1953	5/2 ⁷⁹	1/-	3 (25/9)	2	1,4	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 44-45, Abb. 16/4, Taf. XXXIII.
256	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	14/1953	2/2	3/-	3 (25/9)	2	5,8	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 45-46, Abb. 17/3, Taf. XXXV.
257	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	15/1953	1/0 ²⁸⁰	n	3 (25/9)	2	2	-	R	x	-	x	AI-SAW, n	Točfík 1968, 47, Abb. 17/4
258	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	A/1957	0/2	3/1 (?)	3 (25/9)	3	1	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	NEVIZÁNSKY 2011, 161 és Obr. 14.
259	Szered-Mácséd/Sered' I. temető (SK)	B/1957	2/1	4/0 (?)	3 (25/9)	3	7 v. 8	R	-	-	-	-	AI-SAW (7), n	NEVIZÁNSKY 2011, 161 és Obr. 14.
260	Szered-Mácséd/Sered' II. temető (SK)	4/1955	2/0	1/-	3 (23)	2	1,4	R	R	x	-	-	AI-SAW, n	Točfík 1968, 53-54, Abb. 19/3, Taf. XLVI.
261	Szer, Kiszner tanya	1/1973	3/1	-	3 (3)	3	5,7	R	R	x	-	-	MFM, n	VÁLYI 1994, 387-388 és 2-3. képek
262	Székesfehérvár-Rádiótelep/Bikasziget ⁸¹	A/1923-24	2/0	-	4 (2)	3	5,7	F	-	-	-	-	IKM, n ⁸²	MÁROSI 1923-1926, 246, 248; BAKAY 1966, 57, 76, és 147. lábjegyzet, Taf. XXXVI; KOVÁCS 1995, 303, és 53. lábjegyzet, 1. kép/2
263	Szímó, Gúg puszta	7/1983	0/1*	-	3 (7)	2	1?	R	R	x	x	-	ÉVM, n	LISZKA 1985, 14 és 5., 10. képek
264	Szob-Kiserdő ⁸³	35/1937	0/2*	-	1 (82)	5,4	n*	F	-	x	x	-	MNM, 2/1937.41	BAKAY 1978, 27 és XII. tábla
265	Szob, Vendelin földek	43/1929-31	0/2*	-	3 (142)	5	5?	-	-	-	x	x	MNM, 13/1931.10	TÖRÖK 1956, 134; BAKAY 1978, 57
266	Szolnok, Lenin TSz (Ugar)	7/1981	0/2	-	1 (28/4-6)	2	1*	R	R	x	x	-	DJM, n	MADARAS 1996, 67, 71-72 és VII. tábla, 5. kép
267	Szolnok-Szanda, Beke Pál halma III. lelőhely	10/2001	0/2	-	1 (36/36)	2	1*	-	R	x	x	x	DJM, n	MADARAS 2006, 225, 245 és 9. tábla
268	Tengelic-Sertésszállások	24/1960	2/2	-	1 (26/8-10)	2	4,6	R	R	x	x	-	WMM (1),	ÓDOR 1995, 198 és III., V. táblák
269	Tengőd-Hékütpuszta	4/1960	0/2*	-	2 (5)	2	1*	R	F/R	x	x	-	MNM, 2003.11.2-3.A	RÉVÉSZ 1999a, 268 és 4-5. képek
270	Tiszadada-Kálvinháza, Vörös Csillag Mtsz telepe	?/1965	n	n	4?	3	n	-	-	-	-	x	n, n	CSALLÁNY-GOMBÁS 1965, 18.
271	Tiszaeszlár-Bashalom, Fenyvestábla (I. temető)	I.(14)/1945	0/1	-	3 (24?)	2	2,7	F	R ⁸⁴	x	x	-	JAM, 63.1069.1-64.1216.1	DIENES 1956, 250, Fig. 5, LXVI. tábla; DIENES 1957,26; FODOR 1996c, 7. térkép

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
272	Tiszaeszlár-Bashalom, Fenyvesdomb (II. temető)	1/1947	0/1	-	3 (13)	5	n	-	-	-	x	x	MNM, 7/1948.4	FODOR 1996c, 187-188 és 8. térkép
273	Tiszaeszlár-Bashalom, Fenyvesdomb (II. temető)	3/1947	0/2*	-	3 (13)	5	n	-	-	-	x	x	MNM, 7/1948.22	FODOR 1996c, 187-188 és 8. térkép
274/ 275	Tiszaeszlár	szórvány	2/* 2-2	-	n	n	n	-	-	-	-	x	JAM, 63.457.1 ⁴⁵	-
276	Tiszalók- Kisfástanya	szórvány/1923	0/2	-	3 (6)	6	5,7	R	-	-	-	-	JAM (2), n ⁴⁶	KISS 1933-1934, 216 és LIX. tábla
277	Tiszanána, Cseh tanya	5/1960	2/1	1/-	1 (29/29?)	3	2,7	R	R	x	x	-	MNM, 62.25.3.b.A	RÉVÉSZ 2001-2002, 271 és 6., 15. ábrák; RÉVÉSZ 2008, 287, 215. kép és 77. tábla
278	Tiszanána, Cseh tanya	22/1960	0/2	1 [?]	1 (29/29?)	2	1*	R	R	x	x	-	MNM (1), 62.36.3.A	RÉVÉSZ 2001-2002, 277 és 8., 17. ábrák; RÉVÉSZ 2008, 290, 217. kép és 79. tábla
279	Tiszasüly-Éhhalom I. temető	n/1968	n	n	3 (4)	4?	n	-	-	-	-	x	DJM, lt	SELMECZI 1969, 52; MADARAS- SELMECZI 1996, 292
280	Tiszasüly-Éhhalom II. temető	-/1980	0/2	-	1 (2)	7	5,7	F/R	-	-	-	-	DJM, lt	MADARAS 1992, 79-80. I. tábla; MADARAS-SELMECZI 1996, 292; MADARAS 2009, 52, 1., 3. táblák
281	Tiszaszederkény, Tiszai Vegyi Kombinát	2/1969	2/0	-	3 (3)	6	5,7	R	-	x	x	-	HOM, 69.47.16-17	VÉGH 1992, 62, 4. kép
282	Tiszavasvári, Aranykerti tábla	3/1971	2/0	-	1 (20/1-2)	2	2,6-7	R	R	x	x	-	MNM, 79.8.1.A	RÉVÉSZ 2005a, 165, 178 és VII. tábla
283	Tiszavasvári, Aranykerti tábla	7/1971	4/0	1/-	1 (20/1-2)	2	1,4	R	F/R	x	x	-	MNM, 2003.23.3.A	RÉVÉSZ 2005a, 169, 178 és 7. kép, X-XI. táblák
284	Tiszavasvári, Aranykerti tábla	8/1971	2/1	-	1 (20/1-2)	2	5,8	R	R	x	x	-	MNM, 2003.24.1.A/a-b	RÉVÉSZ 2005a, 169, 178 és XIII. tábla
285	Tömörkény-Piactér	2/1937	0/1	-	3 (2)	6	5,7	F/R	-	-	x	-	KoJM, R.57.108.3	CSALLÁNY 1941, 190 és 4-5. képek; TEMESVÁRY 1999, 119
286	Törökbecse, Matej puszta/Novi Bečej, Matejski Brod (SRB)	1/1952	4/2	-	4?	3	1*	F/R	R	x	-	-	NMZ, n	NAGY 1953, 114-117 és Sl. 12., 15.; STANOJEV 1989, 63-65
287	Törökszentmiklós, Szenttamáspuszta	29/1983	4/2	-	2 (46/10)	3	1*	R	F/R	x	x	-	n, n	PETKES 2011, 188, 203 és 9. kép; HIDÁN 1996, kép az 51. oldalon
288	Tuzsér-Boszorkányhegy	8/1998	1/0	2/-	1 (11)	4	5,7	R	R	x	x	-	JAM, 2000.175.1	RÉVÉSZ 2000, 13-14, 18-19 és 5. kép, VI. tábla
289	Újkígyós, Skoperda tanya	A/1972	-	2/-	3 (43)	6	5,7	R	-	-	x	-	MMM (2), n	MEDGYESI 2002, 146, 157 és 5. kép
290	Újkígyós, Skoperda tanya	3/1994	1/2+1	4/-	3 (43)	2	1,4	R	R	x	x	-	MMM, (2) ⁴⁷ 96.4.6-10.	MEDGYESI 2002, 147, 157 és 8-9., 32. képek
291	Újkígyós, Skoperda tanya	38/1994	0/1	-	3 (43)	2	1,4	R	F/R	x	x	-	MMM, n	MEDGYESI 2002, 150, 157 és 24-25., 43. képek
292	Üllés, Árpád-dűlő	1/1973	0/2	-	4?	7	7	R	-	-	-	-	MFm, n	BENDE-LÓRINCZY-TÜRK 2002, 355- 356, 14. kép
293	Üllő, Ilona út	4/1939	2/2	2/-	5 (21)	n	n	-	-	-	-	x	MNM, 18.1939.6	NEMESKÉRI-GÁSPÁRDY 1954, 489
294	Üllő, Ilona út	14v. 19/1940 ⁴⁸	0/2	-	5 (21)	n	n	F	-	-	-	x	MNM, 12/1940.12	LÁSZLÓ 1943b, 16 és 14.kép; NEMESKÉRI-GÁSPÁRDY 1954, 491-492, 494-495
295	Várpalota, Kálvária és a dögtemető közti legelő	2/1912	n	n	3 (3)	n	n	-	R	x	-	x	LDM, 56.7.1.-2.4	MRT 1969, 213-214; PERÉMI 1998, 42
296	Vejte/Voiteni (RO)	3/1986	4/1	-	3 (7)	3	1,4	R	R	x	x	-	TBM, n	MENDELET-TŐNASE-GÁLL 2001, 99, 107-108 és 3. kép

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
297	Velence, Növényvédő állomás	1/1961	0/1	-	3 (9/5)	6	7	-	-	-	x	x	IKM (1), n	KRALOVÁNSZKY 1962b, 58
298	Vörs, Majori dűlő	357/2001-2002	1/2+1*	-	1 (404)	2	1,4	R	R	x	x	-	RRM, lt	KÖLTŐ-HORVÁTH 2004, 223, 225, 3-4. ábrák, 5., 8. képek
299	Vörs, Majori dűlő	385/2001-2002	2?/n	n	1 (404)	2	n	-	f	x	x	x	RRM, lt	KÖLTŐ 2003, 238; KÖLTŐ-HORVÁTH 2004, 223, 3-4. képek
300	Vörs-Papkert B lh.	500/1983-94	0/x	-/x	2 (35)	2	n	-	-	-	x	x	RRM, n	KÖLTŐ 1993, 434; KÖLTŐ 1996, 377
301	Vörs-Papkert B lh.	510/1983-94	n	n	2 (35)	2	n	-	-	-	x	x	RRM, n	KÖLTŐ 1993, 434; KÖLTŐ 1996, 377
302	Valkóvár, Vukovár/Vukovar-Lijeva Bara (CRO)	92/1951-53	2/0	-	1? (538)	2	1,4	F/R	Ff/R	x	x	-	AMZ, S-2537/1-2	VINSKI 1959, 105 és Taf. XXXVI-XXXVII; DEMO 1996, 43-45, 73-74 és Sl. 26; DEMO 2005, 77-85, fig. 1-5; DEMO 2009, 108-113 és Tabla 13.
303	Zalaszentgrót, Téglagyár agyagbányája	8/1959	0/2	-	3 (12/n)	6	7	F	-	-	x	-	GM, n	DIENES 1960a, 113 és IV. tábla
304	Zombor/Sombor, Bezdáni út 86. sz. telek, Budincevits András szállásháza (SRB)	1/1912	0/1	-	n	6	7	-	-	-	-	x	GMS, n	GUBITZA 1912, 27-28
305	Zsombó, Bába dűlő	1/n	0/2	-	4	3	5,7	R	R	x	-	-	n, n	LÓRINCZY-SZALONTAI 1993, 296 és XII. tábla

BIZONYTALAN ADATOLTSÁGÚ SÍROK (1-18)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
1	Ismeretlen lelőhely	n/n	n	n	n	n	n	-	-	-	-	x	LDM, n	FÉK 1962, 44 (Nr. 497.)
2	Áporka	n/1930	n	n	n	n	n	-	-	-	-	x	MNM (n) 4/1930	FÉK 1962, 21 (Nr. 24.)
3	Békéscsaba, Mezőgazdasági Szakiskola kertje	n/1944	n ⁸⁹	n	n	3	n	-	-	-	-	x	MMM (n)	JANKOVICH 1991, 149 és 15. lábjegyzet
4	Csongrád-Vendelhalom	26/1937	3 (?) ⁹⁰	-	3 (38)	5	1	F	-	x	-	-	n, n	PÁRDUZ-TARY 1939, 191 és I. tábla
5	Földeák, Mártírok utca 1.	1/1965	n	n	4?	3	n	-	-	-	-	x	MFM, lt	BÁLINT 1991, 221 ⁹¹
6	Homokmégy-Székes	27/1996-97	0/?1	-	2 (108)	2	n	-	-	-	x	x	VKM, n	GALLINA-HAJDRIK 1998, 140; GALLINA 2000; GALLINA 2001a, 113; GALLINA 2001b, 3. kép ⁹²
7	Kiszombor B temető	26/1928	-	-	3 (220/n)	n	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.5.1-814	BÁLINT 1941, 27; FÉK 1962, 48 (Nr. 573.) vö. KÜRRTI 2007, 108-111 és 20. lábjegyzet ⁹³
8	Kiszombor E temető	13/1930	-	-	1 (20)	n	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.7.1-112	BÁLINT 1941, 25; FÉK 1962, 49 (Nr. 575.) vö. KÜRRTI 2007, 104-105 és 20. lábjegyzet ⁹⁴
9	Kláralfalva-Faragó	n/1939	n	n	3 (12)	n	n	-	-	-	-	x	MFM, 53.172.1-21; 53.173.1-2	BÁLINT 1991, 236 ⁹⁵
10	Medgyesegyháza, Kétegyházi út, homokgödör	8/1997	- ⁹⁶	?8	2 (27/4)	2	1	R	F/R	x	x	-	MMM, n	LISKA-MEDGYESI 2002, 410-411, 417 és 10., 22-23. képek
11	Nagymágocs község határa	1/1950	n	n	n	n	n	-	-	-	-	x	KoJM, n	FÉK 1962, 56 (Nr. 722.); BÁLINT 1991, 236 ⁹⁷
12	Rád-Kishegy	1/1956	n ⁹⁸	-	3 (51)	6	5,7	-	-	x	-	x	PÁI, n	PATAY 1957, 61
13	Sárbogárd-Templomdűlő	2/1961	-	7/-	3 (8/200-300)	6	5,7	R	-	-	x	-	IKM, 61.137.3 ⁹⁹	KRALOVÁNSZKY 1962a, 57; PETKES 2006, 95-96, 98 és 4. tábla ¹⁰⁰
14	Sárospatak-Baksahomok	?/1957	n	n	n	n	n	-	-	-	-	x	MNM, lt	KALICZ 1957, 168 ¹⁰¹
15	Szeged-Királyhalom, 473. sz. tanya	szórvány/1933	n	n	-	7?	-	-	-	-	-	x	MFM, 53.176.1	SEBESTYÉN 1932, 179; BÁLINT 1991, 250 ¹⁰²
16	Székesfehérvár-Demkőhegy II. temető	34/1903 ¹⁰³	-	3/-	3 (41)	5	n	R	-	-	-	-	MNM (3), 1901-1904:136.	HAMPEL 1907, 200, 203 és 84. tábla; BAKAY 1966, 52, 71 és Abb. 4. ¹⁰⁴
17	Tiszaeszlár, Jeges-tanya	n/1937	n	n	n	n	n	-	-	-	-	x	JAM, n	FÉK 1962, 79 (Nr. 1116.)
18	Veszprém-Benedekhegy	n	n	n	n	7	-	-	-	-	-	x	LDM, VBM 56.8.54-63., 63.183.	MRT 1969, 232 ¹⁰⁵

BIZONYTALAN ADATOLTSÁGÚ SÍROK (1-18)

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV
1	Kecskemét, Magyar/Madari tanya	n/n	-	-	n	n	n	-	-	-	-	x	KajM	FÉK 1962, 47 (Nr. 542.) vő. HAMPEL 1900, 646-651 ¹⁰⁶
2	Léva-Génye/Levice-Géňa (SK)	5/2005	-	-	2 (13)	3	-	R	R	x	x	-	n	NEVIZÁNSKY 2006, Tab VII/1 ¹⁰⁷
3	Mezőberény-Kérhalom	-/1943	-	-	3 (98)	n	n	-	-	-	-	x	MFM, 1944/12	BÁLINT 1991, 239; MRT 1998, 598-602 ¹⁰⁸
4	Sikló/Siclău (RO)	-/1959	-	-	3 (12)	2	3	-	-	-	-	x	MJA, 13.479-562	BÁLINT 1991, 247; GÁLL 2007, 401-402 és I.B. táblázat ¹⁰⁹
5	Szentes, Kossuth utca	n/1932	n	n	3 (8)	2	n	-	-	-	-	x	KojM, 57.21.1-19	FÉK 1962, 73-74 (Nr. 1016.); BÁLINT 1991, 255 ¹¹⁰
6	Szered-Mácséd/Sered ¹ I. temető (SK)	7/1953	-	-	3 (25/9)	2	-	-	-	-	-	-	AI-SAW	Točfik 1987, 191 ¹¹¹
7	Szered-Mácséd/Sered ¹ II. temető (SK)	7/1955	-	-	3 (23)	2	-	-	-	-	-	-	AI-SAW	Točfik 1987, 191 ¹¹²
8	Tiszaeszlár-Újtelep	3/1949	n	n	n	n	n	-	-	-	-	-	MNM, 6/1948.; 1/1949	FÉK 1962, 79 (Nr. 1118.); FODOR 1996d, 193-194 ¹¹³
9	Veresvár/Červenik (SK)	n/1953	-	-	3 (11)	1?	3	-	-	-	x	-	AI-SAW?, n	FÉK 1962, 27 (Nr. 145.) vő. TOČIK 1968, 17-20, Taf. VIII-XII. ¹¹⁴

- 1 Csak az egyik markolatlemezről. Az algyői temető, sírhoz kötés nélkül bemutatott, néhány íjlemezek fényképe megjelent még: KÜRTI 2001, 7. kép.
- 2 D. Dimitriević adatközlése alapján Bálint Csanád egyértelműen íjat említ: „Köcher und Bogen in gutem Zustand”, így az adat pontossága miatt annak hitelében nincs okom kételkedni.
- 3 Csak az egyik markolatlemezről.
- 4 Az 1941-es ásatás eredményeinek publikációjában olvasható sírleírások használhatatlanul szűkszavúak az íjlemezre vonatkozóan, az MNM Adattárában pedig mindössze egy oldalas, László Gyula által írt szignált jelentés található – noha az ásatás közlésének illusztrációiból egyértelmű, hogy részletes dokumentációt készítettek az ásatók.
- 5 A szóban forgó töredékes markolatlemez a MNM Középkori raktárában mint szórványt tartják nyilván, azonban azt az 1941-es ásatást közlő Erdélyi I. a 3. sír leletei között szerepeltette a tábláján (ERDÉLYI 1964, VI/1–2. tábla. A 3. sír közölt csontvázlapján (Uo. 9. kép) azonban csak szarvlemezeket találhatunk, mégpedig a 2., valamint 18–19. mellékletszámok alatt. A szerző azonban másutt azt is megjegyzi, hogy a „cseh kutatók ásatásából maradt vissza még néhány lelet”, köztük „íjcsont” (Uo. 27, a temetőt bemutató Fodor I. e szórványleletek felsorolásakor nem említi az íjlemez FODOR 1996a, 137–138). Az 1941-es ásatást megelőző 1926-os amatőr, és 1937-es feltárások adatait összegyűjtő és közlő Jirí Košta és Nevizánszky Gábor véleménye szerint a szórvány markolatlemez az 1937-es 2. sír melléklete lehetett (NEVIZÁNSZKY-KOŠTA 2009, 312, 351), mivel e feltevésnek azonban szilárd alapja nincsen, ezért a táblázatban a markolatlemez szórványként szerepeltem.
- 6 A közölt rajzon csak az egyik markolatlemez látható.
- 7 Csak az egyik szarvlemez rajza.
- 8 A temetőtérkép alapján minimum a feltárt sírok másfélszerese semmisülhetett meg.
- 9 Csontvázlap.
- 10 A temető íjlemez sírjának pontos sírszáma a Gáll E. cikkében található adatok, illetve az idézett katalógusban a két íjlemez garnitúráról közölt képek egyeztetésével állapítható meg. Igaz ugyan, hogy ott a szerző a IX. kutatóárok 3/1982. sírja esetében egyértelműen markolatlemezekről beszél („pont-körös díszítésű markolatsont-pár került elő”), a mondat második fele („ez olyan díszítés, amely az erdélyi, partiumi és bánági leletanyagban korszakunkból csak a nagylaki csont tegezdiszítóról ismert”) azonban arra utal, hogy minden bizonnyal csak elírásról van szó, és itt a katalógusban látható pont-kör díszes két szarvlemezről van szó. További problémát okozott a temetőben az íjlemez tartalmazó sírok mennyiségének megállapítása, ugyanis a szövegben három íjlemez sírt említ a szerző (XX. kutatóárok 13/1983.; VIII. kutatóárok 36/1982., illetve a már említett IX. kutatóárok 3/1982. sírját), GÁLL 2007, 401. Hasonlóan az I.A. táblázat (Uo, 447.) tanúsága szerint is, összesen 3 sírban volt íjlemez. Ugyanakkor a csupán 3 oldallal később található I.B. táblázatban a lelőhelynél már 8 íjlemez sírt találunk. A nagyfokú bizonytalanság miatt a táblázatba csak a sírszámmal is megjelölt íjlemez sírmennyiséget vettem fel.
- 11 A sír két szarvlemezéről megjelent fénykép alapján nagy bizonyossággal kijelenthető, hogy azok a Kárpát-medencében eddig egyedülálló Hódmezővásárhely–nagyiszigeti 63. sír szarvéceivel egyeznek meg, főbb alak, formai attribútumaikat tekintve. A kérdés végleges eldöntéséhez természetesen részletes tárgyvizsgálat, vagy további fényképek, rajzok szükségeltetnének.
- 12 A temető területére az Árpád-korban egy nagy méretű téglaegető kemencét építettek, ami több sírt is megbolygatott és feltehetőleg elpusztított, így a temető eredeti sírszáma a feltártnál némileg magasabb lehetett. Az ásató azonban az elpusztult sírok számszerű megbecslésére nem tett kísérletet (NEPPER 2002 I, 107).
- 13 „Felszedéskor a csontok között megmunkáltak tűnő csonttöredék került még elő.” (NEPPER 2002 I, 85) A lemez formai kialakítása (belső felszín irdalt; keresztmetszet; külső felszín megmunkáltsága; a lemez szélessége, vastagsága) az íjlemez általános attribútumaival egyezik meg, ezért azt íjlemez töredékének határoztam meg a személyes tárgyvizsgálat során. Azt azonban nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy szarv, vagy markolatlemez töredékről van-e szó. E helyen külön is ki szeretném fejezni hálás köszönetemet M. Nepper Ibolyának a Debreceni Déri Múzeum íjlemez anyaga vizsgálatának engedélyezéséért.
- 14 A sírleírás nem említi a két lemeztöredéket, a töredékeken pedig nem szerepel leltári szám. A lemeztöredékek formai kialakítása (belső irdalt felszínük, keresztmetszetük, külső felszínük megmunkáltsága a lemez szélessége, vastagsága) az íjlemez általános attribútumaival egyezik meg, ezért azokat íjlemez(ek) töredékeinek határoztam meg a személyes tárgyvizsgálat során. Azt azonban nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy szarv, vagy markolatlemez töredékekről van-e szó.
- 15 Az 1–4. sírok összekeveredett leletanyagában két, egymástól gyökeresen eltérő alakú íjmarkolat lemez is szerepel, pontos sírhoz kötésük még nem történt meg. (Az ásatási jelentés szerint a 3. számú sírban volt "csontíjmarkolat-lemez": LASCZIK-SÓS-KOMÁROMI 1954, 80.) A két lemez tehát nem feltétlenül egy sírből származik, de ez a lehetőség sem zárható ki a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján.
- 16 Csontvázlap.
- 17 A két szórvány markolatlemez „sírként” szerepeltettem, mert nyilvánvaló, hogy egy pár, tehát minden bizonnyal egy sírből származnak. A két szórvány markolatlemez szélei túlságosan töredékesek ahhoz, hogy megpróbálkozhassunk a JAM anyagából hiányzó tiszalöki markolatlemezekkel való azonosításukkal. A lemezek arányaikban ugyanakkor inkább hosszabb-keskenyebb alakúnak tűnnek, mint a tiszalöki zömökebb példányok.
- 18 Noha a markolatlemez és a két szarvlemez összetartozására csak a közös leltári szám utal, a táblázatban hipotetikusán egy sírből származónak tekintettem őket. A szórvány markolatlemez alakja miatt biztosan nem azonosítható a JAM anyagából hiányzó tiszalöki markolatlemezekkel.
- 19 Az elpusztult sírok száma Révész L. becslése a szórvány leletanyag alapján számolva (RÉVÉSZ 1996a, 15).
- 20 Az ásató a pusztulás mértékét 5–15% körülinek becsülte – itt a felső határral, vagyis a magasabb értékkel számoltam.
- 21 Jósa A. a publikációban elsőként a jobb felkar belső oldalán egy két darabra tört lemezt említi, majd az in situ kiemelt, de a szállítás során összerázódott sír ládjának felbontása után további négy darab lemezt talált, amelyek helyzete már nem volt megállapítható (JÓSA 1914, 324). Ugyanakkor Jósa rajzán összesen 7 db lemez található (Uo, XXXIV. kép), valamint az általa írt Szabolcsvármegyei múzeum leltárkönyvében szintén „7 drb csontlemezeket” regisztrál a V-1076–1082-es számon. Az újraletárolás során az anyagot, pontosabban 10 darab töredéket a 63.817.1-es szám alatt jegyezték be. Jelenleg a raktárban összesen 13 darab töredék található, ebből 3, illetve 2 darab illeszkedő törésfelületeik mentén összeragasztottak. Azonban a maradék töredékek is

- leszkednek egymáshoz, így végeredményben 2 darab szarvlemez és 1 darab markolatlemez állítható össze.
- 22 Az ásató az egész in situ sírt kiemeltette és múzeumba szállította. „de mivel a szekér a balsai Tisza-révben meredeken ment le a kompba, és a túlparton fel, a sírnak csaknem futó-homok tartalma össze-vissza hányódott, és így valamennyi sírmelléklet helyzetét meg nem állapíthattuk.” JÓSA 1914, 323.
- 23 Tévesen az ijlemezekhez leltározta egy emberi bordacsont töredékét is.
- 24 A bolygatatlan ijlemezeket a tegezettel együtt in situ emelték ki.
- 25 A Kiszombor környéki temetőket összefoglaló, és így az ottani ijlemez sárokat felsoroló Kürti B. nem említi, hogy ebben a sírban is volt ijlemez, noha felsorolása Cs. Sebestyén K. gyűjtésén alapul.
- 26 Csak az egyik markolatlemez rajza.
- 27 A rajzon csak az egyik szarvlemez látható, míg a fényképen a teljes garnitúra szerepel.
- 28 A sírban Kürti B. híradása szerint csak markolatlemez volt (KÜRTI 2007, 20. lábjegyzet), holott Cs. Sebestyén K. egyértelműen ír a szarvlemezekről: „a töredékekben megmaradt hosszú lemezek háromnak az alsó felét-harmadát mutatják s egynek a felső végét” (SEBESTYÉN 1932, 178). (A „hosszú lemezek” a szerzőnél az általam szarvlemezként nevezett tárgyakat jelöli: Uo, 175.)
- 29 Csak az egyik markolatlemez rajza.
- 30 Bóna István szerint a feltárt 26 sír 19 fegyveres férjijából „12-vel csontos-íját (ez a maximum eddig honfoglalás kori temetőben!)” temették el (BÓNA 1996, 9). Ezzel szemben Gáll E. a tanulmányában található I.B. táblázatban a lelőhelynél csak öt darab ijlemez sirt jelez (GÁLL 2007, 448, lásd még ; GÁLL-GERGELY 2009, 71 és 321. lábjegyzet).
- 31 Csontvázlap.
- 32 Az előzetes híradásból még az ijlemez sáro száma sem derül ki – de nyilván nem csak egyetlen sírról van szó, hiszen az ásató „íjakról” és „egy szabad harcosokból (íjász) álló család temetőjéről” beszél. A bizonytalan adatoltság miatt a táblázatba csak egy adatsorként tüntettem fel a temető ijlemez sirtját.
- 33 A sír egészben került kiemelésre, és in situ megtekinthető a múzeumi kiállításon.
- 34 A Cs. Sebestyén-féle rajzon csak az egyik szarvlemez szerepel.
- 35 A sírjárás és sírleírás tanúsága szerint a sírban mindkét szarvlemezeit meg lehetett figyelni, megtartani azonban szarvanként már csak három-három töredékét sikerült a beletárolt és jelenleg megtalálható leletanyag alapján. Noha a két szarvlemeztöredékét külön egység alatt leltározta, a megmaradt töredékekből még egy-egy teljes szarvlemez sem állítható össze.
- 36 Az ásatási jelentés (JAM, Adattár) szerint noha a temető északi és déli oldalát is 5-5 méteres biztonsági szelvényekkel körbeásták, így az teljesen feltártnak tekinthető, de az ásató Németh P. szerint a leletmentés megkezdése előtt a földmunkák során egy sírsort elhordhattak. A jelentéshez mellékelte temetőterképen mindenestre két biztosan elpusztított, számozatlan sírt is láthatunk.
- 37 Noha a publikációban a sírleíráskor (MÁRGINEAN-HUSZÁRIK 2007, 23) egyszer markolatlemezzel és tulajdonképpen négy szarvlemezzel olvashatunk („partea mediană a arcului și patru capete întăritoare din os”) azok helyzete, vagyis az íj alakja kapcsán, addig az egyik következő mondatban már csak négy lemezzel értesülünk („Doar două plăcuțe s-au păstrat într-o stare mai bună, celelalte două fiind recuperate fragmentar”). Az utóbbi információnak megfelelően a tárgyleírásokban és a közölt tárgyrajkokban is csak négy ijlemez szerepel, három szarvlemez és egy markolatlemez (MÁRGINEAN-HUSZÁRIK 2007, 36 és Pl. XIII/2-5).
- 38 A FÉK és Bálint is egyértelműen „íjcsontokat”, illetve „íjat” említ, így hitelt adtam az adatnak.
- 39 A tárgyon látható további, korábbi leltári számok: 20/190; 1510; 23/190 és 6299/928.
- 40 Csak az egyik markolatlemezzel.
- 41 Csontvázlap.
- 42 Kovács L. tanulmányában az ijlemezeket a 9. sírből származónak tünteti fel, a katalógusban azonban Hampel József számozását vettem át.
- 43 A temető feltártságáról a temetőt publikáló két szerző nem értett egyet: az ásató Vaday Andrea szerint az teljesen feltárt, míg Kovács L. szerint a sírsorok a feltárt terület határain északon és délen is túlnyúlhatnak, a fel nem tárt sírok mennyiségére, pontosabban a temető méretére azonban nem adott becslést (KOVÁCS-VADAY 2011, 612).
- 44 A publikáció szerint az „íjat” rágsálók bolygatták meg (KOVÁCS-VADAY 2011, 588). Ezzel szemben a sírjárás alapján megállapítható, hogy egy szarvlemez kivételével a lemezek szabályos íjszerkezeti rendben feküdtek.
- 45 A temetőt közreadó szerzők a rablottság megállapításában sem értettek egyet, vö. KOVÁCS-VADAY 2011, 594, 601 és 83. lábjegyzet.
- 46 A publikációban a szórványként előkerült markolatlemez töredék leltári száma véletlenül felcserélődött a 8. sír szarvlemeztöredékének leltári számával (KOVÁCS-VADAY 2011, 81. lábjegyzet).
- 47 A képet nem találtam a kötetben.
- 48 A Pilin-Sirmánhegyen 1901-ben és 1902-ben kiasott két temető leletanyaga nem került be a MNM-ba Nyáry J. többi anyagával együtt (a MNM csupán egy gerincelt testű, helyenként félkör, helyenként háromszöges átmetszetű ezüst- vagy rézötösvet karikaékszert őriz a lelőhelyről a MNM 115/1895.2 leltári számon).
- 49 Noha a tárgy feltehetőleg elveszett, és rajz sem maradt fenn róla, Kisléghi Nagy Gyula páratlanul részletes és a kutatásban ezért teljességgel egyedülálló leírása alapján a tárgy egyértelműen azonosítható íjmarkolatlemezként.
- 50 Patay Pál szöveges megjegyzése szerint „csak néhány töredék maradt meg”, így Kalmár János rajzos jegyzeteit vettem figyelembe a lemezek száma és típusa meghatározásakor.
- 51 Patay Pál szöveges megjegyzése szerint „csak néhány töredékes lemez maradt meg”, így Kalmár János rajzos jegyzeteit vettem figyelembe a lemezek száma és típusa meghatározásakor. Érdekes ugyanakkor, hogy Kalmár rajzain két teljesen ép oldalsó szarvlemezt és egy hátlapi szarvlemezt láthatunk, addig a Patay által közreadott fényképen egy markolatlemez is szerepel. Ennélfogva az sem zárható ki, hogy Kalmár nem a Gallus-féle sírok íjlemezéről készített rajzot.
- 52 A Gallus-féle XIII. sírban Patay közlése alapján nem került elő ijlemez. Ezzel szemben a Kalmár-féle rajzos jegyzet két markolatlemezt sorol a sírhoz. Mivel a jegyzeten olvasható mellékletfelsorolás („tegezettel, nyílhegyekkel, zablával, kengyelpárral”) többségében megfelel a Patay által Gallus naplója nyomán hozott mellékletlistával (bronzgömb, tegez, nyílhegyek, kengyelpár), így a két sír

feltehetőleg azonos, s az íllemzek csupán figyelmetlenség révén nem kerültek említésre Gallus ásatási naplójában.

- 53 Az íllemzeket csak Kalmár János rajzairól ismerem, sajnálatos módon ez esetben nem tüntette fel a sírszámat, csak a lelőhely nevét, illetve azt, hogy a íllemzek „lovassírból” származnak.
- 54 Csontvázlap.
- 55 A JAM leletanyagokról honfoglalás kori leltározatlan és azonosítatlan anyagában sikerült azonosítanom a íllemzeket 2012 januárjában. Az azonosítás alapja a Csallány Dezső által készített táblatervek egyikén látható körberajzolt markolatlemezpár (reprodukción: ISTVÁNOVITS 2003, 169/2. kép és 167/A-B. tábla, ahol még mint elveszett leletanyag szerepel) vonalvezetése és méretezése, ami pontosan egyezik ezen íllemzek mai adataival.
- 56 A markolatlemez minden valószínűség szerint nem ebből a sírból került elő, hanem utólag keveredett a sír leletanyagához (az eredeti sírrajzon csak egy későbbi bejegyzés tünteti fel, és csak szöveges formában).
- 57 Jelenleg nem találhatóak az Érv 1968, XXVIII. tábla/2–3. számmal jelölt íllemzek.
- 58 A külön közölt töredékek összeállíthatóak két közel teljes, húrvájatos szarvlemezzé és egy további, apró, nem illeszkedő töredékké (NEPPER 2002 II, 264. tábla/3 + 265. tábla/9; és 264. tábla/6 + 265. tábla/8).
- 59 A publikáció szerinti „ílemzes csonttöredék” a személyes tárgyvizsgálat során íjszarvlemez csúcstöredékének bizonyult.
- 60 Leltári szám nélkül, a sír többi melléklete a IV.90.125.1–6. számon van.
- 61 A személyes tárgyvizsgálat során derült ki, hogy a NEPPER 2002 II, 323. tábla/6. szarvlemez valójában nem ép, nem teljes szarvlemez: a húrvájatnál el van törve, s a húrvájattól felfelé nincs meg a töredék sem. A törésvonal jól látható egyébként a közölt rajzon. Ellenben a restaurálás során kiegészítették a tárgyat: a hiányzó részt sárga műanyagból megformázták. A publikáció rajza tehát a már kiegészített szarvlemez rajzát hozza, semmilyen módon nem jelölve a kiegészítést (ugyanazzal a technikával árnyékolva).
- 62 A leletet közöletlennek vettem, mert a publikációba nem került bele a lemeztöredék rajza. (A sír mellékletei a NEPPER 2002 II, 341-343. táblákon láthatók, de az íllemz nincs köztük.) Érdekes módon a sírrajzon két darab szarvlemez-töredék látható, azonban a publikáció sírleírása csak egy íllemzről tud, mégpedig 22,2 cm-es hosszúságúról. Ez a hossz a teljes, ép szarvlemez esetében szokott feltűnni, nem apró töredékek esetében. A két nem illeszkedő töredék hossza: 7,5 cm, ill. 12,1 cm (személyes tárgyvizsgálat során mért adatok).
- 63 A sírleírás és a sírrajz arról tudósít, hogy az egyik szarvlemez, illetve az egyik markolatlemez kettőtörve került elő (előbbi két töredéke ráadásul a sírban egymástól távol, kb. 55-60 cm-re hevert). Ezzel szemben a személyes tárgyvizsgálat során megállapíthattam, hogy mind a szarv-, mind a markolatlemez tökéletesen épek, teljesek, egyikén sincs törés, vagy annak nyoma, hogy a törött darabokat összerestaurálták volna. Az egymásnak ellentmondó adatok feloldására nem vállalkozhatok.
- 64 A harmadik markolatszerelék is ílemz, tehát nem trapéz átmetszetű markolati agancsléc.
- 65 A temető leletanyagát nem sikerült fellelni a múzeumban.
- 66 Mivel a leletanyag és a dokumentáció is megsemmisült, az íllemzekről egyedül Kalmár János rajza maradt fenn.
- 67 Csontvázlap.
- 68 Az in situ megmaradt teljes szarvat paraffinba ágyazva emelte ki Dienes István, így a szarvszerkezete, és a három szarvlemez egymáshoz viszonya jól tanulmányozható.
- 69 Csontvázlap.
- 70 Csak a markolat ílemz töredékéről.
- 71 Amíg a FÉK és Kürti B. adata szerint a temető 5 sírjából került elő íllemz, addig a temetőt röviden ismertető Béres Mária szerint (BÉRES 2002, 48) viszont csupán négy sírből. A három adatközlőből egyedül a FÉK közli sírokra lebontva a feltárt mellékleteket, ezért a katalógusban ezt követem. Béres M. a tanulmányában foglaltak szerint a 2. sír íjapplikációját ún. szaltovói típusúnak nevezi és képi párhuzamukként a Hódmezővásárhely-nagyszigeti 63. sír szarvlécét hozza (BÉRES 2002, 50 és 7. kép), ennek alapján egyértelmű, hogy a szerző itt nem a szaltovói régészeti kultúrkörre jellemző rövid, kiszélesedő végű, frontális szarvapplikációkra gondol (pl. MEDVEDEV 1966, Tab. 4/1–5), amit az orosz-ukrán kutatás következetesen szaltovói típusként definiál (KRUGLOV 2005, Fig. 2), hanem az ún. nagyszigeti típusú, eddig csak a Kárpát-medencéből ismert hosszú szarvlécekre (a nagyszigeti típusú szarvlécek legközelebbi formai rokonai a Zolotaa Niva-i temető 1–2. sírjainak töredékes szarvlécei: IZMAJLOV 1998, 4–5, 7. rajzok). Kalmár János közöletlen tárgyrajza szerint a sírból valóban hódmezővásárhely típusú szarvléc került elő.
- 72 A jánosszállási 5. sírről elsőként Kürti B. állítja annak íllemzes („íjas”) voltát, az általa hivatkozott DIENES 1959, 154 alatt még csak a „tegzés” megnevezés szerepel.
- 73 A mindössze kétmondatos temetőbemutató alapján arra gondolhatunk, hogy a temetőben csak egy íllemzes sír került elő.
- 74 Itt említem meg, hogy Kürti B. a tanulmányában egy teljesen ép szarvlemez fényképét is leközli, sajnos lelőhely meghatározása nélkül: KÜRTI 1983, 12. fénykép.
- 75 Az előzetes híradás megfogalmazása nem egyértelmű, hogy a temető öt fegyveres férfi sírjából hányban kerültek elő íllemzek, így itt csupán egy adatsort tüntettem fel, amíg további információk napvilágot nem látnak.
- 76 A markolatlemeznek a 7. sírhez való tartozás nem biztos, mivel az eredeti dokumentációt feldolgozó Révész L. arról ad hírt, hogy „nem jegyezték fel a leletekkel együtt tartott íjmarkolati csont helyét” (RÉVÉSZ 1996b, 300). A dolog akkor válhat gyanússá, ha figyelembe vesszük, hogy a dokumentáció „részletes sírleírásokat” és „precíz ásatási megfigyeléseket” tartalmaz (RÉVÉSZ 1996b, 299). Az elsőként kiforgatott, még a leletmentő ásatás megindulása előtt megsemmisült, de utólag az utolsó, 21. számat kapó sír mellékletei közül a homokkitermelő munkások csak egy íjmarkolatlemezt figyeltek meg. Elképzelhető, hogy ez a ílemz kavarodott a 7. sír mellékletei közé az ásatás után. A szerző ráadásul arról tudósít, hogy a restauráláskor „a leletek egy része összekeveredhetett” és „több sírban az ásatási naplóhoz és a sírrajzhoz képest többlet jelentkezik” (RÉVÉSZ 1996b, 3. lábjegyzet).
- 77 Az előkerült két markolatlemez egyike elveszett.
- 78 Csontvázlap.
- 79 Révész László és B. Nagy Katalin hívták fel a figyelmet arra, hogy az egyik szarvlemez rajza (TOČÍK 1968, Taf. XXXII/10.) feltűnően hasonlít a Kárpát-medencében sokáig egyedülállónak tartott

- Hódmezővásárhely–nagyzigeti 63. sír szarvleceire, hozzátéve, hogy „a gyenge minőségű rajzról a kérdés nem dönthető el egyértelműen” (NAGY–RÉVÉSZ 1986, 126, 131). A kérdés személyes tárgyvizsgálat nélkül természetesen eldönthetetlen.
- 80 A publikációban mindössze a tárgymeghatározást és mennyiséget („knöcherne Bogenbelag”), valamint sírbeli pozíció megadását találjuk, a sírrajzra berajzolt tárgyak közt azonban egyértelműen egy szarvlemez fedezhetünk fel.
- 81 A két apró lemeztöredéket egy szegecs tartotta össze in situ, a szegecs környékén Bakay Kornél famaradványokat figyelt meg (“Um die Niete Holzfaserreste.” (sic) BAKAY 1966, 57), s feltehetőleg ezt határozta meg az ásató Marosi Arnold jóval korábban bõrmaradványoknak („bronzszeggel összefoglalt két csontlemez bõrmaradványokkal” MAROSI 1923–1926, 248). Elképzelhető azonban az is, hogy a bõrmaradványok már elvesztek Bakay K. vizsgálatáig, aki viszont észrevette a szegecsrre rozsdásodott famaradványt, amire viszont Marosi nem figyelt fel. A tárgy mindenesetre Bakay szerint nem lehet ijlemez, mivel szegecsel: „der auf den ersten Anblick ein Stück der Beinplattenbeschläge eines Reflexbogens zu sein scheint, doch sind die beiden Platten durch einen bronzenen Niet zusammengestellt. An Reflexbogen sieht man das nie.” (BAKAY 1967, 134), illetve kissé óvatosabb megfogalmazásban: „ein eigenartig gestalteter Knochengegenstand, den man im ersten Augenblick für einen Bogenspannknochen halten könnte, wenn die beiden Plättchen nicht mit einer Bronzeniete aneinander befestigt wären. Derartige Vernietung kommt aber auf dem Reflexbogen selten vor” (BAKAY 1966, 76). Bakay a vonatkozó lábjegyzetében Cs. Sebestyén Károlyra hivatkozik (BAKAY 1966, 327. lábjegyzet: SEBESTYÉN 1932, 182–191), azonban már ebben a korai feldolgozásban is találhatunk szegecselt ijlemez 10–11. századi Kárpát-medencei sírból (Deszk D-51. sír: „Egyedülálló az, hogy a két lemez mindkét végén két-két kerek lyuk van, 3-4 mm átmérővel, amelyekben valamikor fából vagy csontból való szögek voltak alkalmazva.” SEBESTYÉN 1932, 178), az avar kori sírokból pedig számos példány ismeretes (Gátér 193. sír, Fehértó B-29., 30., 32., 65. sírok: SEBESTYÉN 1930, 182–194). A 10–11. századi szegecselt ijlemezek száma azóta tovább nőtt, leletlistájuk közreadása azonban nem lehet itt feladat. Végül Bakay állásfoglalásának hatására titulálta Kovács László a szóban forgó tárgyat „ismeretlen rendeltetésű csonttárgynak” (KOVÁCS 1995, 303). A kérdést egyértelműen eldöntötte azonban a 2008. októberében Székesfehérváron végzett vizsgálat, amelynek során az előkerült tárgyat kétséget kizáróan íjszarvlemezpár homlok- és csúcstartó töredékének határozhattam meg, jellemzőik (forma, átmetszet, méret, belső oldalak irdaltsága, szélek kialakítása, stb.) alapján. (A tárgyról rajzot és feljegyzést készítő Kalmár János is íjszarvlemezpár töredékeként határozta meg a leletet.)
- 82 A tárgy a sír többi mellékleteitől eltérő leltári számon került rögzítésre (azokat lásd a 5859/1–14. számokon) – ennek köszönhető, hogy a kutatás sokáig elveszettnek hitte a darabot, vö. Kovács 1995, 33. lábjegyzet. Sajnálatos módon az így megkerült leletről készített feljegyzéseim elkavarodása okán itt nem tudom a tárgy leltári számát feltüntetni.
- 83 A temetőterkép (BAKAY 1978, 2. térkép) szerint a 21. és 26. sírokból is „ij” volt, a sírleírások azonban nem említik ijlemez, és a MNM-ban beletárolt leletanyagban sincs nyoma az ijlemezeknek.
- 84 Csontvázlap.
- 85 A JAM adattári anyagának átvizsgálása után kiderült, hogy az ijlemez pontos lelőhelye ma már nem azonosítható, a helyzetet sajnos még a tárgyak régi leltári számainak (16-21/1937) ismerete sem változtatott. A markolatlemezek kidolgozása és alakja alapján két különböző garnitúra határozható meg, így feltehető, hogy a két markolatlemezpár két különböző sírból származik, így a táblázatban is két külön számot kaptak. A múzeum raktári anyagából hiányzó, tiszalöki két markolatlemezrel való azonosításuk egyértelműen kizárható. A két töredékes szarvlemez összetartozása is valószínűsíthető.
- 86 Az ijlemezek elvesztek, a JAM honfoglalás kori anyagának többszöri átvizsgálása során sem akadtam nyomukra.
- 87 A sír ijlemezéről publikált rajz megtévesztő, rajta ugyanis több, nem illeszkedő, illetve biztosan nem összetartozó töredék egy szarvlemezként került ábrázolásra. A MEDGYESI 2002, 9. kép 1. szám alatt szereplő „rekonstruált” szarvlemez ugyanis egy részről áll két hosszabb, 96.4.10 leltári szám alatt őrzött szarvlemez töredékből, a köztük ábrázolt két igen apró, azóta elveszett értékelhetetlen töredékből, végül két illeszkedő töredékből, amit markolatlemez maradványának határozhattam meg (ez utóbbiak leltári száma 96.4.6). A MEDGYESI 2002, 10. kép 23. szám alatt közölt lemeztöredékek elvesztek.
- 88 László Gy. 1943–as munkájában nem említi, hogy a 14. képen közölt leletek melyik sírból származnak. A MNM-ben sikerült fellelni a temető leletanyagát: ott az ijlemez sírt a 14. sírként tartják számon. A MNM Régészeti Adattárában azonban nem találtam semmiféle adatot a temetőre. Szerencsére azonban Nemeskéri J. és Gáspárdy G. antropológiai feldolgozásában a vázak elemzésén kívül megtaláljuk a leletanyag felsorolását is – mégpedig síronkénti bontásban. Itt a 14. sírnál egy női, melléklet nélküli váz leírása olvasható (NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 491–492). Ugyanakkor a temetőben a 4. ijlemez síron kívül csak egy másik ijlemez sírt találunk: a 19. számút, melynek mellékletei (Uo, 494–495) megegyeznek a László Gy. által közölt 14. képen látható tárgyakkal. A fentiek alapján arra következtethetünk, hogy a MNM raktárában feltehetőleg téves sírszámon őrzik a 19. sír leletanyagát, igaz az általam nem ismert leltárkönyv esetleges további adatai akár e felvetést még cáfolhatják.
- 89 Feltehetőleg tegezlemez volt.
- 90 Feltehetőleg tegezlemez lehetett.
- 91 A szerző által hozott „Bogenschützensausrüstung” kitétel nem feltétlenül jelent ijlemez(ek)e)t is, erre lásd például a Mezőberény-kérhalmi esetet lejjebb.
- 92 Markolatlemez mivolta eldönthetetlen a rendelkezésemre álló adatok alapján: a sírleírásban, a mellékletek felsorolásánál, mint „lapos, ovális csontlemez” szerepel, a szerzők azonban a leletanyag tárgyalásakor a fegyvereknél nem tesznek róla említést. Ezzel szemben a megjelent előzetes ásatási jelentésben kifejezetten markolatlemezről van szó: „Több férfisírban találtunk fegyverre utaló nyomokat: (harci) baltát, íjmarkolat csontlemezét, számos, különböző típusú nyílhegyet (1-4 db. egy sírban)” (GALLINA 2001a). Ugyanígy nem kerül említésre a temető előzetes, rövidített feldolgozásában sem (GALLINA 2000, 36-37)
- 93 A temető leletanyagáról síronkénti bontásban szokatlanul részletes leírást adó FÉK adata a sír ijlemezéről megbízhatónak tűnik, ugyanakkor megjegyzendő, hogy Kürti Béla a temető bemutatásakor, illetve a kiszombori ijlemez sírok összegyűjtésekor nem tudott a sírról.
- 94 Lásd az előző végjegyzetet.
- 95 A szerző által hozott „Bogenschützensausrüstungen” kitétel nem feltétlenül jelent ijlemez(ek)e)t is, erre lásd például a Mezőberény-kérhalmi esetet lejjebb.

- 96 A csontlemezek olyan apró töredékek, hogy a személyes vizsgálat során sem sikerült eldönteni eredeti funkciójukat.
- 97 A temető íjlemezeit egyedül a bizonytalan hitelű FÉK említi, Bálint Csanád már a többértelmű „Bogenschützensausrüstung” szót használja, ezért jobbnak láttam a lelőhelyet a bizonytalan adatoltságuk között szerepeltetni.
- 98 Minden közelebbi meghatározás nélkül említett „1 csontlemez”.
- 99 Három szarvlemez-töredék nem került leltározásra.
- 100 A szerző tanulmányában a temető kései, 11–12. századi keltezése mellett érvel.
- 101 A MNM-ben őrzött együttesben nem találhatóak „íjborító csontlemezek”.
- 102 A leletről Cs. Sebestyén Károly sem nyilatkozik egyértelműen – az akár tegezhez is tartozhatott. A lelet szórvány mivolta valamint a találás éve nagyon valószínűvé teszi, hogy a Sebestyénnél szereplő királyhalmi leletek azonosak a Bálint Csanád által ismertetett királyhalmi, 473. sz. tanya területéről előkerült leletekkel. Igaz ugyan, hogy a leletek nem egyeznek a két kutató ismertetésében: míg Sebestyén két kengyelről, csikózábláról, hét nyílcsúcsról, két késpengéről, tegezrészeletről és „néhány csontléc-töredékről” tud, addig Bálint csak meghatározatlan számú nyílhegyet és egy pontkör mintás csontlemezkét említ („punktkreisverzierte Knochenplättchen”).
- 103 Eredetileg: 2/1903. sír.
- 104 A lemeztöredékek rajzát közlő Hampel Józsefnél még mint „tegez maradványai” szerepelnek (HAMPEL 1907, 203), Bakay Kornél azonban nem tartotta kizártnak a töredékek íjlemezként való azonosítását sem: „Bogenspannungknochen vermutlich aus dem Grab 34. Aufgrund der Beschreibung kann auch ein Köcherbeschlag sein” (BAKAY 1966, 71). A sír kiásása és leírása azonban jóval az íjlemez felismerése előtt történt. Tegez részeként való meghatározásuk nyilvánvalóan azon alapult, hogy a tegez vasszerelékei között, környékén kerültek elő – a rendelkezésre álló dokumentáció azonban nem elégséges egy ilyen kérdés eldöntéséhez. Az azóta elveszett lemezekről készült rajzok viszont meglátásom szerint egyértelműen szarvlemez töredékekre utalnak.
- 105 A publikáció szerint „későközépkori íjcsontlemez” – nincs tudomásom arról, hogy a késő középkori Magyarországon használtak volna íjlemez (az egyetlen – ráadásul épen – fennmaradt magyar íjon nincs íjlemez, lásd Tóth 2011).
- 106 A FÉK „íjak” említése alighanem téves, mert a Hampel József által ismertetett leletanyagban íjlemez nem találhatóak. A HAMPEL 1900, LX/5. táblán látható fenéki alakja ugyanakkor szabályos íjmarkolatlemezre hajaz: talán ez lehetett a tévesztés oka.
- 107 Noha az ásató sem azonosította a töredéket íjlemezként, a táblázatban mégis felüntettem a biztonság kedvéért: a töredék természetesen nem íjapplikáció, mivel a „hátlapja” is simára csiszolt, faragott, valamint egy pont-kör ornamentalsel díszített.
- 108 A Bálint Csanád által használt többértelmű „Bogenschützensausrüstung” kifejezés itt alighanem a 85. sír tegzére, valamint a 86. sír tegzére és nyilaira vonatkozhat, mert a temetőben nem került elő íjlemez a topográfiai összefoglaló szerint.
- 109 Mivel a romániai leletanyagot PhD értekezésében aprólékos pontossággal feldolgozó Gáll Erwin sem tud siklói íjlemezről, ezért Bálint Csanád többértelmű „Bogenschützensausrüstung” megnevezését kizártam a biztos íjlemez leletek közül.
- 110 A Bálint Csanádnál szereplő „Bogenschützensausrüstung” kifejezés sírokra bontva hozott mellékletlista alapján az íjlemez nélküli, tegez-nyilas 8. sírra vonatkozhat.
- 111 Sem közreadott sírleírásban, sem a sírrajzon, sem a tárgyrajkok közt nem találunk íjlemezeket – azokat egyedül csak TOČIK 1987, 191 hozza a szlovákiai íjlemez felsorolásakor. Ennélfogva alighanem elírás eredménye lehet a 7/53-as sír íjlemezsként történő említése.
- 112 Lásd az előző végjegyzet megállapítását, csak a 7/55-as sírra vonatkozóan.
- 113 A közöletlen temető anyagáról Fodor István adott részletes felsorolásában hírt, de abban nem találunk íjlemez (mint ahogy a MNM-ban őrzött leletanyagban magam sem fedeztem fel íjlemez), így a FÉK által említett „csontlemezek” minden bizonnyal a 3. sír tegezlemezeire vonatkoznak.
- 114 A FÉK által említett „íj csontlemezeit” nem találjuk az Anton Točik által közölt anyagban, így az adat tévesnek tekinthető.

- ADAM 2002 = Szentpéteri, J. (Hrsg.): Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. [Varia Archaeologica Hungarica 13/1–2.] Budapest 2002.
- ALFÖLDY 1963 = Alföldy G.: XX. ker. Pesterzsébet-Soroksár, Marx K. úti homokbánya (előzetes jelentés). BudRég 20 (1963) 545–546.
- BAHN 2001 = Bahn, P. (ed.): The Penguin Archaeology Guide. hn 2001.
- BAKAY 1966 = Bakay, K.: Gräberfelder aus den 10.-11. Jahrhunderten in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der fürstlichen Residenz, I. Archäologische Studien zu der Frage der ungarischen Staatsgründung II. Alba Regia 6–7 (1965–1966) 43–88.
- BAKAY 1967 = Bakay, K.: Archäologische Studien zu der Frage der ungarischen Staatsgründung. Angaben zur Organisierung des fürstlichen Heeres. ActaArchHung 19 (1967) 105–145.
- BAKAY 1973 = Bakay K.: Az avarok időrendjéről. Újabb avar temetők a Balaton környékén. SMK 1 (1973) 5–86.
- BAKAY 1978 = Bakay K.: Honfoglalás-és államalapításkori temetők az Ipoly mentén. [StudCom 6.] Szentendre 1978.
- BALOGH 2003 = Balogh Cs.: 10. századi sírok Kiskunfélegyháza környékéről. MFMÉ - StudArch 9 (2003) 283–295.
- BARTOSIEWICZ 2006 = Bartosiewicz L.: Régenvolt háziállatok. Bevezetés a régészeti állattanba. [Bibliotheca Archaeologica] Budapest 2006.
- BÁLINT 1936 = Bálint A.: A szakálhái Árpád-kori temető. Dolgozatok 12/1–2 (1936) 205–221.
- BÁLINT 1941 = Bálint A.: Csanád, Arad és Torontál k. e. e. vármegyék régészeti katasztere. Szerk.: Eperjessy K. – Árva J. [A Csanádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat kiadványa V., Csanádvármegyei könyvtár 37.] Makó 1941.
- BÁLINT 1962 = Bálint A.: Kübekháza-Újtelep 483. In: Az 1961 év régészeti kutatásai. [RégFüz I/15.] Budapest 1962, 60.
- BÁLINT 1968 = Bálint Cs.: Honfoglalás kori sírok Szeged-Öthalmon. MFMÉ 1968, 47–89.
- BÁLINT 1971 = Bálint Cs.: X. századi temető a szabadkígyósi-pálligeti táblában. BMMK 1 (1971) 49–88.
- BÁLINT 1990 = Bálint Cs.: A szegedi régészeti kiállításról. ComArchHung 1990, 221–226.
- BÁLINT 1991 = Bálint Cs.: Südungarn im 10. Jahrhundert. [StudArch 11.] Budapest 1991.
- BÁLINT 2004 = Bálint Cs.: A nagyszentmiklósi kincs. Régészeti tanulmányok. [Varia Archaeologica Hungarica 16a.] Budapest 2004.
- BÁN 1989 = Bán P.: Forrás. (címszó) In: Magyar történelmi fogalomtár. I. kötet. Szerk.: Bán P. h.n 1989, 139–140.
- BÁRDOS 1991 = Bárdos E.: Somogyjád-Gépállomás. In: Az 1989. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/43.] Budapest 1991, 41.
- BELÉNYESI-MARTON 2004 = Belényesi K.–Marton T.: Perspektívák, tendenciák és kihívások az ezredforduló régészetében. In: Mi végre a tudomány? [Fiatal Kutatók Fóruma 1. – 2003.] Budapest 2004, 171–180.
- BENDE-LŐRINCZY-TÜRK 2002 = Bende L.–Lőrinczy G.–Türk A.: Honfoglalás kori temetkezés Kiskun-dorozsma-Hosszúhát halomról. In: MFMÉ-StudArch 8 (2002) 351–402.
- BENCZE-SZIGETI 2010 = Bencze Z.–Szigeti J.: Honfoglalás kori temető Soroksár határában (M0 BP 09). BudRég 42–43 (2009–2010) 53–79.
- BÉRES 2002 = Béres M.: A régészeti múlt. In: Péter L. (szerk.): Szatymaz földje és népe. Szeged 2002, 39–62.
- BIALEKOVÁ 1964 = Bialeková, D. Staromaďarské hroby a včasnostredeké sídliskové objekty v Lipovej-Ondorchove. Študijné Zvesti 14/2 (1964) 187–196.
- BÍRÓ 2007 = Bíró Á.: Adatok a 10–11. századi magyar fegyverzet kérdéseihez. A Magyar Nemzeti Múzeum és a székesfehérvári Szent István Király Múzeum 10–11. századi íjszarv-lemezei. Budapest 2007. (Egyetemi szakdolgozat, ELTE régészet szak, kézirat.)
- BÍRÓ-LANGÓ-TÜRK 2010 = Bíró Á.–Langó P.–Türk A.: Adatok a Kárpát-medencei, agancsból faragott íjmarkolat lécek értékeléséhez. Szentés-Derekegyházi oldal, D-3. tábla, 6. sír. ArchÉrt 135 (2010) 245–268.
- BLĂJAN 2006 = Blăjan, M.: Alba Iulia – „Stația de Salvare” (campaniile 1980–1981)/ Alba Iulia – „Stația de Salvare” (1980–1981 excavations). In: Ciugudean H.–Pinter, Z. K. –Rustoiu, G. T. (ed.): Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri archaeologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție. (Habitat-religion-Ethnicity: 9th–11th Century Archaeological Finds in Transilvania. Exhibition Catalogue.) [Bibliotheca Musei Apulensis 21.] Alba Iulia 2006, 26–32.
- BOLLÓK 2012 = Ornamentika a 10. századi Kárpát-medencében. Formatörténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez. PPKE BTK PhD dolgozat. Kézirat. Budapest, 2012.
- BOLLÓK 2013 = Megjegyzések a honfoglalás kori (öv)veretek kutatásának állásáról – kiválasztott problémák. In: Révész L.–Wolf M. (szerk.): A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára. Budapest–Szeged 2013, 423–446.

- BÓNA 1987 = Bóna I.: A honfoglaló magyarság régészeti hagyatéka Erdélyben. In: Makkai L.–Mócsy A. (szerk.): Erdély története. Első kötet. A kezdetektől 1606-ig. Budapest 1987, 203–217.
- BÓNA 1996 = Bóna I.: A honfoglalás kori Erdély a régészeti kutatások fényében. Honismeret 24/5 (1996) 3–16.
- BÓNA 1997 = Bóna I.: Die Archäologie in Ungarn und die ungarische Landnahme. ActaArchHung 49 (1997) 345–362.
- BUZA 2007 = A besenyőtelek-tepélypusztai honfoglalás és Árpád-kori temetők. Alba Regia 36 (2007) 71–85.
- CAPELLE 1982 = Capelle, T.: Erkenntnismöglichkeiten ur- und frühgeschichtlicher Bewaffnungsformen. Zum Problem von Waffen aus organischen Material. Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn 182 (1982) 265–288.
- ЧОЙКЕ 1995 = Choyke, A. M.: Report on the avar period antler and bone artifacts from Budakalász Dunapart. ActaArchHung 47 (1995) 221–240.
- ЧОЙКЕ–BARTOSIEWICZ 1986 = Choyke, A. M.–Bartosiewicz L.: Íjmaradványok Hódmezővásárhely-Nagysziget honfoglaláskori temetőjének 63. sírjából. ComArchHung 1986, 135–137.
- ЦИРКОВ 1990 = Чирков, А.Ю.: Новые данные о поздних кочевниках Среднего Попрутья. In: Археологические исследования молодых ученых Молдавии. Кишинев 1990, 158–168.
- CIUGUDEAN 2006 = Ciugudean, H.: Alba Iulia (Gyulafehérvár, Weissenburg, Karlsburg). Necropole de la Alba Iulia - „Stația de Salvare”./The Necropolis from Alba Iulia - „Stația de Salvare”. In: Ciugudean H.–Pinter, Z. K.–Rustoiu, G. T. (ed.): Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție. (Habitat-religion-Ethnicity: 9th–11th Century Archaeological Finds in Transilvania. Exhibition Catalogue.) [Bibliotheca Musei Apulensis 21.] Alba Iulia 2006, 12–25.
- COSMA 2001 = Cosma, C.: Gräberfelder, Einzelgräber und Grabfunde unsicheren Charakters aus dem 9.–10. Jh. im Westen und Nordwesten Rumäniens. In: Cosma, C.–Tamba, D.–Rustoiu, A. (Hrsg.): Studia Archaeologica et Historica Nicolae Gudea Dicata. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani. (Festschrift für Professor Nicolae Gudea gelegentlich des 60. Geburtstages.) [Bibliotheca Musei Porolisensis 4.] Zalău 2001, 499–565.
- CSALLÁNY–GOMBÁS 1965 = Csallány D.–Gombás A.: Tiszadada-Kálvinháza. In: Az 1965. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/19.] Budapest 1965, 18.
- CSALLÁNY 1941 = Csallány G.: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről. FolArch 3–4 (1941) 182–192.
- CS. SEBESTYÉN 1930 = Cs. Sebestyén K.: Rejtélyes csontok népvándorláskori sírokban. Dolgozatok 6/1–2 (1930) 178–220.
- CS. SEBESTYÉN 1932 = Cs. Sebestyén K.: „A sagittis Hungarorum...” A magyarok íjja és nyila. Dolgozatok 8/1–2 (1932) 167–255.
- DARVILL 2002 = Darvill, T.: The Concise Oxford Dictionary of Archaeology. Oxford 2002.
- DEMO 1996 = Demo, Ž.: Vukovar – Lijeva Bara. Zagreb 1996.
- DEMO 2005 = Demo, Ž.: Refleksni luk s ranosrednjovjekovnog groblja Vukovar-Lijeva Bara (gr. 92). (The composite bow from the early medieval cemetery of Vukovar-Lijeva Bara (grave 92).) Starohrvatska prosvjeta III. serija-svezak 32 (2005) 77–85.
- DEMO 2009 = Demo, Z.: Ranosrednjovjekovno groblje Bjelobrdske kulture: Vukovar – Lijeva Bara (X–XI. stoljecé). Zagreb 2009.
- DIENES 1956 = Dienes I.: Un cimitière de Hongrois conquérants à Bashalom (Fouilles exécutées par L. Kiss). ActaArchHung 7 (1956) 245–277.
- DIENES 1957 = Dienes I.: A bashalmi (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglaláskori temető. ArchÉrt 84 (1957) 24–37.
- DIENES 1959 = Dienes I.: A perbetei lelet. Milyen volt a honfoglaló magyarok öve? ArchÉrt 86 (1959) 145–157.
- DIENES 1960a = Dienes I.: X. századi magyar temető Zalaszentgróton. In: Szentmihályi I. (szerk.): A Göcseji Múzeum jubileumi emlékkönyve 1950–1960. Zalaegerszeg 1960, 107–126.
- DIENES 1960b = Dienes I.: Honfoglaló magyarok sírjai Nagykőrösön. ArchÉrt 87 (1960) 177–187.
- DIENES 1963 = Dienes I.: Magyarhomorog-Könyadomb. In: Az 1962 év régészeti kutatásai. [RégFüz I/16.] Budapest 1963, 57–58.
- DIENES 1964 = Dienes I.: Magyarhomorog-Könyadomb. In: Az 1963 év régészeti kutatásai. [RégFüz I/17.] Budapest 1964, 63.
- DIENES 1965a = Dienes I.: Magyarhomorog-Könyadomb. In: Az 1964 év régészeti kutatásai. [RégFüz 18.] Budapest 1965, 51.
- DIENES 1965b = Dienes I.: A honfoglaló magyarok. In: Nagy Gy. (szerk.): Orosháza története. Orosháza 1965, 136–174.
- DIENES 1972 = Dienes I.: A honfoglaló magyarok. Budapest 1972.
- DIENES 1975 = Dienes I.: Rakamaz-Strázsadombi dűlő. In: Az 1974. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/28.] Budapest 1975, 88–89.
- DIENES 1994 = Dienes I.: Landnahmezeitliche Kerbinschrift aus dem Gräberfeld von Homokméggy-Halom in der Umgebung von Kalocsa. FolArch 43 (1994) 167–180.
- DÖRNER 1970 = Dörner, E.: Cercetări și săpături arheologice în județul Arad. Materiale și cercetări

- arheologică 9 (1970) 445–465.
- DRAGOTĂ 2006 = Dragotă, A.: Deva (Déva, Diemrich). In: Ciugudean H.–Pinter, Z. K.–Rustoiu, G. T. (ed.): Habitat-Religie-Etnicitate: Descoperiri arheologice din secolele IX–XI în Transilvania. Catalog de expoziție. (Habitat-religion-Ethnicity: 9th–11th Century Archaeological Finds in Transilvania. Exhibition Catalogue.) [Bibliotheca Musei Apulensis 21.] Alba Iulia 2006, 87–88.
- ECKHARDT 1996 = Eckhardt, H.: Pfeil und Bogen. Eine archäologisch-technologische Untersuchung zu urnenfelderzeitlichen Befunden. [Internationale Archäologie Band 21.] Espelkamp 1996.
- EGGERS 1950 = Eggers, H. J. : Das Problem der ethnischen Deutung in der Frühgeschichte. In: Ur- und Frühgeschichte als historische Wissenschaft. Festschrift zum 60. Geburtstag von Ernst Wähle. Hrsg. H. Kirchner. Heidelberg 1950. 49–59.
- EGGERS 1959 = Eggers, H. J.: Einführung in die Frühgeschichte. München 1959.
- EGGERT 2005 = Eggert, M. K. H.: Prähistorische Archäologie. Konzepte und Methoden. (Zweite unveränderte Auflage.) Tübingen-Basel 2005. (Első kiadása: 2000.)
- EGRY-TOMKA 2003 = Egrý I.–Tomka P.: Himod, Káposztás-kertek. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Budapest 2003, 147–148.
- ERDÉLYI 1964 = Erdélyi I.: A bodrogszerdahelyi honfoglaláskori temető. JAMÉ 4–5 (1961) 17–29.
- ERDÉLYI 1993 = Erdélyi I.: Honfoglaló magyar temető leletmentése Budakeszin. ComArchHung 1992, 135–152.
- K. ÉRY 1968 = K. Éry K.: Reconstruction of the Tenth Century Population of Sárbogárd on the Basis of Archaeological and Anthropological Data. Alba Regia 8–9 (1968) 93–147.
- K. ÉRY-KRALOVÁNSZKY-NEMESKÉRI 1963 = K. Éry K.–Kralovánszky A.–Nemeskéri J.: Történeti népségek rekonstrukciójának reprezentációja. Anthropológiai Közlemények 8 (1963) 41–90.
- FARKAS-LOTTERHOF-B. MARCSIK 1969 = Farkas Gy.–Lotterhof E.–B. Marcsik A.: A Hódmezővásárhely-Nagyszigeten és Kübekháza-Újtelepen feltárt sírok antropológiai leleteinek értékelése. MFMÉ 1969/1 (1969) 123–130.
- FÁBIÁN 1967 = Fábíán Gy.: Archaeologia experimentalis. Honfoglaláskori (sic!) magyar új rekonstruálása. Természettudományi Közlöny 1967/3, 98–101.
- FÁBIÁN 1984 = Fábíán Gy.: Újabb adatok a honfoglaláskori íjászat kérdésköréhez. MFMÉ 1980–1981/1 (1984) 63–76.
- FÉK 1962 = Fehér G.–Éry K.–Kralovánszky A.: A Közép-Duna medence magyar honfoglalás- és kora Árpád kori sírleletei. Leletkataszter. Szerk.: Szóke B. [Régészeti Tanulmányok 2.] Budapest 1962.
- FETTICH 1931 = Fettich N.: Adatok a honfoglaláskori archaológiájához. ArchÉrt 45 (1931) 48–112.
- FETTICH 1937 = Fettich N.: A honfoglaló magyarság fémművészete [StudArch 21.] Budapest.
- FODOR 1981 = Fodor I.: Honfoglaláskori sír Doroszlón. ComArchHung 1981, 149–164.
- FODOR 1985 = Fodor I.: Honfoglaláskori temető Sándorfalván (Előzetes közlemény). AAASzeg 5 (1985). [Régészeti tanulmányok I.] 17–33.
- FODOR 1986 = Fodor I.: Néhány észrevétel a kabar kérdésről. In: Németh P.–Farkas J. (szerk.): Régészeti tanulmányok Kelet-Magyarországról. [Folklor és etnográfia 24.] Debrecen 1986, 99–114.
- FODOR 1992 = Fodor I.: Tiszabездé. In: Az 1992. év régészeti kutatásai. [RégFüz 1/46.] Budapest 1994, 63.
- FODOR 1993 = Fodor I.: Magyar jellegű régészeti leletek Moldvában. In: Halász P. (szerk.): „Megfog vala apóm szokor kezemtül...” Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Budapest 1993, 17–38.
- FODOR 1996a = Fodor I.: Bodrogszerdahely. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 136–139.
- FODOR 1996b = Fodor I.: Rakamaz-Strázsadomb. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 110–119.
- FODOR 1996c = Fodor I.: Tiszaeszlár-Bashalom. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 185–190, 452.
- FODOR 1996d = Fodor I.: Tiszaeszlár-Újtelep. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 193–196.
- FRERICHS 1981 = Frerichs, K.: Begriffsbildung und Begriffsanwendung in der Vor- und Frühgeschichte. Zur logischen Analyse archäologischer Aussagen. [Arbeiten zur Urgeschichte des Menschen Band 5.] Frankfurt am Main-Bern 1981.
- FÜREDI 2003 = Füredi Á.: Honfoglalás kori temető Kálon. BMMK 24–25 (2003). Hadak útján XIII. A népvándorláskor fiatal kutatóinak konferenciája, Gyula, 2002. szept. 17–19. Szerk.: N. Varga É. – Liska A. – Szatmári I. Békéscsaba 2003, 331–351.
- GALLINA 2000 = Gallina Zs.: Honfoglalás kori köznép temetője Homokmégyen. [Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 6.] Kalocsa 2000.
- GALLINA 2001a = Gallina Zs.: Homokmégy-Székes. In: Az 1997. év régészeti kutatásai. [RégFüz 1/51.] Budapest 1998, 113.
- GALLINA 2001b = Gallina Zs.: 10–11. századi temető- és szarmata településrészlet Homokmégy-Székesen. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 1998. Budapest 2001, 87–105.

- GALLINA-HAJDRIK 1998 = Gallina Zs. – Hajdrik G.: 10–11. századi temetőrészlet Homokmégy-Székesen. *Cumania* 15 (1998) 133–178.
- GALLINA 1980 = Gardin, J.-C.: *Archaeological constructs. An aspect of theoretical archaeology.* Cambridge–Paris 1980.
- GÁLL 2004–2005 = Gáll E.: *Burial Customs in the 10th–11th Centuries in Transylvania, Crişana and Banat. Dacia* 48–49 (2004–2005) 335–454.
- GÁLL 2007 = Gáll E.: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság X–XI. századi sír- és szórványfegyverleleteinek elemzése. Hadtörténelmi Közlemények* 120/2 (2007. június) 395–474.
- GÁLL–GERGELY 2009 = Gáll E.–Gergely B.: *Kolozsvár születése. Régészeti adatok a város 10–13. századi történetéhez.* Kolozsvár 2009.
- GÁLL–HUSARIK–MÄRGINEAN 2008 = Gáll E.–Husarik, P. – Märginean, F.: *A nagylaki honfoglalás kori temető megmentett leletei. Adatok a bánsági, erdélyi és partiumi honfoglalás kori lovas temetkezés szokásához.* *BMMK* 32 (2008) 107–144.
- GIFFORD 1981 = Gifford, D. P.: *Taphonomy and Paleoecology: A Critical Review of Archaeology's Sister Disciplines.* In: Schiffer, M. B. (ed.): *Advances in Archaeological Method and Theory.* Volume 4. New York-London 1981, 365–438.
- GUBITZA 1912 = Gubitza K.: *Zombori honfoglaláskori lovas sírlelet. A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve* 28/1 (1912), 27–28.
- HAMPEL 1900 = Hampel J.: *A honfoglalási kor hazai emlékei.* In: Pauler Gy.–Szilágyi S. (szerk.): *A magyar honfoglalás kútfői. A honfoglalás ezredéves emlékére.* Budapest 1900, 507–830. (Reprint: 2000.)
- HAMPEL 1907 = Hampel J.: *Ujabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről.* Budapest 1907.
- HANULIAK 1994 = Hanuliak, M.: *Malé Kosihy. Pohrebisko z 10.–11. storočia.* [Materialia Archaeologica Slovaca 12.] Szerk.: Ruttikay, A. Nitra 1994.
- HÁRSING 1981 = Hársing L.: *A tudományos érvelés logikája.* Budapest 1981.
- HÄRKE 1993 = Härke, H.: *Intentionale und funktionale Daten. Ein Beitrag zur Theorie und Methodik der Gräberarchäologie.* *Archäologisches Korrespondenzblatt* 23 (1993) 141–146.
- HÄRKE 1994 = Härke, H.: *Data Types in Burial Analysis.* In: Stjernquist, B. (ed.): *Prehistoric Graves as Sources of Information. Symposium at Kastlösa, Öland, May 21–23, 1992.* [Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 29.] Stockholm 1994, 31–39.
- HÄRKE 1997 = Härke, H.: *The Nature of Burial Data.* In: Jensen C. K.–Nielsen K. H. (ed.): *Burial & Society. The Chronological and Social Analysis of Archaeological Burial Data.* Oxford-Aarhus 1997, 19–27.
- HOREDT 1986 = Horedt, K.: *Siebenbürgen im Frühmittelalter.* [Antiquitas Reihe 3. Abhandlungen zur Vor- und Frühgeschichte, zur klassischen und provinzial-römischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums 28.] Bonn 1986.
- HIDÁN 1996 = Hidán Cs.: *A honfoglalók harcászata.* In: Siklódi Cs. (szerk.): *A honfoglalók hétköznapjai.* Budapest 1996, 43–72.
- HORVÁTH 1960 = Horváth A.: *Biharkeresztes [-Vasútállomás].* In: *Az 1959 év régészeti kutatásai.* [RégFüz I/13.] Budapest 1960, 80.
- HORVÁTH 1996a = Horváth M. A.: *A homokmégyhalomi temető és a Bács-Kiskun megyei honfoglalás kori lelőhelyek összefüggései.* In: Wolf M.–Révész L. (szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei.* Miskolc. 125–147.
- HORVÁTH 1996b = Horváth M. A.: *Kunadacs-Köztemető.* In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): *„Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus.* Budapest. 333–337.
- HORVÁTH 1996c = Horváth M. A.: *Homokmégy-Halom.* In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): *„Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus.* Budapest 1996, 312–314.
- H. TÓTH 1974 = H. Tóth E.: *Honfoglaláskori sír Kiskunfélegyházán.* *ArchÉrt* 101 (1974), 112–126.
- H. TÓTH 1976 = H. Tóth E.: *The Equestrian Grave of Izsák-Balázspuszta from the Magyar Conquest.* (Az Izsák-balázspusztai lovas sír.) *Cumania* IV. 141–184.
- H. TÓTH 1984 = H. Tóth E.: *Kunadacs-Köztemető.* In: *Az 1983. év régészeti kutatásai.* [RégFüz I/37.] Budapest 1984, 83.
- ISTVÁNOVITS 2003 = Istvánovits E.: *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga.* [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 4. Szerk.: Kovács L. – Révész L. Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2. Szerk.: Almássy K. – Istvánovits E.] Nyíregyháza 2003.
- IZMAJLOV 1998 = Измайлов, И. Л.: *К истории сложносоставного лука населения Среднего Поволжья и Нижнего Прикамья середины VIII–X вв.* In: *Культуры Евразийских степей второй половины и тыячелетия н.э. (вопросы хронологии).* Материалы Международной археологической конференции 17–20 ноября 1997 г. Самара 1998, 242–259.
- JANKOVICH 1991 = Jankovich B. D.: *A magyar honfoglalás.* In: Jankovich B. D.–Erdmann Gy. (szerk.): *Békéscsaba története. Első kötet a kezdetektől 1848-ig.* Békéscsaba 1991, 147–159.
- JÓSA 1912 = Jósa A.: *Honfoglaláskori temető Micske pusztán.* In: Csallány D. (szerk.): *Jósa András múzeumi és hírlapi cikkei: 1908–1918.* [Jósa András Múzeum Kiadványai 13.] Nyíregyháza 1978, 210–226. (Eredetileg: Nyírvidék 1912., XXXIII. évf. 17–20. számok.)
- JÓSA 1914 = Jósa A.: *Honfoglaláskori emlékek*

- Szabolcsban II. ArchÉrt 34 (1914), 303–340.
- KALICZ 1957 = Kalicz N.: A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletei 1957-ben. HOMÉ 1 (1957), 165–169.
- KALMÁR 1971 = Kalmár J.: Régi magyar fegyverek. Budapest 1971.
- KESZI 2000 = Keszi T.: Módszertani megjegyzések a szeriációs temetőelemzésekkel kapcsolatban. In: Petercsák T.–Váradi A. (szerk.): A népvándorláskor kutatóinak kilencedik konferenciája. Eger, 1998. szeptember 18–20. [HMRK 2.] Eger 2000, 449–456.
- KISLÉGHY NAGY 2010 = Kisléghi Nagy Gy.: Archeológiai napló. In: Lőrinczy G. (szerk.): Kisléghi Nagy Gy.: Archeológiai Napló. Szeged-Temesvár 2010, 15–154.
- KISS 1983 = Kiss A.: Baranya megye X–XI. századi sírleletei. Szerk.: Dienes I. [Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1. Szerk.: Fülepp F.] Budapest 1983.
- KISS 1985 = Kiss A.: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: Friesinger, H.–Daim, F. (Hrsg.): Die Bayern und ihre Nachbarn. Teil 2. Berichte der Kommission für Frühmittelalterforschung, 25. bis 28. Oktober, Stift Zwettl, Niederösterreich. [Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung 9.] Wien 1985, 217–379.
- KISS 2000 = Kiss G.: Vas megye 10–12. századi sír- és kincsleletei. [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 2. Szerk.: Kovács L. – Révész L.] Szombathely 2000.
- KISS 1933–1934 = Kiss L.: Honfoglaláskori leletek a Jósza Múzeumban. Dolgozatok 9–10 (1933–1934) 215–220.
- KOLOZSI 2012 = Kolozsi B.: Komádi, Közös-liget 2. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2010. Budapest 2012, 262–263.
- KOPERSKI 1996 = Koperski, A.: Przemysł. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 439–448.
- KOVALOVSZKY 1996 = Kovalovszky J.: Honfoglalás kori települések régészeti kutatása. In: Wolf M.–Révész L. (szerk.): A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Miskolc 1996, 288–293.
- KOVÁCS 1942 = Kovács I.: A kolozsvári Zápolya-utcai magyar honfoglaláskori temető. Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából 2/1 (1942) 85–115.
- KOVÁCS 1983 = Kovács L.: A Hajdúböszörmény-Erdős tanyai honfoglaló sírlelet (Adatok az avar- és a honfoglalás kori szaluk elterjedéséhez). A Hajdúsági Múzeum Évkönyve 5 (1983) 19–53.
- KOVÁCS 1985 = Kovács L.: Kora Árpád kori temetőrészlet Dabas (Gyón)-Paphegyen. StudCom 17 (1985) 369–386.
- KOVÁCS 1986a = Kovács L.: Honfoglalás kori sírok Nagytarcsán II: a homokbányai temetőrészlet (Adatok a nyéltamaszos balták, valamint a trapéz alakú kengyelek értékeléséhez). ComArchHung 1986, 93–121.
- KOVÁCS 1986b = Kovács L.: Viselet, fegyverek. In: Kristó Gy.: Az Árpád-kor háborúi. Budapest 1986.
- KOVÁCS 1989 = Kovács L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. [Fontes Archaeologici Hungariae] Budapest 1989.
- KOVÁCS 1994–1995 = Kovács L.: A Kárpát-medence kétélű kardjai a 10. század 2. feléből. ComArchHung 1994–1995, 153–189.
- KOVÁCS 1995 = Kovács L.: Előkelő rusz vitéz egy székesfehérvári sírban (A rádiótelemi honfoglalás kori A. sír és kardja). In: Koszta L. (szerk.): Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szeged 1995, 291–308.
- KOVÁCS 1997 = Kovács L.: István Dienes's grösste Ausgrabung in Magyarhomorog-Könyadomb (Forschungsgeschichte). ActaArchHung 49 (1997) 363–384.
- KOVÁCS 2007. Über die Münzen des Gräberfeldes des ungarischen Gemeinvolkes aus dem 10.-12. Jahrhundert von Magyarhomorog-Könyadomb. ActaArchHung 58 (2007) 187–212.
- KOVÁCS–VADAY 2011 = Kovács L.–Vaday A.: Örménykút Site 52: Section of a cemetery from the Period of the Hungarian Conquest. In: Vaday H. A.–Jankovich B. D. – Kovács L.: Archaeological Investigations in County Békés 1986–1992. [Varia Archaeologica Hungarica 25.] Budapest 2011, 587–637.
- KÖLTŐ 1990 = Költő L.: A Balatonszemes, Landler Jenő utcai honfoglaláskori lovas sír. In: Szemes. Tanulmányok Balatonszemes múltjáról és jelenéről. Közreadja: Reöthy F.–Stirling J. (I. Szemes) Balatonszemes 1990, 85–101.
- KÖLTŐ 1993 = Költő L.: Honfoglalás kori tegzes sír Vörsön. HOMÉ 30–31/2 (1993) 433–445.
- KÖLTŐ 1996 = Költő L.: Vörs-Papkert B. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 376–378.
- KÖLTŐ 2003 = Költő L.: Vörs, Majori-dűlő. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2001. Budapest 2003, 238.
- KÖLTŐ–HORVÁTH 2004 = Költő L.–Horváth P.: Vörs-Majori dűlő 357. számú sírban talált tegzes zárszerkezetének restaurálása, rekonstruálása. SMK 16 (2004) 223–235.
- KŐHEGYI 1983 = Kőhegyi M.: Madaras-Kenderföldek. In: Az 1982. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/36.] Budapest 1983, 73.
- KRALOVÁNSZKY 1962a = Kralovánszky A.: Sárbogárd-Templom dűlő, Kossuth MTSZ homokbányája.

- In: Az 1961 év régészeti kutatásai. [RégFüz I/15.] Budapest 1962, 57.
- KRALOVÁNSZKY 1962b = Kralovánszky A.: Velence-Növényvédő állomás. In: Az 1961 év régészeti kutatásai. [RégFüz I/15.] Budapest 1962, 58.
- KRALOVÁNSZKY 1971 = Kralovánszky A.: The Paleosociographical Reconstruction of the Eleventh Century Population of Kérpuszt. A Methodological Study. JPMÉ 13 (1968) 75–116.
- KREITNER 2000 = Kreitner, Th.: Ein madjarzeitliches Gräberfeld aus Bruck an der Leitha, NÖ – Ein Vorbericht. Fundberichte aus Österreich 39 (2001) 182–199.
- KRISTIANSEN 1978 = Kristiansen, Kr.: The Application of Source Criticism to Archaeology. Norwegian Archaeological Review 11/1 (1978) 1–5.
- KRUGLOV 2005 = Круглов, Е. В.: Сложносоставные луки Восточной Европы раннего средневековья. In: Степи Европы в эпоху средневековья, Том 4. Хазарское время. Гл. ред. А. В. Евлевский. Донецк 2005, 73–142.
- KUN 2006 = Kun P.: A mongol íjászat. In: Birtalan Á. (szerk.): Mongol játékok és versenyek. [Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 27.] Budapest 2006, 148–168.
- KÜRTI 1979 = Kürti B.: Szarmata és honfoglaláskori temető Szeged-Csongrádi úton. In: MKCsM 1979, 3–9.
- KÜRTI 1980 = Kürti B.: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyón. (Előzetes beszámoló). MFMÉ 1978–1979/1 (1980) 323–347.
- KÜRTI 1983 = Kürti B.: A településszerkezet változásai. In: Kristó Gy. (szerk.): Szeged története 1. A kezdetektől 1686-ig. Szeged 1983, 71–274.
- KÜRTI 1991 = Kürti B.: Szeged-Székhalom. In: Az 1988. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/42.] Budapest 1991, 55.
- KÜRTI 1994 = Kürti B.: Régészeti adatok a Maros-torok vidékének 10–11. századi történetéhez. In: Lőrinczy G. (szerk.): A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára. Szeged 1994, 369–386.
- KÜRTI 1996a = Kürti B.: Egy honfoglaláskori tárgy eredetéhez. ComArchHung 1996, 151–163.
- KÜRTI 1996b = Kürti B.: Honfoglaló magyar sírok Szeged-Csongrádi úton. In: Pálfi Gy.–Farkas L. Gy.–Molnár E. (szerk.): Honfoglaló magyarság – Árpád-kori magyarság. Antropológia-régészet-történelem. Szeged 1996, 59–63
- KÜRTI 1998 = Kürti B.: Az algyői temetőről röviden. Lelet és jelenségek előfordulási megoszlása a temető területén. In: MkCSM 1997, 15–36.
- KÜRTI 2001 = Kürti B.: Sírok üzenete (Honfoglaló magyarok temetője Algyő határában). Algyő 2001.
- KÜRTI 2007 = Kürti B.: Kiszombor X–XI. századi lelőhelyeiről. In: Tóth I. (szerk.): MkCSM 2006. A Móra Ferenc Múzeumban 2006. november 27–28-án tartott tudományos ülészen elhangzott előadások. Szeged 2007, 103–120.
- K. VÉGH 1992 = K. Végh K.: Honfoglalás kori sírleletek Tiszaszederkényből. ArchÉrt 119 (1992) 62–67.
- Langó 2000 = Langó P.: Honfoglalás kori temetők Szarvas területén. MFMÉ - StudArch 6 (2000) 287–347.
- Langó 2004 = Langó P.: Kora Árpád-kori temető Kóspallagon. In: Kisfaludy J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2002. Budapest 2004, 81–116.
- Langó 2005 = Langó P.: Archaeological research on the conquering Hungarians: A review. In: Mende B. G. (ed.): Research on the prehistory of the Hungarians: a review. Papers presented at the meetings of the Institute of Archaeology of the HAAS, 2003–2004. [Varia Archaeologica Hungarica 18.] Budapest 2005, 175–340.
- Langó 2006 = Langó P.: A Kárpát-medence 10. századi emlékeanyagának kutatása, mint nemzeti régészet. Kutatástörténeti bevezetés. Korall. Társadalomtörténeti folyóirat. 7/24–25 (2006. június: Nemzetépítés és régészet) 89–117.
- Langó 2007 = Langó P.: Amit elrejt a föld... A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében. Budapest 2007.
- Langó 2010 = Langó P.: A Kárpát-medence X–XI. századra keltezett településeinek fém- és eszközleletei (Vázlat). In: Almási T.–Révész É.–Szabados Gy. (szerk.): „Fons, skepsis, lex” Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szeged 2010, 257–285.
- Langó-Türk 2004a = Langó P.–Türk A.: Honfoglalás kori sírok Mindszent-Koszorús dűlőn (Adatok a szíjbefűzős bizánci csatok és a délkelet-európai kapcsolatú egyszerű mellkeresztek tipológiájához). MFMÉ - StudArch 10 (2004) 365–457.
- Langó-Türk 2004b = Langó P.–Türk A.: Móra nyomában – Előzetes beszámoló a Kiszombor határában 2003-ban végzett honfoglalás kori lelőhelyek hitelesítő feltárásairól. In: Tóth I. (szerk.): MKCsM. 2003. A Móra Ferenc Múzeumban 2003. december 2–4-én tartott tudományos ülészen elhangzott előadások. Szeged 2004, 203–214.
- LASZCZIK-SÓS-KOMÁROMI 1954 = Laszczyk E.–Sós Á.–Komáromi J.: Homokmég-Halom. In: Leletmentő ásatások az 1952. évben. ArchÉrt 81 (1954) 80.
- LASZLOVSZKY-SIKLÓDI 1991 = Laszlovszky, J.–Siklódi, Cs.: Archaeological Theory in Hungary since 1960: Theories without Theoretical Archaeology. In: Hodder, I. (ed.): Archaeological Theory in Europe: The last three decades. (Material culture) London-New York 1991, 272–298.
- LÁSZLÓ 1942 = László Gy.: A kolozsvári Zápolya-utcai

- honfoglaláskori temető. Erdélyi Múzeum 48/4 (1942) (Új folyam 13) 578–584.
- LÁSZLÓ 1943a = László Gy.: Neue ungarische Funde aus der Landnahmezeit in Siebenbürgen. Beiträge zur ungarischen Wesenart der Landnahmezeit. Ungarn. Monatschrift für deutsch-ungarischen Kulturaustausch der Ungarisch-Deutschen Gesellschaft in Budapest. 1943, Januarheft, 31–42.
- LÁSZLÓ 1943b = László Gy.: A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge. [ArchHung 27.] Budapest 1943.
- LICHTENSTEIN-RÓZSA 2005 = Lichtenstein L.–Rózsa Z.: Nagyszénás, Svábföld 562. sz. tanya. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Budapest 2005, 252.
- LIMBREY 1975 = Limbrey, S.: Soil Science and Archaeology. [Studies in Archaeological Science] London-New York-San Francisco 1975.
- LISKA-MEDGYESI 2002 = Liska A.–Medgyesi P.: Honfoglalás kori temető részlete Medgyesegyháza-Kétegyházi út, Homokgödör lelőhelyen. MFMÉ-StudArch 8 (2002) 409–447.
- LISZKA 1985 = Liszka J.: Újabb régészeti adatok Érsekújvár környékének kora középkori településtörténetéhez. In: Balla K. (szerk.): Új Minden Gyűjtemény 4. Régészet és történetírás. Bratislava 1985, 7–36.
- LEVINSKIJ-ТЕНТЮКОВ 1990 = Левинский, А. Н. – Тентюк, И.С.: Исследование кургану с Мэркулешть. In: Археологические исследования молодых ученых Молдавии. Кишинев 1990, 93–100.
- LŐRINCZY-SZALONTAI 1993 = Lőrinczy G. – Szalontai Cs.: Újabb régészeti adatok Csongrád megye területének 6–11. századi településtörténetéhez I. HOMÉ 30–31/2 (1993) 279–320.
- LŐRINCZY-TÜRK 2011 = Lőrinczy G. – Türk A.: 10. századi temető Szeged-Kiskundorozsma, Hosszúhátról. Újabb adatok a Maros-torkolat Duna-Tisza közti oldalának 10. századi településtörténetéhez. MFMÉ-StudArch 12 (2011) 419–479.
- MADARAS 1992 = Madaras L.: A koponyavarázslás szokásának újabb nyomai Jász-Nagykun-Szolnok megyében. In: Novák L. (szerk.): Hiedelmek, szokások az Alföldön. (Az Arany János Múzeum Közleményei VII.) Nagykőrös. 75–87.
- MADARAS 1996. Szolnok, Lenin TSz (Ugar) 10. századi temetője (Jász-Nagykun-Szolnok megye 10. századi leletei és azok történeti tanulságai). In: Wolf M.–Révész L. (szerk.): A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Miskolc. 65–116.
- MADARAS 2001. Késő népvándorlás kori, X. századi és kora Árpád-kori régészeti lelőhelyek a Jászságban. In: A Jász Múzeum Évkönyve 1975–2000. Jászberény 2001, 113–126.
- MADARAS 2006. Honfoglaláskori temető Szolnok határában. ComArchHung 2006, 213–251.
- MADARAS 2009. Honfoglalás kori leletek Tiszasüly-Éhhalmon. Tisicum 18 (2009) 52–62.
- MADARAS-SELMECZI 1996 = Madaras L.–Selmeczi L.: Tiszasüly-Éhhalom. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 292–294.
- MAROSI 1923–1926 = Marosi A.: A székesfehérvári rádiótelemi ásatás. ArchÉrt 40 (1923–1926) 245–257.
- MÄRGINEAN-HUSZARIK 2007 = Märginean, Fl.–Huszarik, P.: Cimitirul medieval timpuriu de la Nädlac „Lutărie” (jud. Arad). Arheologia Medievală 6 (2007) 17–56.
- MEDGYESI 1993 = Medgyesi P.: 10–11. századi temető Sarkadkeresztúr határában (Előzetes jelentés). HOMÉ 30–31/2 (1993) 487–511.
- MEDGYESI 1995 = Medgyesi P.: Avar kori sírlelet (?) és 10–11. századi magyar köznépi temető részletei Gyulavarsánd-Laposhalomról. In: Borsody I.–Gróf P.–Gróh D.–Jékely E. (szerk.): Altum Castrum 4. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak IV. összejövetele Visegrád, 1993. szeptember 20–22. Visegrád 1995, 98–118.
- MEDGYESI 2002 = Medgyesi P.: Az Újkígyós, Skoperdatanyánál feltárt 10–11. századi temetőrészlet. BMMK 23 (2002) 145–217.
- MEDVEDEV 1966 = Медведев, А. Ф.: Ручное метательное оружие (лук и стрелы самотрел) VIII–XVI вв. (Свод археологических источников. E1–36). Moszkva 1966.
- MENDELET-TÄNASE-GÁLL 2001 = Mendelet, F.–Tänase, D.–Gáll E.: X. századi honfoglalás kori temetőrészlet Vejtén (Temes megye, Románia). ArchÉrt 126 (2001) 99–112.
- MÉSZÁROS-PALUCH-SZALONTAI 2005 = Mészáros P.–Paluch T.–Szalontai Cs.: Szeged-Kiskundorozsma, Subasa. In: Kisfaludi J. (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Budapest 2005, 286.
- MICOZZI 1991 = Micozzi, M.: Postmortem Changes in Human and Animal Remains. Springfield 1991.
- M. NEPPER 2002 = M. Nepper I.: Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei. I–II. kötet. [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 3. Szerk.: Kovács L. – Révész L.] Budapest–Debrecen 2002.
- MÓRA 1926 = Móra F.: Lovassírok Kunágótán. Dolgozatok 2 (1926) 123–135.
- MRT 1969 = Magyarország Régészeti Topográfiája 2. Veszprém megye régészeti topográfiája. A veszprémi járás. Írta: Éri I.–Kelemen M.–Németh P.–Torma I. Szerk.: Éri I. Budapest 1969.
- MRT 1986 = Magyarország Régészeti Topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája. A budai és szentendrei járás. Írta: Dinnyés I.–Kövári K.–Lovag

- Zs.–Tettamanti S.–Topál J.–Torma I. Szerk.: Torma I. Budapest 1986.
- MRT 1989 = Magyarország Régészeti Topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás. Írta: Jankovich B. D.–Makkay J.–Szóke B. M. Szerk.: Makkay J. Budapest 1989.
- MRT 1998 = Magyarország Régészeti Topográfiája 10. Békés megye régészeti topográfiája. Békés és Békéscsaba környéke. Írta: Jankovich B. D.–Medgyesi P.–Nikolin E.–Szatmári I.–Torma I. Szerk.: Jankovich B. D. Budapest 1998.
- B. NAGY–RÉVÉSZ 1986 = B. Nagy K.–Révész L.: Egyedi típusú honfoglalás kori íj csontmaradványai Hódmezővásárhely-Nagyszigetről. *ComArchHung* 1986, 123–134.
- NAGY 1953 = Нај, Ш.: Населње из млађег каменог доба на Матејском Броду код Новог Бечеја. Претходни извештај о радовима у 1952 години. (Ausgrabungen auf Matejski-Brod (Vorbericht der Arbeiten im Jahre 1952.)) Рад Војвођанских Музеја (Travaux des Musées de Voïvodina) 2 (1953) 107–117.
- NAWROCKI 2009 = Nawrocki, S. P.: Forensic taphonomy. In: Ed. by Blau, S.–Ubelaker, D. H. (ed.): *Handbook of Forensic Anthropology and Archaeology*. [World Archaeological Congress – Research Handbooks in Archaeology] Walnut Creek 2009, 284–294.
- NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954 = Nemeskéri J.–Gáspárdy G.: Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. Az üllői és egi honfoglaláskori temetők embertani vizsgálata. *Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeum Évkönyve/Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* 5 (1954) 485–526.
- NEMESKÉRI–ÉRY–KRALOVÁNSZKY–HARSÁNYI 1961 = Nemeskéri J.–Éry K.–Kralovánszky A.–Harsányi L.: Data to the Reconstruction of the Population of an Eleventh Century Cemetery: Gáva-Market. *Crania Hungarica* 4/1–2 (1961).
- NESTLER 1982 = Nestler, A.: Reduktion und Rekonstruktion archäologischer Befunde. [Arbeiten zur Urgeschichte des Menschen, Band 6.] Frankfurt a. M.–Bern 1982.
- NEVIZÁNSZKY 1978 = Nevizánszky G.: Staromaďarské jazdecké hroby v Hostiach, okr. Galanta. *Archeologické rozhledy* 30 (1978) 386–393.
- NEVIZÁNSZKY 1999 = Nevizánszky G.: Magyar jellegű régészeti leletek Cseh- és Morvaországban. In: Fülöp É. M.–Kisné Cseh J. (szerk.): *Magyarok térben és időben. Nemzetközi Hungarológiai Konferencia. Tatabánya-Esztergom, 1996. május 28–31.* [Tudományos füzetek 11.] Tata 1999, 125–139.
- NEVIZÁNSZKY 2006 = Nevizánszky G.: Staromaďarské jazdecké pohrebisko v Leviciach-Géni. *SlovArch* 54/2 (2006) 285–328.
- NEVIZÁNSZKY 2011 = Nevizánszky G.: Nепубликованé hrobové nálezy z 10. a 11. storočia z južného a západného Slovenska. *SlovArch* 49 (2011) 143–172.
- NEVIZÁNSZKY–KOŠTA 2009 = Nevizánszky, G.–Košta, J.: Výskum staromaďarského jazdeckého pohrebiska v Stredne nad Bodrogom v rokoch 1926 a 1937. *SlovArch* 57/2 (2009) 301–354.
- NÉMETH 1971 = Németh P.: Nagycserkesz-Nádasi bokor. In: *Az 1970. év régészeti kutatásai.* [RégFüz 1/24.] Budapest 1971, 59.
- NICHOLSON 2005 = Nicholson, R. A.: Taphonomic Investigations. In: Brothwell, D. R.–Pollard, A. M. (ed.): *Handbook of Archaeological Sciences*. Chippenham 2005, 179–190. (Első kiadása: Chichester 2001.)
- NORDBLADH–ROSVALL 1975 = Nordbladh, J.–Rosvall, J.: Documentation as Part of the Research Process. Some Considerations Actualized by the Application of Photogrammetric Measuring Techniques in History of Culture. *Norwegian Archaeological Review* 8/1 (1975) 54–62.
- NYÁRY 1873 = Br. Dr. Nyáry A.: A pilini Leshegyen talált csontvázakról. *Archaeologiai Közlemények* 9/1 (1873) 15–24.
- NYÁRY 1902 = Br. Dr. Nyáry A.: Temető királyságunk első századából. *ArchÉrt* 22 (1902) 210–241.
- O'SHEA 1981 = O'Shea, J.: Social configurations and the archaeological study of mortuary practices: a case study. In: Chapman, R.–Kinnes, I.–Randsborg, K. (ed.): *The archaeology of death.* [New directions in archaeology.] Cambridge 1981, 39–52.
- ÓDOR 1995 = Ódor J. G.: A tengelici honfoglaláskori temető. *SMK* 11 (1995) 195–208.
- ÓDOR 1999 = Ódor J. G.: Honfoglalás- és kora Árpád-kori soros temetők sírleleteinek katasztere Tolna megyében. *WMMK* 21 (1999) 151–173.
- ÓDOR 2007 = Ódor J. G.: Tolna megye honfoglalás kori kutatásának elmúlt évtizede. Előzetes jelentés Fadd–Jegeshegy I. temetőjének ásátásáról. Előadás az „Újabb eredmények a Kárpát-medence 10–11. századi régészeti kutatásában” konferencián. *Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. 2007. 05. 31.*
- PALUCH 2010 = Paluch T.: Szeged-Óthalom, V. homokbánya. In: Kisfaludi J. (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2009.* Budapest 2010, 347–348.
- PATAY 1957 = Patay P.: Adatok a nógrádi dombvidék X–XI. századi településtörténetéhez. *ArchÉrt* 84 (1957) 58–66.
- PATAY 1963 = Patay P.: Birdancsháza. In: *Az 1962 év régészeti kutatásai.* [RégFüz I/16.] Budapest 1963, 56.
- PATAY–RÁCZ 2012 = Patay R.–Rácz T. Á.: Dabas, Vencelkei-dűlő. In: Kisfaludi J. (szerk.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2010.* Budapest 2012, 210.
- PATRIK 1985 = Patrik, L. E.: Is There an Archaeological

- Record? In: Schiffer, M. B. (ed.): *Advances in Archaeological Method and Theory*. Volume 8. Orlando-London 1985, 27–62.
- PATRIK-TARY 1939 = Párducz M.–Tary L.: A Csongrád-vendelhalmi honfoglaláskori lelet. *FolArch* 1–2 (1939) 189–199.
- PETKES 2006 = Petkes Zs.: 12. századi temetőrészlet Sárbogárd-Templom-dűlőből. Újabb régészeti adatok a Sárvíz völgy 10–12. századi történetéhez. *Alba Regia* 35 (2006) 93–115.
- PETKES 2011 = Petkes Zs.: Törökszentmiklós Szenttamáspuszta 10–11. századi temetője. *ArchÉrt* 136 (2011) 183–213.
- PINTER 1992–1994 = Pinter, K. Z.: Spada medievală din mormântul de călăreț de la Deva. Considerații tipologice și cronologice. *Sargetia. Acta Musei Devensis* 25 (1992–1994) 235–246.
- PROFANTOVÁ-LUTOVSKÝ 1992 = Profantová, N.–Lutovský, M.: Staromaďarské nálezy z Čech. *Sborník Společnosti přátel starožitností* 3 (1992) 3–16.
- PROHÁSZKA 2001 = Prohászka P.: Észrevételek Esztergom 10. századi szerepéhez. *Limes. Társadalom – természet – történelem – művészet – irodalom. Tudományos szemle*. 2001/1–2 (2001), 7–30.
- PROHÁSZKA-RÉVÉSZ 2004 = Prohászka P.–Révész L.: A tiszabezdédi honfoglalás kori temető Jósza András vázlatának tükrében. *JAMÉ* 46 (2004) 137–168.
- RACZKY 2007 = Raczky P.: Az autópálya-régészet helyzete Magyarországon. Módszerek és tapasztalatok az 1990 és 2007 közötti munkálatok alapján. *ArchÉrt* 132 (2007) 5–36.
- RAISWELL 2005 = Raiswell R.: Defining the Burial Environment. In: Brothwell, D. R.–Pollard, A. M. (ed.): *Handbook of Archaeological Sciences*. Chippenham 2005, 595–603. (Első kiadása: Chichester 2001.)
- R. CSÁNYI 1980 = R. Csányi M.: Jászapáti-Homokbánya. In: *Az 1979. év régészeti kutatásai*. [RégFüz I/33.] Budapest 1980, 72.
- REJHOLCOVÁ 1974 = Rejholcová, M.: Pohřebisko z 10.–12. storočia v Nových Zámkoch. *SlovArch* 22/2 (1974) 435–463.
- RÉVÉSZ 1996a = Révész L.: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 1. Szerk.: Kovács L. – Révész L.] Miskolc 1996.
- RÉVÉSZ 1996b = Révész L.: Honfoglalás kori temető Szentes-Borbásföldön (Szabó János Győző ásatása nyomán). *MFMÉ - StudArch* 2 (1996) 299–336.
- RÉVÉSZ 1996c = Révész L.: Hódmezővásárhely-Nagysziget. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 308–311.
- RÉVÉSZ 1996d = Révész L.: Kenézlő-Fazekaszug I–II. temető. In: Fodor I.–Révész L.–Wolf M.–M. Nepper I. (szerk.): „Őseinket felhozád... A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Budapest 1996, 150–157.
- RÉVÉSZ 1999a = Révész L.: Honfoglalás kori temető Tengőd-Hékúpusztán. *HOMÉ* 37 (1999) 267–299.
- RÉVÉSZ 1999b = Révész L.: Emlékezzetek utatok kezdetére... Régészeti kalandozások a magyar honfoglalás és államalapítás korában. Budapest 1999.
- RÉVÉSZ 2000 = Révész L.: Hitelesítő ásatás a tuzséri honfoglalás kori temető területén. *JAMÉ* 42 (2000) 7–32.
- RÉVÉSZ 2001 = Révész L.: Aranyszántás Balotán. Gazdag honfoglalás kori női sírok Kiskunhalas környékén. Budapest-Kiskunhalas 2001.
- RÉVÉSZ 2001–2002 = Révész L.: Honfoglalás kori temető Tiszánána-Cseh tanyán. *FolArch* 49–50 (2001–2002) 263–303.
- RÉVÉSZ 2003 = Révész L.: Das landnahmezeitliche Gräberfeld von Bezdéd. Angaben zur Ausgrabung und zur Auswertung des Fundmaterials. *ComArchHung* 2003, 137–170.
- RÉVÉSZ 2005a = Révész L.: Honfoglalás kori temető Tiszavasvári-Aranykerti táblán. *JAMÉ XLVII* (2005) 161–213.
- RÉVÉSZ 2005b = Révész L.: Remarks on the evaluation of the 10th–11th century cemeteries of the Carpathian Basin. In: Mende B. G. (ed.): *Research on the prehistory of the Hungarians: a review. Papers presented at the meetings of the Institute of Archaeology of the HAAS, 2003–2004*. [Varia Archaeologica Hungarica 18.] Budapest 2005, 341–350.
- RÉVÉSZ 2006 = Révész L.: Magyar honfoglalás kori sírok keltezési lehetőségei. Régészeti keltezés – természettudományos keltezés. *Arrabona* 44/1 (2006) (Ünnepi kötet a 65 éves Tomka Péter tiszteletére), 411–440.
- RÉVÉSZ 2008 = Révész L.: Heves megye 10–11. századi temetői. [Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 5. Szerk.: Kovács L. – Révész L.] Budapest 2008.
- ROLFSEN 1980 = Rolfsen, P.: Disturbance of Archaeological Layers by Processes in the Soil. *Nowegian Archaeological Review* 13/2 (1980) 110–118.
- SELMECZI 1969 = Selmeczi L.: Tiszasüly-Éhhalom. In: *Az 1968. év régészeti kutatásai*. [RégFüz I/22.] Budapest 1969, 52–53.
- ŠČERBAKOVA-TAŠČI-TEL'NOV 2008 = Щербакова, Т. А. – Тащи, Е. Ф. – Тельнов, Н. П.: Кочевнические древности Нижнего Поднепровья По материалам раскопок кургана у г. Слободзея.

- [Археологическая библиотека IV.] Кишинёв 2008.
- SCHIFFER 1996 = Schiffer, M. B.: Formation Processes of the Archaeological Record. Salt Lake City 1996. (első kiadás: Albuquerque 1987.)
- SCHWARZER 2004 = Schwarzer, II J. K.: The Weapons. In: Bass, G. F.–Matthews, S. D.–Steffy, J. R.–van Doornick, Jr. F. H. (ed.): Serçe Limani: An Eleventh-Century Shipwreck. Volume I. The Ship and Its Anchorage, Crew, and Passangers. hn 2004, 363–395.
- SIKLÓSI–LANGÓ 2007 = Siklósi Zs.–Langó P.: 10. századi temető Balatonújlak-Erdő dűlőn. Előadás az „Újabb eredmények a Kárpát-medence 10–11. századi régészeti kutatásában” konferencián. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. 2007. 05. 31.
- SÖREGI 1940 = Sőregi J.: Dr. Sőregi János múzeumigazgató beszámoló jelentései. DMÉ 1938, 46–48.
- S. PERÉMI 1998 = S. Perémi Á.: Veszprém megye 10–11. századi régészeti emlékei. In: V. Fodor Zs. (szerk.): Veszprém és környéke a honfoglalás korában. [Veszprémi múzeumi konferenciák 8. Felolvasóülések Veszprém történetéből 5.] Veszprém 1998, 21–52.
- SPINEI 1985 = Spinei, V.: Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X–XIII. Iași 1985.
- SPINEI 2009 = Spinei, V.: The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century. [East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 Vol. 6.] Leiden–Boston 2009.
- STANOJEV 1989 = Станојев, Н.: Некрополе X–XV. века у Војводини. (Nekropolen aus dem 10.–15. Jahrhundert in der Vojvodina) Нови Сад 1989.
- SZABÓ 1969 = Szabó J. Gy.: Heves megye régészeti emlékei II. In: Dercsényi D.–Voit P. (szerk.): Heves megye műemlékei I. [Magyarország műemléki topográfiája 7.] Budapest 1969, 41–63.
- SZABÓ 1970 = Szabó J. Gy.: A honfoglaláskori temetőárok kérdéséhez. Jelentés a káli (Heves megye) ásatásokról. ArchÉrt 97 (1970) 264–271.
- SZÉLL 1941 = Széll M.: XI. századi temetők Szentes környékén. FolArch 3–4 (1941) 231–265.
- SZÉLL 1942 = Széll M.: Elpusztult falvak, X–XII. századbéli régészeti leletek Szentes határában. Dolgozatok 18 (1942) 128–134.
- SZÉLL 1943 = Széll M.: Elpusztult falvak, X–XVII. századbéli régészeti leletek Csongrád vármegye területén. Dolgozatok 19 (1943) 176–182.
- SZŐKE 1941 = Szőke B.: Honfoglaláskori magyar sírok Naszvadon. FolArch 3–4 (1941) 214–224.
- SZŐLLÓSY 2000 = Szöllősy G.: „Élire állítva” eltemetett ijak. In: Petercsák T. – Váradi A. (szerk.): A népvándorlaskor kutatóinak kilencedik konferenciája. Eger, 1998. szeptember 18–20. [HMRK 2.] Eger 2000, 173–183.
- SZŐLLÓSY 2002 = Szöllősy G.: A honfoglaló magyarok íja. A kísérleti régészet egy példája. In: Ilon G. (szerk.): Pannicvlvs. Ser. B. No. 6. A régésztechnikus kézikönyve I. Szombathely 2002, 135–141. (Második, átdolgozott kiadás.)
- TABACZYŃSKI 1998 = Tabaczyński, S.: Archaeological sources: problems of identification and inference. In: Tabaczyński, S. (ed.): Dialogue with the Data: the Achaeology of Complex Societies and its Context in the '90s. [Theory and Practice of Archaeological Research Vol III.] Warszawa 1998, 33–63.
- TAKÁCS 2006 = Takács M.: Három nézőpont a honfoglaló magyarokról. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem-és Régiségtárából. Új sorozat 1 (9 – 2006) 67–98.
- TEMESVÁRY 1999 = Temesváry F.: Eleink gyűjtötték... Fegyverek, hadiemlékek, ló- és viseleti tartozékok a Szentesi Koszta József Múzeumban. Szeged 1999.
- TETTAMANTI 1996 = Tettamanti S.: Budakeszi, Felkeszi utca. In: Az 1993. év régészeti kutatásai. [RégFüz I/45.] Budapest 1996, 57.
- TOČÍK 1968 = Točík, A.: Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei. [Archaeologica Slovaca – Catalogi III.] Bratislava 1968.
- TOČÍK 1987 = Točík, A.: Nachgroßmährische Gräberfelder des 10. und 11. Jahrhunderts in der Südwestslowakei. Študijné Zvesti 23 (1987) 177–241.
- TÓTH 2011 = Tóth Z. H.: A késő-középkori magyar íj forrásai. Hadtörténelmi Közlemények 124/3 (2011) 911–918.
- TÖRÖK 1956 = Török Gy.: A szobi Vendelin-földek X–XI. századi temetője. FolArch 8 (1956) 129–136.
- TROGMAYER 1962 = Trogmayer O.: X–XII. századi temető Békésen. MFMÉ 1960–1962 (1962) 9–37.
- UNGARI 1998 = Fodor, I.–Révész, L.–Wolf, M.–M. Nepper, I.–Govi, C. M. (a cura di): Gli antichi Ungari. Nascita di una nazione. Milano 1998.
- VÁLYI 1994 = Vályi K.: Honfoglalás kori sírok Szeren 1973 (Megjegyzések a terület korai történetéhez). In: Lőrinczy G. (szerk.): A kőkortól a középkorig. Tanulmányok Trogmayer Ottó 60. születésnapjára. Szeged 1994, 387–403.
- VÉGH 1881 = Végh A.: Értekezése a nemes-ócsai temetőről. In: Hivatalos közlemények. Jelentések az Orsz. Rég. És Embertani Társulat üléseiről. Budapest 1880. szept. 30. ArchÉrt 14/8–10 (1881) XXXVIII–XLVII. (Pontosan: XL–XLIV.)
- VINSKI 1959 = Vinski, Z.: Ausgrabungen in Vukovar. Archaeologia Iugoslavica 3 (1959) 99–109.
- VON FREEDEN 2008 = von Freeden, U.: Wer stört Gräber? Grabstörungen ohne Graböffnungen. ActaArchHung 59 (2008) 247–255.
- VOSSEN 1970 = Vossen, R.: Klassifikationsprobleme und Klassifikationssysteme in der Amerikanischer Archäologie. Acta Praehistorica et Archaeologica 1 (1970) 29–79.

WOŁOSZYN 2007 = Wołoszyn, M.: Zwischen Gnesen, Krakau und Kiev. Archäologie über frühmittelalterliche polnisch-altrussische Beziehungen und die Gestaltung des polnisch-altrussischen Grenzgebietes. In: Dębiec, M.–Wołoszyn, M. (red.): U źródeł Europy środkowo-wschodniej. Pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie

badań archeologicznych. [Collectio Archaeologica Ressoviensis 5.] Rzeszów 2007, 177–206.
WOOD–JOHNSON 1978 = Wood, W. R.–Johnson, D. L.: A Survey of Disturbance Processes in Archaeological Site Formation. In: Schiffer, M. B. (ed.): Advances in Archaeological Method and Theory. Volume 1. New York-San Francisco-London 1978, 315–381.

EXTERNAL SOURCE CRITICAL ASPECTS OF 10–11TH CENTURY RIGID BOW APPLICATIONS IN THE CARPATHIAN BASIN

The aim of this paper is to exhaustively deal with the so-called *äussere Quellenkritik* of 10–11th century bow applications in the Carpathian Basin. Since archaeological theory has yet failed to give a coherent methodical model that would adequately describe source critical problems, an attempt was made here to define and differentiate external and internal source criticism according to the formation and continuous information-degradation of the archaeological record, partly on the basis of former notions of H. J. Eggers, M. K. H. Eggert and M. B. Schiffer. However, external source critical analysis is fundamental, as it defines the reliability of the inherent information of the record – whether and to what extent can it be evaluated and interpreted. The analysis of 10–11th century rigid bow applications provided an elaborated picture on the quality and shortcomings of publications, and on the context and temporal distribution of the findings. The general tendency of mending documentation techniques on excavations must be emphasized as the grave and its burial phenomena (e.g. the position and correlation of rigid bow applications) are literally

destroyed during the excavation. The discussion of disturbance is also of fundamental importance, since the fragmentary state, location, position and mutual relation of bow applications in a burial provide information on the related funeral practice, and in certain cases, on the structure or dimensions of the bow. We also drew attention to the fact that 10–11th century bow applications are frequently found in unexpected location and position in the graves, even when the burial was assuredly undisturbed. However, the relatively high number of undisturbed burials offers fair possibility for future studies of correlating artifacts, burial phenomena and thus for relative chronology. In order to determine which graveyards are eligible for horizontal stratification or seriation, the complete population of cemeteries with bow applications and the percentage of burials with bow applications in each cemetery were studied. As a conclusion, it must be emphasized that though the general characteristics of bow applications (thin, fragile and often overlooked objects) have a negative effect on the quality of the archaeological record, the overall picture looks fairly favorable.